

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

David Frič

Těšínská otázka v československé politice v letech 1918- 1920 a 1945-1947

The Conflict over Těšín Silesia and Its Interpretation in Czechoslovak
Politics in 1918-1920 and 1945-1947

Praha 2016

Vedoucí práce: PhDr. Jan Květina

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval PhDr. Janu Květinovi, jenž tuto práci vedl, za cenné rady a připomínky při hodnocení předkládaných konceptů jednotlivých částí mé práce a za jeho ochotu, věnovaný čas a zejména zájem, který o mou práci projevil.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 15. dubna 2016

.....

Anotace

Bakalářská práce se zabývá otázkou československo-polského teritoriálního sporu o oblast Těšínska, přičemž tuto problematiku bude sledovat především v klíčových obdobích let 1918-1920 a 1945-1947, kdy byl výše uvedený problém aktuální při tvorbě hranic nově vzniklých, resp. obnovených státních celků. Ačkoliv pro porozumění dlouhodobým peripetiím vývoje československo-polských vztahů bude nezbytné věnovat pozornost i kontextu komplexního vývoje teritoriální příslušnosti a národní identity těšínského prostoru, za ústřední cíl studie je třeba považovat objasnění otázek souvisejících s dopadem tzv. těšínské otázky na domácí i zahraniční politiku ČSR ve vymezených časových rámcích. Práce tedy v tomto ohledu primárně mapuje rezonanci problematiky v dobovém československém politickém prostředí, prostřednictvím čehož identifikuje, s jakými koncepcemi těšínské otázky přicházely vybrané politické subjekty. Analýzou chování aktérů a vývoje událostí ve sledovaných období přináší práce určitou komparativní perspektivu, jež umožňuje posoudit, zda byla v obou případech těšínská otázka politickými elitami interpretována obdobným způsobem, popřípadě které faktory sehrávaly v těchto interpretacích klíčovou úlohu.

Klíčová slova: Těšínsko, československá politika, československo-polské vztahy, hranice Československa

Annotation

This bachelor thesis deals with the question of Czechoslovak-Polish territorial dispute over the region of Těšín Silesia, particularly in key periods of 1918-1920 and 1945-1947, when the above mentioned problem was urgent during borders formation of the newly established or renewed state units. Although the understanding of the long-term turns concerning Czechoslovak-Polish relations requires the reflection of the comprehensive development of territorial affiliation and national identity of Těšín Silesia's area, it is needed to regard clarification of questions relating to the impact of conflict over the Těšín Silesia within Czechoslovakian domestic and foreign policy in defined timeframes as the main aim of this study. Focusing on this essential aim, the bachelor thesis primarily surveys the resonance of the Těšín question in the Czechoslovak political environment of that time, and by that it identifies, which concepts of conflict over Těšín Silesia's solution the different selected political subjects supported. By this analysis the study provides a certain comparative perspective, which allows to assess if the issue of Těšín Silesia was interpreted by the political elites in a similar way in both time periods and which factors played a key role in these interpretations.

Key words: Těšín Silesia, Czechoslovak politics, relations between Czechoslovakia and Poland, border of Czechoslovakia

Obsah

1 Úvod	9
2 Historicko-národnostní kontext.....	16
2.1 Historický exkurz.....	16
2.2 Národnostní aspekty	18
3 Těšínská otázka v letech 1918-1920	21
3.1 První kontakty v exilu	21
3.2 První kroky ústředních i oblastních politických orgánů	24
3.3 Sedmidenní válka.....	28
3.4 Těšínská otázka na mírové konferenci.....	35
3.5 Plebiscit	40
3.6 Arbitráž	49
4 Těšínská otázka v letech 1945-1946	55
4.1 Polský zábor Těšínska a německá okupace.....	55
4.2 Politika v exilu	59
4.3 Poválečné období a vyhocení československo-polských vztahů	63
4.4 Nová jednání.....	71
4.5 Nová vláda, stejný patový stav	76
4.6 Sblížení pod tlakem Sovětského svazu	83
5 Komparativní analýza.....	88
5.1 Postoje a role československých politických aktérů	88
5.1.1 1918-1920	88
5.1.1 1945-1947	94
5.2 Srovnání zkoumaných období a role velmocí.....	99
6 Závěr	102
Seznam pramenů a literatury	105

Seznam zkratek

AAVČR – Archiv Akademie věd České republiky

AMSZ – Archiw Ministerstwa Spraw Zagranicznych Warszawa

AMV – Archiv Ministerstva vnitra České republiky

AMZV – Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky

ANM - Archiv Národního muzea

APS – Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

ČSDSD – Československá sociálně demokratická strana dělnická (sociální demokraté 1918-1938)

ČSL – Československá strana lidová (lidovci)

ČsND – Československá národní demokracie (národní demokraté)

ČSNS – Československá strana národně sociální (národní socialisté 1926-1948)

ČSR – Československá republika

ČSS – Československá strana socialistická (národní socialisté 1918-1926)

ČSSD – Československá sociální demokracie (sociální demokraté 1945-1948)

DS – Demokratická strana

DSAP – Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik)

DVL – Deutsche Volksliste

GL – Głos Ludu

KSČ – Komunistická strana Československa (komunisté)

KSS – Komunistická strana Slovenska (komunisté)

KRN – Krajowa Rada Narodowa

NA – Národní archiv

NS – Národní shromáždění

NSv – Nová svoboda

NV – Národní výbor

SOkA – Státní okresní archiv

SÚA – Státní ústřední archiv

TD – telegramy došlé

TO – telegramy odeslané

ONV – Okresní národní výbor

PA – Pařížský archiv

PKWN – Polský výbor národního osvobození (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego)

PMR – Předsednictvo ministerské rady

PPR – Polská strana dělnická (Polska partia robotnicza)

PPS – Polská socialistická strana (Polska Partia Socjalistyczna)

RN – Rada Narodowa

RNS – Revoluční národní shromáždění

SVPSPČSR – Stálý výbor Poslanecké sněmovny Parlamentu Československé republiky

VÚAP - Vojenský ústřední archiv Praha

ZAO – Zemský archiv v Opavě

ZNV – Zemský národní výbor

ZV - Zahraniční výbor

1 Úvod

Tato práce se zabývá oblastním sporem o region Těšínského Slezska mezi dvěma sousedními státy – Československem a Polskem. Zaměřuje se především na přístup jednotlivých československých politických aktérů k tomuto sporu, což je oblast, kterou se dosavadní studie primárně nezabývaly.¹ Studie tak klade důraz především na politický rozměr problému uvnitř Československa. Tzv. „těšínská otázka“ byla nejaktuálnější po skončení obou světových válek ve 20. století. Těmito dvěma obdobími – 1918-1920 a 1945-1947 – je také tato práce ohraničena a zároveň analyzuje faktory, ve kterých se podobají, resp. odlišují.

Těšínský spor je třeba zasadit do kontextu poválečné Evropy. Obě světové války přinesly radikální změny v geopolitice, především v Evropě, kde je třeba hledat jejich ohniska. Světové války v konečném důsledku vedly ke vzniku nových státních útvarů a obnově některých zaniklých. Vznik, resp. obnovu států však často doprovázely mnohé komplikace, které v některých případech přerostly v ozbrojený konflikt. Těšínskou otázku je tak třeba chápat jako ukázkou střetu státoprávních principů, na kterých mělo být založeno poválečné uspořádání Evropy.

11. listopad 1918 (faktický konec první světové války) totiž očekávané uklidnění poměrů v Evropě zcela nepřinesl. Od „spárů“ zaniklého Rakouska-Uherska „osvobozené“ národy začaly často i silou hájit své partikulární zájmy a na povrch vyvstaly mnohé třecí plochy mezi jejich nově vzniklými státy.

Zlomovými událostmi si procházelo také Rusko, kde se bolševici snažili zavést režim odpovídající komunistickým principům, čímž se rozpoutala občanská válka. Jak bude v této práci naznačeno, tyto události je třeba brát na zřetel i vzhledem k těšínské otázce. Západní mocnosti se obávaly rozšíření ideologie komunismu dále do Evropy. Proto se snažily podpořit tzv. bělogvardějce, kteří se postavili bolševikům na odpor a chtěli zvrátit průběh občanské války. Samotná existence polského státu byla v ohrožení

¹ Dominantní zdroje se zabývají těšínskou otázkou z komplexního hlediska československo-polských vztahů a případným vnitřním rozporům mezi politickými aktéry těchto vztahů se zabývají jen okrajově (Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961; Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009 nebo Friedl, Jiří: *Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949*, in: Friedl, Jiří; Jirásek, Zdeněk (eds.): *Rozpačité spojenectví: československo-polské vztahy v letech 1945-1949*, 2008). Jiné zdroje řeší územní spory a vývoj hranic na Těšínsku v rámci historického vývoje celého slezského regionu (např.: Borák, Mečislav; Gawrecki, Dan (eds.): *Nástin dějin Těšínska*, 1992).

před bolševickou rudou armádou, se kterou polská armáda sváděla tuhé boje o rozsáhlá území na východě.² Právě přes Těšínsko byly Polsku dodávány zbraně a zásoby a tento fakt se stal nástrojem v rukou československé diplomacie. Západ se mimo jiné spoléhal na středoevropské spojence, že vytvoří jakési ochranné pásmo proti rozšíření totalitní ideologie a výbojné politice Německa.³ Za těchto okolností by bylo vhodné silné spojení středoevropských (nejen) slovanských národů. Nejsilnějšími z nich se zdáli být Čechoslováci a Poláci, jejichž vztahy však měly k silnému spojení opravdu daleko.

Za účelem řešení poválečného uspořádání se konala mírová konference, v níž měly hlavní slovo vítězné velmoci (Francie, Velká Británie, Itálie, USA a Japonsko). Konference trvala s přestávkami celých 12 měsíců a vedle mnoha dalších vytyčování hranic a sporných území se zabývala i otázkou Těšínska.

Pro uvedení do těšínské problematiky je zapotřebí být alespoň elementárně seznámen s historickým a národnostním kontextem tohoto regionu.⁴ V poměrech před první světovou válkou nemuselo být o Těšínské Slezsko žádného zásadního územního sporu, jelikož oblast spadala pod území Rakousko-Uherské říše zastřešující i oblasti pozdějšího Československa a části Polska. Administrativně i historicky náleželo území Těšínského Slezska k zemím Koruny české, které však byly pouhou provincií habsburské říše prakticky už od roku 1526, kdy se české země staly součástí personální unie rodu Habsburků. Polsko od trojího dělení (třetí dělení v roce 1795) prakticky neexistovalo. Konec první světové války však znamenal i konec Rakouska-Uherska. Nástupnické státní útvary víceméně odrazily národnostní poměry v zaniklém soustátí.

Těšínsko bylo právě z hlediska národnostního sporným územím, o které mělo po skončení první světové války zájem jak nově vzniklé Československo, tak i Polsko. Na jeho území se nacházela mírná většina obyvatel polské národnosti, druhým nejpočetnějším národem zde byli Češi a silné zastoupení měli též Němci a další

² Blíže viz: Davies, Norman: *Bílý orel, rudá hvězda: polsko-sovětská válka 1919-1920 a "zárak nad Vislou"*, 2006.

³ Blíže viz: Davies, Norman: *Bílý orel, rudá hvězda: polsko-sovětská válka 1919-1920 a "zárak nad Vislou"*, 2006.

⁴ Dále rozebraným v kapitole 2.

národnosti.⁵ Poukazem na historické právo si celé území Těšínska nárokovalo Československo. Polsko se však nechtělo vzdát území, na němž žila polská většina.

Tak vzniknul spor v roce 1918 mezi dvěmi nástupnickými sousedními zeměmi, které měly potenciál vytvořit silné partnerské uskupení ve střední (východní) Evropě a jejichž jazyk, kultura a do jisté míry i historie k sobě měly blízko. Obě strany si dělaly nárok na Těšínsko na základě odlišných státoprávních přístupů – Československo zastávalo v této otázce historicko-právní hledisko a Polsko etnografické. Těšínsko nebylo jedinou oblastí, kde došlo ke střetu těchto dvou přístupů při vytyčování státních hranic. Pro další příklad nemusíme chodit daleko, Slovensko bylo k Československu přiřazeno na základě etnografického klíče, ale historicky patřilo Uhersku (Maďarsko si jako nástupnický stát na Slovensko činilo nárok). Ostatně i některé pohraniční oblasti Čech s německy mluvící většinou byly Československu ponechány na základě historického práva, přestože ze strany některých tzv. „sudetských Němců“ byla snaha se s československým státem nespojit a založit si vlastní stát. Zajímavé je, jak Československo uplatňovalo na různé oblasti různé státoprávní přístupy. Svědčí to buď o pragmatickém, nebo maximalistickém přístupu československých politiků.

Na tomto místě je také nezbytné zmínit, že na území Těšínského Slezska se nacházely bohaté zásoby uhlí⁶, železářské hutě a důležitý vysokokapacitní železniční spoj mezi Slovenskem a českými zeměmi. Zdaleka se nejednalo jen o diplomatický konflikt. Mezi těmito slovanskými národy se kvůli sporu rozpoutala silná nenávist a v místě sváru i násilí, které do jisté míry utlumilo až rozhodnutí velmocí o rozdělení Těšínska mezi Československo a Polsko v roce 1920.

Situace ohledně Těšínska po druhé světové válce v mnohém připomínala období po té první. Racionální volbou z hlediska bezpečnostní situace by bylo silné partnerství mezi Československem a Polskem coby slovanskými dědici středoevropského prostoru, tentokrát však nikoli pod vlivem západních mocností ale Sovětského svazu. I v tomto případě se však obyvatelé Těšínska rozdělili do dvou nesmiřitelných táborů a rozpoutala se vlna násilí a nevraživosti. Situace byla o to komplikovanější, že po Mnichovské

⁵ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 42; Ve statistikách není zmíněna slovenská národnost. Není jasné, zda-li je přiřčena k národnosti české, nebo k dalším národnostem.

⁶ Pro představu, jak četná byla ložiska uhlí v Těšínském Slezsku, uvedu, že v roce 1922 bylo na tomto území v provozu 30-32 dolů a k tomu 3 koksovny. (Tamtéž, s. 41 – Steiner, Jan: Vývoj produkce, zaměstnanosti a pracovního výkonu OKR v letech 1922-1929, in: *Slezský sborník* č. 67, Opava 1969, s. 31-32)

dohodě z 29. září 1938 byla československá část území odstoupena Polsku. Poválečné polské vedení sice tento akt formálně neuznávalo, ale i s ohledem na to, že se po Mnichovu do Polska nově nabyté části Těšínska přistěhovalo mnoho Poláků, nárokovalo si celé území Těšínského Slezska.

Ozbrojenému střetu, ke kterému se v červnu 1945 pravděpodobně schylovalo, zabránil Sovětský svaz,⁷ který osvobodil celé Polsko a drtivou většinu území Československa a už s ústupem Němců z těchto zemí vzal vývoj politické situace do svých rukou. Nechtěl připustit, aby se mezi zeměmi ve vznikajícím východním bloku rozpoutal válečný konflikt. V československo-polském sporu tedy opět sehrála ústřední roli cizí velmoc. Sovětský svaz tlačil na vlády obou států, aby podepsaly spojeneckou smlouvu, k čemuž došlo až v roce 1947, následkem čehož se vzájemné vztahy začaly postupně zlepšovat.

Tato práce se zaměří zejména na československou stranu sporu. Na pozadí celkového historického výčtu podstatných událostí se pokusí zachytit postoj jednotlivých klíčových složek moci (prezident, vláda, parlament a politické strany) a osobností, které sehrály zásadní roli v československém prostředí. V tomto smyslu lze práci považovat za inovativní, jelikož se zaměří na případné rozdíly přístupů domácích orgánů k těšínské otázce. Dosavadní komplexní práce vyobrazovaly postoj československé reprezentace a jejich složek obecně a vnitřní rozdíly popisovaly jen okrajově.⁸ V úvahu při zkoumání budou nicméně vzaty i monografie, které pouze shromažďují dobové záznamy, ale nezkoumají problém Těšínska komplexně.⁹

⁷ Bílek, Jiří: Vojenské aspekty čs.-polského sporu o těšínsko v roce 1945: Vyhrocení situace v červnu 1945, in: *Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády České republiky*. 1999, roč. 48, č. 2, s. 325-356. Jelikož českoslovenští politici odmítali jakoukoli formu řešení těšínské otázky, byla 15. června 1945 čs. velvyslanci v Polsku Hejretovi předána nota maršála Roli-Żymierského zastupujícího premiéra ukládající Československu ultimátum, že do dvou dnů od přijetí nóty musí přistoupit na polské požadavky mj. v podobě nahrazení československé administrativy smíšenou komisí, jinak polská vláda uplatní všechny prostředky, které má k dispozici, aby zajistila obranu polského obyvatelstva a udržení pořádku na Těšínsku.

⁸ Např.: Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009 nebo Friedl, Jiří: *Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949*. In: Friedl, Jiří; Jirásek, Zdeněk (eds.): *Rozpačité spojení: československo-polské vztahy v letech 1945-1949*, 2008).

⁹ Např.: Dejmek, Jindřich; Kolář, František a Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, sv. 1 a 2, 2001 nebo Kolektiv editorů: *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů v letech 1944-1948*, 1985.

Na základě studia dosavadních publikací věnovaných těšínské problematice lze konstatovat, že historici většinou opomíjejí čistě politický rozměr sporu o Těšínsko. Hlavní výzkumný záměr práce bude v tomto ohledu směřovat na postoje rozhodujících orgánů a politických stran celorepublikové působnosti, nikoliv na místní orgány s oblastním polem působnosti, jež sehrály ve sporu o Těšínsko bezesporu velmi důležitou roli, ale neměly rozhodující slovo v jeho řešení.

Mimoto se pokusím postihnout, v čem byly inkriminované spory v letech 1918-1920 a 1945-1947 podobné, čehož lze dosáhnout pomocí identifikace jistých paralel. V tomto ohledu je možný přínos práce rovněž slibný, protože všechny české práce zabývající se konkrétně sporem o Těšínsko, na které jsem narazil, se zaměřují pouze na jedno z uvedených období. Existují samozřejmě studie popisující obecné dějiny Těšínského Slezska,¹⁰ ty jsou však striktně historické a nezaměřují se na politické aspekty a na druhé straně jsou práce, jež se zabývají dlouhodobými politickými vztahy mezi Československem a Polskem a nezkoumají explicitně těšínskou otázku jako ústřední téma.¹¹

Metodologicky tato práce tedy vychází z kombinace historických a politologických přístupů, čímž stojí na interdisciplinárním pomezí. Je orientovaná na politické aspekty těšínské otázky v československém prostředí, které vyzdvihuje na pozadí průběhu mezinárodního sporu. Metoda této práce bude spočívat v analýze a interpretaci relevantních informací získaných studiem archivních, tištěných a elektronických zdrojů. Závěrem bude provedena srovnávací analýza zjištěných skutečností týkajících se politického rozměru těšínské otázky vnímané optikou československých politických elit, které se na řešení této problematiky podílely, v závislosti na ideologických rozdílech a časovém vývoji.

V návaznosti na výše uvedené si za základní výzkumné otázky stanovuji tyto:

- 1) Byla vrcholná československá politická reprezentace v postoji k těšínské otázce jednotná, nebo v ní existovaly názorové rozdíly podmíněné například politickým štěpením?

¹⁰ Např.: Borák, Mečislav; Gawrecki, Dan (eds.): *Nástin dějin Těšínska*, 1992 nebo Zahradník, Stanislav: *Nástin historického vývoje*, in: Kadłubiec, Karol Daniel: *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995)*, 1997.

¹¹ Např.: Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009.

- 2) Dá se na spor o Těšínsko v letech 1918-1920 a 1945-1947 dívat jako na téma, které bylo reflektované kontinuálně a ovlivněné obdobným kontextem, nebo je nutné vnímat ho jako de facto dvě svébytné otázky?

Na základě poznatků získaných zběžným studiem přehledové literatury si dovoluji vyslovit hypotézu, že postoj československé vrcholné politické scény byl v obou případech poměrně jednotný. Tento předpoklad může být zkreslen právě tím, že v našem prostředí prakticky neexistují práce, které by se zabývaly případnými názorovými rozdíly a pracuje se často s postojem československé politiky jako celkem. Kontinuální reflektování těšínské otázky československými politickými elitami v obou obdobích vidím zejména v legitimizaci nároků ČSR a Polska na dané území (z hlediska státoprávních přístupů) a vliv dobového kontextu na těšínskou otázku shledávám v klíčové roli zahraničních mocností v řešení problému Těšínska.

Při bádání budu čerpat převážně z české literatury zabývající se československo-polskými vztahy a sporem o Těšínsko. Hlavní, pro moji práci nosné, zdroje informací budou monografie *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko* od Jaroslava Valenty, *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924* od Petra Jelínka a *Rozpačité spojení: československo-polské vztahy v letech 1945-1949* od Jiřího Friedla a Zdeňka Jirásky, jež se věnují jednomu konkrétnímu období a jsou pro tuto práci přínosné díky svému zaměření mj. na politickou rovinu vztahů mezi ČSR a Polska. Dále také sbírky vybraných dokumentů *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920* a *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů v letech 1944-1948*, které obsahují velmi důležité dobové podklady pro moje bádání. V neposlední řadě bude pramenem informací Národní archiv v Praze a archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a Archiv ministerstva zahraničních věcí ČR. Sekundárními zdroji pak budou práce věnující se historii Těšínského Slezska a polské menšiny na něm žijící.

Při zpracování základní literatury zabývající se problematikou československo-polských vztahů se zaměřím na pasáže věnované těšínské otázce, ovšem pro komplexní pochopení problematiky je bude třeba zasadit do celkového kontextu vztahů obou zemí a evropského poválečného vývoje. Do této obecné roviny bude vsazena případová studie postojů československých politických subjektů ke sporu o Těšínské Slezsko, jež bude vycházet mj. z prozkoumání výše zmíněných archivních materiálů a sborníků vybraných politických dokumentů. Na závěr porovnáám obě sledovaná období a

pokusím se postihnout paralely mezi nimi vůči uchopení problému československou reprezentací i vůči mezinárodnímu kontextu.

2 Historicko-národnostní kontext

2.1 Historický exkurz

Pro komplexní pochopení problematiky bude nutné ve zkratce popsat historický vývoj teritoriální příslušnosti regionu, který leží na rozmezí dnešní České republiky a Polska a svou jižní částí hraničí také se Slovenskem. Těšínské Slezsko, jak jej dnešní geografie vymezuje, je na západě ohraničeno přibližně tokem řek Ostravice a Odry a na východě sahá až k řece Bělá. Na jeho západním okraji se nachází město Ostrava (do Těšínska spadá jeho historická část Polská, resp. Slezská Ostrava) a Frýdek-Místek (do Těšínska spadá Frýdek), na severním okraji město Bohumín a Strumeň a na východním okraji město Bílsko. V samotném centru této oblasti leží město Těšín na řece Olše. V širším vymezení patří do historického území Slezska.

Přítomnost Slovanů na území Slezska je doložena od poloviny 8. století.¹² V době Velkomoravské říše spadalo Těšínsko pod její vliv, poté jej ovládala česká knížata z rodu Přemyslovců. Na konci 10. století vpadl do českých zemí polský kníže Boleslav Chrabrý a Slezsko i s Těšínskem patřilo, s výjimkou doby výbojů českého knížete Břetislava I., do 12. století Polskému knížectví.¹³

V druhé polovině 12. století se však Slezsko osamostatnilo a Horní Slezsko s oblastí Těšínska připadlo do rukou Měška I., syna polského vládce Vladislava II., jenž je považován za zakladatele slezské větve rodu Piastovců. Kvůli obležení malého útvaru velkým Polským knížectvím, českými zeměmi a Uhrami se Měšek zavázal k poslušnosti českému králi a svou dceru provdal za následníka českého trůnu Václava III., jeho otec za to nad Těšínským knížectvím držel ochrannou ruku.¹⁴

Roku 1327 se kníže Kazimír Těšínský a po něm jeho dědici stali leníkem prvního Lucemburka na českém trůnu, krále Jana. 19. listopadu 1335 se polský král Kazimír zavázal neusilovat o území Slezska a potvrdil jeho příslušnost k českým zemím a v roce 1592 byla integrace Těšínského knížectví s českými zeměmi prohloubena, když na jeho území byla ustanovena čeština jako jediný úřední jazyk.¹⁵

¹² Stolařík, Ivo; Štika, Jaroslav; Tomolová, Věra (eds.): *Těšínsko, 1. díl: Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání*, 1997, s. 41.

¹³ Tengler, Ervín: *Těšínsko v historii a pověstech*, 1935, s. 8-11.

¹⁴ Tamtéž, s. 11-15; Stolařík, Ivo; Štika, Jaroslav; Tomolová, Věra (eds.): *Těšínsko*, s. 43-46.

¹⁵ Tengler, Ervín: *Těšínsko v historii a pověstech*, 1935, s. 15-21.

V době vlády Měška a Kazimíra dosáhla vrcholu středověká kolonizace Těšínska a byla založena nebo ve velkém osidlována významná města. Vedle Ostravy hlavně Frýdek, Bílsko, Fryštát a Skočov.¹⁶

Poslední mužský potomek Piastovců, Bedřich Vilém, zemřel v roce 1625. Spolu s dalšími slezskými stavy stál na straně české šlechty, když se na počátku třicetileté války vzbouřila proti habsburskému panství v českých zemích.¹⁷ Vládu nad Těšínskem převzala sestra Bedřicha Viléma, Alžběta Lukrecia, ale přela se o svou zem s rakouským císařem Ferdinandem III., kterému jakožto českému králi země jako odúmrt' fakticky připadla.¹⁸

Během válek o rakouské dědictví v 18. století se Těšínska zmocnil pruský král Fridrich II. Veliký. Rakouská panovnice Marie Terezie sice přišla na úkor Pruska o velkou část Slezska, Těšínsko však nakonec zůstalo součástí habsburské monarchie.¹⁹

Císař Josef II. zavedl roku 1781 náboženskou toleranci mj. i pro těšínské evangelíky,²⁰ zároveň ale čeština přestala platit jako úřední řeč.²¹

Od 18. století se v Těšínsku už rozvíjel železářský a uhelný průmysl. V 19. století dochází k rozmachu uhelných dolů, železářských hutí a dalšího průmyslu (především lihovarnického a textilního), v důsledku čehož výrazně stoupl počet obyvatel Těšínska. Velké množství přistěhovalců do průmyslových center Těšínska byli Poláci z Haliče a ruského Polska. V roce 1869 pobývalo na území Těšínska 4,5 tisíce osob s domovským příslušenstvím v Haliči. V roce 1890 to bylo už 21 tisíc lidí a v roce 1910 přes 58 tisíc osob.²² Počty polských přistěhovalců se však v různých publikacích liší. Stanisław Zahradnik upřesňuje, že přibližně 35 tisíc polských imigrantů přišlo do oblasti Těšínského Slezka a dalších 25 tisíc do okresu Moravská Ostrava, který ale není jeho součástí.²³

Nerostné bohatství bylo ve druhé polovině 19. století důvodem pro intenzivní výstavbu železnic. Důležitou úlohu ve struktuře železniční sítě obdrželo město

¹⁶ Tamtéž, s. 16.

¹⁷ Stolařík, Ivo; Štika, Jaroslav; Tomolová, Věra (eds.): *Těšínsko*, s. 51.

¹⁸ Tengler, Ervín: *Těšínsko v historii a pověstech*, 1935, s. 23.

¹⁹ Tamtéž, s. 23-32.

²⁰ Stolařík, Ivo; Štika, Jaroslav; Tomolová, Věra (eds.): *Těšínsko*, s. 53.

²¹ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 43.

²² Tengler, Ervín: *Těšínsko v historii a pověstech*, 1935, s. 38.

²³ Zahradnik, Stanisław: *Nástin historického vývoje*, in: Kadłubiec, Karol Daniel (ed.): *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995)*. 1997, s. 12.

Bohumín. Byl zde vybudován železniční uzel na linii Vídeň-Krakov a Košice-Bohumín (s přípojkou na Ratiboř-Vratislav).²⁴

Vedle průmyslu sílilo v 19. století i nacionální hnutí. Nutno říci, že o něco silnější bylo u Poláků. Ti začali v roce 1848 vydávat *Tygodnik Cieszyński*. Byl založen i polský čtenářský spolek. Češi a Poláci se na Těšínsku zpočátku bránili germanizaci společně. Prvním českým spolkem na Těšínsku, který by se dal označit za nacionalistický, byl literární a zábavný spolek *Snaha vzniknuvší až v roce 1882*. V roce 1894 pak byly založeny Těšínské noviny. Následoval vznik *Matice osvěty lidové pro knížectví těšínské* a neméně důležité pro obrození české větve na Těšínsku bylo vydávání *Opavského Besedníku*.²⁵ Od počátku 20. století vnikalo napětí mezi českými a polskými nacionalisty, které vyvrcholilo po první světové válce.²⁶

2.2 Národnostní aspekty

Národnostní aspekty těšínské otázky jsou dle mého názoru stejně důležité jako historický kontext. Otázka etnického složení Těšínského Slezska je v mnoha publikacích sporná. Tato práce bude vycházet především z posledního sčítání obyvatelstva Rakouska-Uherska v roce 1910, kde rozdělení podle etnik bylo provedeno na základě obcovací řeči. Celkově bylo na území Těšínského Slezska o rozloze cca 2300 km² napočítáno téměř 434 000 lidí.²⁷

Sčítání lidu z roku 1910, při všech námitkách ohledně objektivity, a to zvláště v Uhrách, ukazovalo v Těšínsku celkem jednoznačnou většinu polského etnika, které tvořilo absolutní většinu ve třech ze čtyř politických okresů. Češi se koncentrovali především v politickém okrese Frýdek. Němci byli usazeni především ve městech. Absolutní většinu tvořili ve městě Bílsko a Frýdek. Sčítání bylo založeno na obcovací řeči.²⁸

²⁴ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 40.

²⁵ Tengler, Ervín: *Těšínsko v historii a pověstech*, 1935, s. 44-45.

²⁶ Stolařík, Ivo; Štika, Jaroslav; Tomolová, Věra (eds.): *Těšínsko*, s. 62.

²⁷ Těšínsko z pohledu historické geografie, <http://www2.muzeumct.cz/tesin/tradice/historgeogr.php>.

²⁸ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 39-40.

okres	Němci	%	Češi	%	Poláci	%	ostatní	celkem
PO Bílsko	32.775	32 %	799	1 %	66.148	65 %	1.681	101.403
město Bílsko	15.144	82 %	136	1 %	2.568	14 %	720	18.568
SO Bílsko	13.495	39 %	403	1 %	20.286	59 %	470	34.654
SO Strumeň	1.430	9 %	101	1 %	13.180	88 %	343	15.054
SO Skočov	2.706	8 %	159	0 %	30.114	91 %	148	33.127
PO Fryštát	15.159	12 %	28.103	23 %	75.462	62 %	3.306	122.030
SO Fryštát	5.351	7 %	17.748	22 %	57.344	70 %	1.643	82.086
SO Bohumín	9.808	25 %	10.355	26 %	18.118	45 %	1.663	39.944
PO Frýdek	11.944	11 %	80.491	74 %	15.093	14 %	1.308	108.836
město Frýdek	5.123	52 %	4.033	41 %	574	6 %	149	9.879
SO Frýdek	1.294	3 %	40.183	93 %	1.521	4 %	207	43.205
SO Polská Ostrava	5.527	10 %	36.275	65 %	12.998	23 %	952	55.752
PO Těšín	17.045	17 %	6.204	6 %	77.147	75 %	2.156	102.552
SO Jablunkov	912	3 %	171	1 %	29.165	95 %	495	30.743
SO Těšín	16.133	22 %	6.033	8 %	47.982	67 %	1.661	71.809
celkem	76.923	18 %	115.597	27 %	233.850	54 %	8.451	434.821

Pramen: Spezialortsrepertorium von Schlesien, Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910, Wien 1917.

Vysvětlivky:

PO – politický okres

SO – soudní okres

Češi – pojem „Češi“ je úhrnným názvem pro „českou / moravskou / slovenskou obcovací řeč“

(Umgangssprache böhmisch / mährisch / slowakisch) vyhodnocovanou v průběhu sčítání lidu.

Ostatní – suma z kategorií „Jiní“ (Andere) – jiné uznané národnosti rakouské části monarchie

(Slovinci, Italové, Rusíni...) a „Cizinci“ (Staatsfremde) – státní příslušníci uherské části monarchie (Maďaři, Rumuni, Chorvati...) vyhodnocených během sčítání lidu.

Tabulka 1: Etnické složení Těšínského Slezska podle sčítání lidu 1910. Zdroj: Jelínek, Petr: Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924. 2009, s. 42.

Zde je nezbytné zmínit místní specifikum co do nářečí a národnostního citění obyvatelstva. Velká část z něj se totiž v čase národního obrození označovala jako „Šlonzáci“ (polsky Ślązacy). Místní obyvatelstvo si vzhledem k nízké znalosti spisovné češtiny a polštiny příliš neuvědomovalo národnostní příslušnost, a to ani podle jazyka. Dialekt, kterým mluvila velká část obyvatel Slezska, tvořil totiž jakýsi přechod mezi češtinou a polštinou. Šlonzáctví vycházelo právě z tohoto unikátního místního nářečí a teritoriální příslušnosti ke Slezsku.²⁹

Podobou byl slezský dialekt bližší k polštině než k češtině, ale Šlonzáci necítili příslušnost ani k jednomu z těchto národů. Cítili sounáležitost hlavně ke svému regionu,

²⁹ Pallas, Ladislav: *Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku*, 1970, s. 49-53.

kterým bylo Slezsko. Jejich zájmy reprezentovala Slezská lidová strana, založena v roce 1909 a vedená Josefem Koždoněm.³⁰

Tento slezský národ sehrál důležitou roli v obdobích kolem první a také druhé světové války, kdy byl zaznamenán prudký nárůst sounáležitosti s tímto národem. Šlonzáci, nebo také Slezané tíhli více než ke slovanským národům k německému etniku, jelikož jej vnímali jako místní elitu, která má v regionu vůdčí ekonomickou, politickou i kulturní moc.

Relativně malou skupinu obyvatelstva, 2,52 %, tvořili Židé. Na počátku 20. století se na ně ještě nepohlíželo jako na samostatný národ, ale jako na náboženskou skupinu.³¹

Petr Jelínek ve své knize upozorňuje na vysoký počet smíšených manželství, v důsledku kterého docházelo mezi sčítáními lidu v letech 1880 a 1910 „*k silným přesunům poměru mezi domácím a slovanským obyvatelstvem. Vedle toho je zajímavé zdvojnásobení absolutního počtu německy mluvícího obyvatelstva ve stejném časovém období.*“³²

Rakouská sčítání obyvatel byla nejsilnějším argumentem Poláků pro polskou příslušnost regionu na začátku 20. století. Češi oponovali historickou příslušností Těšínska k české Koruně a domněnkou o popolšťování místního obyvatelstva, kterou Poláci vyvraceli poukazováním na skutečnost, že dlouhodobě největší podíl polsky hovořícího obyvatelstva je ve východních částech Těšínska, které nebyly migračními proudy do Ostravska a Fryštátska dotčeny a jejich obyvatelstvo bylo stabilní.³³

³⁰ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 41.

³¹ Tamtéž, s. 42.

³² Tamtéž, s. 43.

³³ Zahradník, Stanislav: *Nástin historického vývoje*, s. 14

3 Těšínská otázka v letech 1918-1920

3.1 První kontakty v exilu

První prokazatelný kontakt mezi vůdčími exilovými představiteli budoucího Československa a Polska během 1. světové války se datuje do února roku 1916. Jednalo se o setkání předních exilových reprezentantů Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše s Romanem Dmowským, kteří přednášeli v rámci propagandistické akce francouzských intelektuálů a žurnalistů na pařížské Sorbonně. Není však známo, jestli se už tehdy v rámci svých rozhovorů dotkli nějaké konkrétní politické otázky.³⁴

18. dubna 1916 už ale prokazatelně došlo k informativní výměně názorů a stanovisek mezi Benešem a Dmowským v pařížském hotelu Mirabeau, během níž se již zřetelně projeví hlavní názorové střety mezi československou a polskou odbojovou koncepcí. Problematické byly především odlišné postoje k carskému Rusku. Pro většinu polské exilové reprezentace bylo ruské impérium okupační mocností.³⁵

Vzhledem k trvale odlišným přístupům různých představitelů polského odboje můžeme nicméně usuzovat, že jednání byla v tomto ohledu pravděpodobně jednodušší právě s Romanem Dmowským, lídrem polské Národní demokracie, který nebyl vůči Rusku tolik vyhraněný jako Józef Piłsudski, předseda Polské socialistické strany, jehož cílem byla kooperace s Rakousko-Uherskem právě proti Rusku.³⁶

Ve druhé polovině roku 1916 se Roman Dmowski sešel s Tomášem G. Masarykem v Londýně. Oba se shodli na nutnosti rozbití Rakouska-Uherska, což znamenalo podporu základního požadavku československé emigrace od nejvyššího představitele polského politického exilu. Politici se dostali i k otázce Slezska, ale pouze

³⁴ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 10.

³⁵ Tamtéž, s. 10.

³⁶ Dmowski měl představu spolupráce s Ruskem proti Německu, které vnímal jako existenční hrozbu. Jeho vize polského státu spočívala v národnostně homogenním, menším území. Piłsudski měl naopak představu velké polské federace s Pobaltím a Běloruskem a jeho pojetí polské národnosti bylo velmi široké. Větší hrozbu spatřoval v Rusku než v Německu. Více k této problematice viz: Chmielewski, Edward: *The Polish question in the Russian State Duma*. 1970 nebo Zarycki, Tomasz: *Politics in the Periphery: Political Cleavages in Poland Interpreted in Their Historical and International Context*, in: *Europe-Asia Studies*. 2000, s. 851-873.

okrajově: „*O otázce slezské tentokrát nebylo ještě mnoho řeči, a v poměru k naším cílům společným byla to jistě otázka velmi podružná (...)*“³⁷

Vztah Tomáše G. Masaryka k Polsku nebyl zcela jednoznačný a v průběhu času se měnil.³⁸ Od dětství jej zajímalo dění v Polsku. Dopisoval si s polským spolužákem a chtěl se naučit polsky.³⁹ Ještě v období první světové války si s polskými exilovými reprezentanty navzájem projevovali plno úcty a respektu. Významný polský ekonom Stanisław Grabski,⁴⁰ se kterým se Masaryk během války scházel, vzpomíná ve svých *Pamětech* mimo jiné na to, jak ho Masaryk ujišťoval, že on a jeho přátelé nedopustí, aby došlo ke konfliktu mezi českým a polským státem. Podle Grabského také Masaryk prohlásil, že rozdělení Slezska proběhne ve shodě s místními obyvateli.⁴¹

Těšínskou otázkou se zabývali i lokální čeští a polští činitelé ve Lvově na začátku roku 1918. Zde se dohodlo, že o Těšínsku bude rozhodnuto na úrovni národních vlád, případně na mírové konferenci, ale nikoliv na úrovni lokálních samospráv. Dohoda také obsahuje doložku, na základě které nemá být až do rozhodnutí zmíněných vyšších instancí nic měněno na současném stavu.⁴²

V polovině září 1918 se Masaryk sešel v New Yorku s Romanem Dmowským a významným polským diplomatem Ignacym J. Paderewským.⁴³ Masaryk chtěl po Dmowském, aby formuloval předběžnou dohodu Československa a Polska o Těšínském Slezsku a aby učinili společné prohlášení ovšem s podmínkou zabránění železnice přes Těšín a „dostatku uhlí“ pro Československo. To se ovšem nestalo.⁴⁴ Přestože Dmowski

³⁷ Masaryk, Tomáš G.: *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918*, 1925, s. 137.

³⁸ Blíže k této problematice viz: Květina Jan: Masarykova interpretace mesianismu: polská otázka jako alternativní smysl národní existence. Příspěvek na konferenci *Česká otázka a dnešní doba*, 3. - 4. 11. 2015.

³⁹ Kaleta, Petr: Tomáš Garrigue Masaryk a polská problematika, In: Doubek, Vratislav; Květina, Jan (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Slované: Poláci, Rusové a Ukrajinci (1883-1917)*, 2015, s. 7.

⁴⁰ Představitel Komitetu Narodowego a bratr polského premiéra Władysława Grabského z let 1920 a 1923-1925

⁴¹ Tamtéž, s. 11.

⁴² Pelc, Ferdinand: *O Těšínsko: vzpomínky a úvahy*, 1928, s. 34; Valenta, Jaroslav: Těšínská otázka 1918-1919, in: Horka, František (ed.): *Ke vzniku ČSR: sborník statí k ohlasu Říjnové revoluce a ke vzniku ČSR*, 1958, s. 208.

⁴³ Shromáždění v New Yorském Carnegie Hall s názvem „Vůle středoevropských národů“ bylo součástí úsilí americké vlády o sblížení středoevropských národů. Vedle dalších významných představitelů těchto národů zde vystoupili Masaryk s Paderewským, kteří si vyměnili slova uznání a úcty. Závěrem akce byla přednesena společná deklarace nazvaná „Vůle národů Rakouska-Uherska“, ve které tyto národy požadovaly rozdělení habsburského státu a následnou svobodnou organizaci jeho národů.

⁴⁴ Masaryk, Tomáš G.: *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918*, 1925, s. 295.

dříve mluvil o úzké spolupráci či dokonce federaci s Československem,⁴⁵ ohledně Těšínska, Oravy a Spiše nepřistoupil na žádné kompromisy. Naopak, v memorandu britskému ministrovi zahraničí Arthurovi Balfourovi a americkému prezidentovi Thomasi Woodrow Wilsonovi požadoval celé Těšínsko.⁴⁶

Kromě Těšínska byly za sporné alespoň jednou ze stran považovány části Oravské a Spišské župy a také severní část Trenčínské župy kolem města Čadca. Největší pozornost Varšavy a Prahy ovšem přitahovalo Těšínské Slezsko, a to kvůli svému velkému uhelnému bohatství (centrálně a západně položenému), strategické železnici Košice-Bohumín⁴⁷ a polské národnostní většině.

Zajímavé bylo, že Masaryk odmítal v otázce Těšínska čistě národnostní program na etnické bázi, ačkoliv ho uplatňoval v případě východních hranic budoucího státu, tedy v otázce Slovenska. V této době také zároveň prosazoval myšlenku „Demokratické Unie Střední Evropy“, jež vyhlásil 3. října 1918, která však měla krátký politický život.⁴⁸

Základní protichůdná východiska pro požadavky československé a polské politické reprezentace vycházela ze dvou odlišných státoprávních přístupů – Čechoslováci požadovali oblast Těšínského Slezska na základě historického práva a Poláci na základě etnického⁴⁹.

Reprezentanti budoucího Československa i Polska situaci před koncem války zjevně podcenili. Dohodnuto bylo pouze řešení na úrovni celonárodních politických reprezentací a odhodlání neponechat toto rozhodnutí na lokálních činitelích, kteří vykazovali sklony řešit spor pouze z úzkého místního hlediska.

⁴⁵ Tamtéž, s. 443.

⁴⁶ Dmowski, Roman: *Polityka polska i odbudowanie państwa*. 1925, s. 446 a 514, cit. dle: Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 12.

⁴⁷ Železniční spojení Košice-Bohumín bylo z pohledu Prahy jediné vysokokapacitní spojení mezi zeměmi Koruny české a Slovenskem.

⁴⁸ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 12.

⁴⁹ Využívali přitom údaje ze sčítání lidu z roku 1910, které ukazovalo mírnou nadpoloviční většinu polského etnika v oblasti Těšínska (viz kapitola Historicko-národnostní kontext).

3.2 První kroky ústředních i oblastních politických orgánů

Zatímco v Československu byl po vyhlášení samostatné republiky respektovaným ústředním mocenským orgánem Národní výbor⁵⁰, jenž především prostřednictvím svého předsedy Karla Kramáře (ČsND) spolupracoval s exilovou reprezentací Masaryka, Beneše a Štefánika, v Polsku byla situace daleko složitější. Bezprostředně po první světové válce zde existovala de facto tři vůdčí centra – Polský národní výbor v čele s Romanem Dmowským působící v exilu, uznaný spojenci jako oficiální zástupce Polska, avšak v samotném Polsku téměř bez podpory, Varšavská vláda Józefa Świeżyńskiego a organizátor polských legií na straně centrálních mocností Józef Piłsudski.⁵¹

Koncem října 1918 byly ustaveny zastupitelské orgány – český Zemský národní výbor pro Slezsko (ZNV) a polská Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego (RN) – obou zemí pro oblast Těšínska, resp. Slezska v českém případě. Oba byly složeny ze zástupců relevantních politických stran té doby.⁵²

Konfliktní tendence mezi českými a polskými záměry ohledně kontroly těšínské oblasti se začaly otevřeně projevovat od listopadu 1918. Hned 1. listopadu 1918 došlo k přímé konfrontaci mezi Poláky a Čechy na bohumínském nádraží, které mělo velký strategický význam jako křižovatka železnice Vídeň-Krakov se spojnicemi do Košic a Vratislavi. Pod záminkou, že se areál bohumínského nádraží nachází na katastru obce Pudlov⁵³ a s využitím české správní a velitelské nádražní struktury, převzali zástupci českého ZNV Witt a Pelc tento železniční uzel pro Československou republiku. Ve stejný den byla zorganizována masová demonstrace polského obyvatelstva z blízkého okolí, ke které se připojilo 150-200 mužů milice z Těšína. Pod hrozbou eskalace celé situace následně opustili početně výrazně slabší čeští vojáci bohumínské nádraží.⁵⁴

2. listopadu 1918 došlo pod tlakem chaotického vývoje událostí k setkání zástupců obou zemských výborů v Orlové, kde bylo Těšínsko provizorně rozděleno pod správu mezi jednotlivé výbory. Výsledky jednání byly upřesněny a doplněny o tři dny

⁵⁰ 14. listopadu 1918 Národní výbor československý zanikl a zákonodárnou moc převzalo Národní shromáždění (tzv. Revoluční národní shromáždění) a výkonnou moc začala vykonávat první československá vláda Karla Kramáře.

⁵¹ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 15.

⁵² Tamtéž, s. 18.

⁵³ Dnes část Bohumína

⁵⁴ Pelc, Ferdinand: *O Těšínsko*, s. 183-186.

později na setkání v Polské Ostravě⁵⁵. Prozatímní dohodou stanovená demarkační linie byla příznivá pro Poláky i s přihlédnutím ke kontrole Košicko-bohumínské železniční dráhy polskou Radou Narodowou a jejím většinovým podílem kontroly nádraží v Bohumíně.⁵⁶ Do polských rukou se tímto dostalo 77,3 % území bývalého těšínského knížectví.⁵⁷ Konečné řešení však dohoda výborů přenechávala v kompetenci národních vlád.⁵⁸

Národní rada v Praze toto provizorní dělení Těšínska ihned odmítla, Kramář jej dokonce označil za „*těžké poškození naší těšínské věci*“,⁵⁹ ačkoliv ho prozatím tolerovala a zdůrazňovala jeho místní charakter. Polská vláda, ustavená Radou regentů dosazenou centrálními mocnostmi, přijala dočasnou dohodu oblastních výborů přes výhrady s početným polským obyvatelstvem pod správou ZNV s uspokojením.⁶⁰

Rozdělení správy na území Těšínska na krátkou chvíli uklidnilo napětí v samotné oblasti sporu, avšak po určité době započalo vzájemné obviňování z nedodržování dohody. Jednalo se především o stanovy ohledně zásobování (v této době především potravinami), které byly součástí smlouvy.⁶¹

Československý Národní výbor vedený Karlem Kramářem, který již po setkání s Benešem v Ženevě na konci října věděl, že mezi československým a polským exilem k žádné dohodě ohledně Těšínska nedošlo, věnoval problému stále více pozornosti. Pražský Národní výbor se rozhodl Zemský národní výbor pro Slezsko neuznat, což bylo čistě racionální rozhodnutí, aby se ZNV mohl odvolat pouze na svou lokální legitimitu.⁶²

Ovšem ani po jednání pražského výboru z 9. listopadu, kde se těšínská otázka diskutovala, nebylo jasné žádné oficiální stanovisko. Z projevů členů Národního výboru bylo cítit odhodlání zajistit Košicko-bohumínskou železniční dráhu a uhelné revíry.

⁵⁵ Dnešní Slezská Ostava – městský obvod Ostravy

⁵⁶ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 31-33.

⁵⁷ Nowak, Krzysztof: *První nezávislost: Poláci v Těšínském Slezsku v roce 1918*. Cieszyn: Biuro Promocji i Informacji, 2008, s. 60.

⁵⁸ Pelc, Ferdinand: *O Těšínsko*, s. 75-76.

⁵⁹ Valenta, Jaroslav: *Těšínská otázka 1918-1919*, s. 215.

⁶⁰ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 23-25.

⁶¹ Nowak, Krzysztof: *První nezávislost*, s. 71.

⁶² Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 25.

František Zíka (tzv. agrární strana⁶³) vznesl požadavek nasazení ozbrojených složek: „(...) je patrné, že největší překážku urovnání polsko-českého poměru jsou Poláci sami. (...) My za těchto okolností můžeme sotva dále s nimi vyjednávat. Nezbyvá nic jiného, než abychom dostatečně silnou posádkou vykonávali tam takový tlak na ně, by při nejmenším, než dohoda se svým vojskem přijede tak daleko a bude si moci dotyčná území obsadit, zajistit si pro nás celé uhelné revíry a aby zajištěna byla za každých okolností dráha Severní až do Bohumína a dráha košicko-bohumínská.“⁶⁴ Jeho odhodlání ale ještě krotil předseda Karel Kramář: „Abychom my útočili, to nám ani nenapadne.“ S udržení Košicko-bohumínské dráhy ale rozhodně souhlasil. „Udržení trati Košice-Bohumín jest nedůležitější úkol naší železniční politiky.“⁶⁵

Pozornost vrcholné politické reprezentace byla však v této době rozptýlena špatnou potravinovou situací, vývojem na Slovensku a vyhlášením čtyř sudetoněmeckých provincií. Těšínské Slezsko tak zprvu bylo jedním z mnoha zásadních problémů doprovázejících vznik Československé republiky. Z dopisů Karla Kramáře ministru zahraničí Edvardu Benešovi (bez stranické příslušnosti), který měl zastupovat Československo na chystající se mírové konferenci v Paříži, zní velmi naléhavý a dramatický tón při popisu domácí situace: „Také Poláci nás rozčilují, jsou to bezohlední sobci. Využili naší bezbrannosti, aby obsadili Těšínsko a na našich lidech vynutili pakt ostravský⁶⁶, kterým jim dáváme k správě všecko, Karvín, Bohumín, bohumínsko-košickou dráhu!“⁶⁷

Vrcholná politická reprezentace nezaujímalá v otázce Těšínska jednotné stanovisko. Karel Kramář s Tomášem G. Masarykem požadovali celé území, přičemž by Polsko podpořili v jeho požadavcích na Halič, Bílou Rus a Litvu na úkor Rusínů (Ukrajinců), Litevců a Rusů. Právě budoucího hněvu Ruska se obával Edvard Beneš,

⁶³ Oficiální název této strany se v prvních letech po vzniku ČSR měnil hned dvakrát, a tak budu pro její označení v této práci používat obecný konvenční pojem agrární strana (případně agrárníci). Více k problematice viz: Harna, Josef: *Republikánská strana ve vládách a v parlamentu první Československé republiky: Konflikt partikulárních a obecných zájmů*, in: Rašticová, Blanka (ed.): *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*.

⁶⁴ NA, Praha, fond NV 1918, protokol ze schůze 9. listopadu 1918, kart. 1, inv. č. 5, s. 176.

⁶⁵ Tamtéž, s. 186-188.

⁶⁶ Prozatímní dohoda ZNV a RN z Polské Ostravy ze dne 5. listopadu 1918

⁶⁷ AMZV, Praha, PA 1918, č. 3313, kniha č. 29, cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František a Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 1, 2001, s. 78.

který zastával umírněnější postoj, a sice rozdělení Těšínska s hranicí na Visle, ale především s mandátem mírové konference mocností.⁶⁸

Se vzrůstajícím napětím na Těšínsku považovala vzniknuvší Kramářova vláda⁶⁹ neutralitu v otázce polsko-ukrajinského (potažmo polsko-ruského) sporu o Východní Halič za „škodlivou“ a hodlala se postavit na stranu Ukrajiny. Prozatím však na doporučení Beneše zachovala neutralitu.⁷⁰

V Polsku dlouho nebylo jasno o tom, kdo bude mít legitimitu zastupovat polský národ jako výkonný orgán, neboť vláda uznaná všemi relevantními orgány se zde ustanovila až v polovině ledna 1919. Provizorně se v Polsku chopil moci 12. listopadu 1918 Józef Piłsudski, když převzal velení nad vojenskými oddíly a 14. listopadu byl jmenován „vrchním velitelem“ Radou regentů, která vzápětí podala demisi. Piłsudski se ve svém dekretu z 22. listopadu 1918 definoval jako „provizorní náčelník státu“⁷¹. Ve stejném dekretu také ustanovil volby do polského Sejmu. Tyto volby měly proběhnout i na celém území Těšínského Slezska.⁷²

30. listopadu 1918 předal československý konzul v Polsku Karol Locher⁷³ ostrou nótu Likvidační komisi, ve které vyjádřil protest proti vypsání voleb jakožto porušení československé suverenity. Vzhledem k nekompetentnosti komise, protestoval Locher

⁶⁸ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 25-27.

⁶⁹ Vláda Všenárodní koalice (seskupení pěti původních československých stran) převzala moc společně s Revolučním Národním shromážděním (RNS) po Národním výboru. Ve vládě i v RNS byly zastoupeny tradiční české politické strany, které zde fungovaly již před válkou. Čtyři ministerské posty obsadili agráři, po třech národní demokraté, národní socialisté a sociální demokraté a na lidovce zbyl pouze post ministra bez portfeje, zbytek byli nestraníci. (Vláda Karla Kramáře (14.11.1918 - 08.07.1919): Přehled členů vlády, <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/karel-kramar/prehled-ministru-24667/>).

V původně 256-členném RNS byly tyto strany zastoupeny podle výsledků voleb do říšské rady z roku 1911. Největší zastoupení měli agráři (55) o dva mandáty méně měli sociální demokraté. Byli zde zastoupeni i slovenští poslanci. (Historie parlamentarismu i české ústavnosti, <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=697>).

⁷⁰ NA, Praha, fond PMR 1918, kart. 4029, inv. č. 2960, s. 107.

⁷¹ Tymczasowy Naczelnik Państwa. Jelínek překládá jako „provizorní náčelník státu“, je však možný i jiný překlad, např. „dočasný náčelník státu“, nebo „prozatímní náčelník státu“.

⁷² Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 26-27.

⁷³ Kramářem jmenovaný konzul u Likvidační komise v Krakově. V čase jeho jmenování do funkce neexistovala vláda ve Varšavě a později byl kabinet Moraczewského spojenci odmítnut. Locher tak byl akreditován pouze pro komisi v Krakově a nikoli pro vládu ve Varšavě. Přesto byl v té době nejvyšším diplomatickým zástupcem ČSR v Polsku.

další den u ministra zahraničí Leona Wasilewského, ale tím byl odmítnut s poukazem na jeho pověření pouze pro Krakov.⁷⁴

3.3 Sedmidenní válka

10. prosince 1918 hlásil československý konzul v Polsku Karol Locher údajný záměr polské armády obsadit Těšínsko přes provizorní hraniční linii. Dodal ale, že se mezitím obrátila pozornost polských činitelů ke Lvovu, kam museli poslat všechny rezervy kvůli intenzivním bojům s Ukrajinci.⁷⁵

Pár dní před tím se o možnosti obsazení Těšínska československými legionáři zmínil telegraficky Benešovi do Paříže Karel Kramář.⁷⁶ Beneš se ale snažil přemluvit spojence (hlavně francouzského maršála Focha), aby Těšínsko obsadili svými jednotkami. Jeho hlavním argumentem bylo nebezpečí bolševismu ve Střední Evropě, kterému má Československo vzdorovat. O bolševismu, který měli Poláci „vpouštět do karvinské pánve“, mluvil podle Jelínka i Karel Kramář v Národním shromáždění 12. prosince 1918.⁷⁷ V této souvislosti je nicméně nutné vzít v úvahu, že Kramář patřil k zastáncům tvrdé linie: „*Po válce to byl (...) právě Kramář, který tvrdošijně trval na požadavku celého Těšínského Slezska a neměnitelnosti severní hranice bývalého Uherského království.*“⁷⁸

Z rozšiřování myšlenek bolševismu obvinil Edvard Beneš Poláky i v dopise francouzskému ministru zahraničí Pichonovi.⁷⁹

S tím, jak se přesouvalo stále větší množství československých legionářů na Slovensko kvůli maďarské agresi, zvyšovala se koncentrace oddílů i kolem Těšínského Slezska. Obavy Poláků z vojenské akce vzrostly, když československé vojsko vytlačilo

⁷⁴ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 64-65.

⁷⁵ AMZV, Praha, PA 1918, č. 2446, kniha č. 29, cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 1, 2001, s. 112.

⁷⁶ AMZV, Praha, PA, č. 11658, kniha č. 102 cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 1, 2001, s. 106.

⁷⁷ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 30-31.

⁷⁸ Tamtéž, s. 13.

⁷⁹ Tamtéž, s. 54.

17. prosince 1918 polské jednotky ze spišského města Kažmarok a po příměří z 24. prosince byly polské oddíly z Oravy a Spiše vytlačeny.⁸⁰

17. prosince 1918 obsadily polské občanské milice a regulární vojenské oddíly složené z rezervistů na rozkaz velitele polské armády v Těšíně podplukovníka Franciszka K. Latinika demarkační linii mezi územím spravovaným polskou Radou Narodowou a československým Národním výborem. Latinik věděl o zvyšování počtu československých vojenských oddílů v okolí Těšínského Slezska. Varšavskou vládu varoval před nadcházejícím útokem ze strany Československa, ale polská vláda i armáda byly příliš zaneprázdněny obtížnou situací ve východní Haliči, že nemohly na tato varování patřičně reagovat a poslat na Těšínsko silnější jednotky. Československá strana navíc prostřednictvím vládního pověřence Lochera v Krakově dementovala svůj úmysl vojenského obsazení Těšínska a stejné stanovisko sdělila i krakovské Likvidační komisi nacházející se toho času kvůli hospodářským jednáním v Praze. Ve vojenský zásah zřejmě nevěřila ani Varšava, která nechala regiment polské pěchoty převelet z Těšína ke Lvovu.⁸¹

Jak ukazuje Jelínek, představovala otázka Těšínska prioritu i pro Masaryka: „Masaryk se okamžitě po svém návratu do Prahy vyjádřil na úrovni vlády k Těšínskému problému. Na zasedání vlády 23. prosince 1918 informoval členy vlády o svých poradách s Dmowským v USA. Masaryk zde také vyjádřil názor, že by se mělo s Poláky vyjednávat až po obsazení Těšínska československými jednotkami pod velením generála Piccioneho, šéfa italské vojenské mise v ČSR.“⁸²

V dopise z 28. prosince 1918 napsal Masaryk Benešovi: „Hlavní: aby nás podporovali proti Maďarům a Polákům. Polákům tafka by neškodila, naopak prospěla by, zchladila by nebezpečné šovinisty.“⁸³

V novoročním prezidentském projevu k poslancům z 1. ledna 1919 mluvil Masaryk dokonce o polské okupaci. „Podle mého mínění není správné, aby nějaká část

⁸⁰ Tamtéž, s. 31-32.

⁸¹ Tamtéž, s. 37.

⁸² Masaryk, Tomáš G.: *Cesta Demokracie IV: Projevy, Články, Rozhovory 1929-1937*, 1997, s. 44-46 cit. dle: Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 34. V záznamu ze schůze vlády 23. prosince 1918 tento výrok nebyl nalezen.

⁸³ Dopis T. G. Masaryka E. Benešovi z 28. 12. 1918, č. 10, in: Hájková, Dagmar; Šedivý, Ivan; Quagliatová, Vlasta; Vašek, Richard (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1918-1937*, Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2013, s. 52.

*Poláků obsadila naše historicky dané, tedy Spojenci uznané území; je to takřka okupace anonymní, privátní, neoprávněná.*⁸⁴

2. ledna 1919 se na Pražském hradě konala tajná schůze vlády, které se zúčastnili předsedové poslaneckých klubů, znalci problematiky Těšínska a také Masaryk.⁸⁵ Hlavním tématem schůze byly státní hranice. Padlo několik návrhů, z nichž žádný nepočítal s dělením Těšínska, neboť to mělo být zabráno celé Československem.⁸⁶ Proti tomu se vyslovil pouze ministr výživy lidu Bohuslav Vrbenský (ČSS), který nechtěl připustit *„konflikt se slovanským národem“*⁸⁷ a uhelným dolům nepřikládal vzhledem k novým zdrojům energie takový význam. Alois Rašín (ČsND) se coby ministr financí díval na problém z ekonomického hlediska a podotkl, že *„Poláci se přikloní tam, kde budou viděti svůj zisk“*.⁸⁸ To mělo být dle jeho mínění Československo, což prý brzy poznají. Předseda vlády Karel Kramář (ČsND) měl k Polákům výrazně odtahitý vztah: *„Nebezpečný činitel pro nás jest pro svou záludnost jedině element polský“*.⁸⁹ Negativně se směrem k polskému národu vyjádřil také předseda parlamentního klubu Československé sociálně demokratické strany dělnické Rudolf Bechyně: *„Poláci jsou národ nesrstný“*.⁹⁰ Nedůvěřivý byl i předseda Revolučního národního shromáždění František Tomášek (ČSDSD): *„Co se Poláků týče, jest pro to, aby jich bylo přibráno do našeho státu co nejméně, neboť z této strany musili bychom počítati vždy s nejsilnějším nepřítelstvím“*⁹¹ a varoval i prezident Tomáš G. Masaryk, když prohlásil: *„(...) vyvstanou nám odpůrci. Již nyní jest zejména pro Poláky a Maďary silné agitace ve Francii, jež operuje s nesprávnými daty“*.⁹²

Nicméně již v tuto dobu probíhaly intenzivní přípravy armády na případný vojenský zásah. 7. ledna 1919 proběhla porada armádního velení s československými

⁸⁴ Novoroční projev prezidenta Masaryka k Deputaci Národního shromáždění, in: Masaryk, Tomáš G.: Cesta Demokracie, I, 5. vyd., Praha, 2003, s. 59.

⁸⁵ Schůze se nezúčastnil ministr zahraničí Beneš, jenž byl v dlouhodobě v Paříži a ani slovenští ministři.

⁸⁶ SÚA, Praha, PMR 1919, protokol č. 26, kart. 4030 cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 1, 2001, s. 131-141.

⁸⁷ Tamtéž, s. 135.

⁸⁸ Tamtéž, s. 136.

⁸⁹ Tamtéž, s. 137.

⁹⁰ Tamtéž, s. 138.

⁹¹ Tamtéž, s. 139.

⁹² Tamtéž, s. 140.

vedoucími činiteli na Těšínsku. Ti byli informováni o postupu obsazení Těšínského Slezska.⁹³

Konsolidaci regionu za pomoci armády opakovaně navrhovali jak zástupci Zemského Národního výboru pro Slezsko, tak i slezský zemský prezident Josef Šrámek, který na přelomu roku přesvědčoval ministerstvo národní obrany, že obsazení polských částí Těšínska je z hlediska zájmů republiky „*naléhavě nutným*“.⁹⁴ Argumentoval především rostoucí uhelnou krizí spojenou s tím, jak se dělníci bouřili jak proti národní správě, tak proti pracovním podmínkám a hrozcím zastavením práce na řadě velkých závodů. „*Nezaměstnanost z toho vyplývající požene dělnictvo, beztak již na nejvyšší míru nespokojené, do řad bolševických,*“ varoval Šrámek vládu.⁹⁵

12. ledna 1919 oznámil Zemský národní výbor polské Radě Narodowe v Těšíně, že: „*okamžikem, kdy úřady československé republiky ujaly se ve Slezsku vlády, přestala výkonná moc Zemského Národního výboru pro Slezsko. Máme za to, že tím okamžikem přestala také platnost prozatímní úmluvy ze dne 5. listopadu 1918, protože tato úmluva zavazovala Zemský Národní výbor pro Slezsko a nikoliv československou vládu.*“⁹⁶

Zemský národní výbor také poukazoval na protiprávní převzetí správy nádraží v Bohumíně polským ministerstvem železnic. Situaci nepomohlo ani povolání ročníků 1895-1898 z polské správní části Těšínského Slezska do polské armády. Běžné byly stávky polských horníků a drancování obchodů.⁹⁷

Beneš sledoval v této době jako kompromis ideu odstoupení celého Bílského politického okresu; toto bylo ale pro Kramáře i polské politiky zcela nemyslitelné.⁹⁸ Podle polského historika Szczurka navrhl Beneš v Paříži Dmowskému, aby těšínskou otázku neřešil mírový kongres, ale byla vyřešena oboustrannou dohodou až po jeho skončení, což Dmowski odmítl.⁹⁹

⁹³ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 53-54.

⁹⁴ AMZV, PS, 1919/52, cit. dle: Valenta, Jaroslav: *Těšínská otázka 1918-1919*, s. 228.

⁹⁵ Tamtéž, s. 228.

⁹⁶ Pelc, Ferdinand: *O Těšínsko*, s. 74.

⁹⁷ Tamtéž, s. 74-75.

⁹⁸ Kramář jako zastávce tvrdé linie nechtěl odstoupit ani jeden okres, zatímco pro Poláky byl takový ústupek značně nedostatečný. Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 90.

⁹⁹ Szczurek, Jerzy: *Z wielkich dni Śląska Cieszyńskiego, V.: O milicjach ludowych w latach 1918-1920*, 1933, s. 22, cit. dle: Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 90.

Ministerská rada za aktivní účasti prezidenta Tomáše G. Masaryka 17. ledna 1919 jednomyslně rozhodla o vojenském obsazení Těšínska v případě, že na výzvu okamžité nedojde k nápravě porušování bilaterálních smluv ze strany Polska.¹⁰⁰ Za okamžité obsazení se kvůli nedodržování úmluv o zásobování uhlím ze strany Polska zasazoval i ministr Vrbenský, jenž byl na schůzi 2. ledna 1919 k těšínské otázce zdrženlivý.¹⁰¹

Ani po vzniku nové Paderewského vlády čeští politici nezpozorovali změnu v polském postoji k Těšínsku. 20. ledna 1919 tak vydal Masaryk rozkaz ministru obrany Václavu Klofáčovi vojensky obsadit Těšínské Slezsko.¹⁰² Tomuto rozhodnutí výrazně nahrávaly Masarykem získané informace, že francouzská vláda není proti samostatné akci Československa na Těšínsku. Francouzská armáda by prý nedorazila ani do konce ledna.¹⁰³

Není známo, od koho získal Masaryk pasivní souhlas k samostatné akci, ale o srozumění Francie s touto akcí se dá pochybovat vzhledem k tomu, že její vyslanec v ČSR proti ní později důrazně protestoval a i Beneš hlásil z Paříže značné pobouření nad touto akcí. Vyvstává tedy otázka, jestli Masaryk záměrně neklamal vládu, aby získal povolení k rozkazu zaútočit.

Vláda zároveň schválila memorandum varšavské vládě, mající za účel zdůvodnit postup na Těšínsku¹⁰⁴, jež mělo být předáno Paderewského vládě československým konzulem u Likvidační komise v Krakově Karolem Locherem. Ten byl však 23. ledna 1919 v Krakově zatčen pro podezření ze špionáže a nótu nestihl předat.¹⁰⁵

Rozhodnutí obsadit Těšínsko zřejmě padlo bez vědomí ministra zahraničí Beneše, který se připravoval na mírovou konferenci v Paříži a byl podle Jelínka jako znalec tehdejších mezinárodních vztahů odpůrcem jakéhokoliv ozbrojeného zásahu v Těšínské otázce.¹⁰⁶

Československo velmi stálo o to, aby vojenská operace byla posvěcena spojeneckými mocnostmi. Vláda nabídla velení francouzskému podplukovníkovi,

¹⁰⁰ SÚA, Praha, PMR 1919, protokol č. 30, kart. 4030 cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 1, 2001, s. 163-167.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 163-167.

¹⁰² Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 94.

¹⁰³ NA, Praha, fond PMR 1919, č. kart. 4030, inv. č. 2961, s. 99.

¹⁰⁴ Československo tak ani nečekalo na polskou reakci, jak vyplývalo ze schůze vlády ze 17. ledna.

¹⁰⁵ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 57.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 35.

veliteli 21. legionářského pluku, Gallainovi, který s poukazem na neexistující válečný stav jeho země s Polskem tuto funkci odmítl, ale přislíbil účast v operaci. Velení se tak ujal podplukovník Josef Šnejdárek.¹⁰⁷

Edvard Beneš podepsal ještě 20. ledna smlouvu o vyslání francouzské vojenské mise do ČSR. Bylo to už bezprostředně před zahájením vojenské operace na Těšínsku, ovšem Beneš nevěděl o rozhodnutí vlády a prezidenta vyslat do Těšínska československé jednotky.¹⁰⁸

Šnejdárek zkusil ještě 21. ledna 1919 přesvědčit polského podplukovníka velícího na území Těšínského Slezska Franciszka Latinika, aby se se svými jednotkami z Těšínska stáhnul. Pro vzbuzení dojmu, že vojenská akce je podpořena západními mocnostmi, ho doprovázeli čtyři vojáci – francouzský podplukovník (již zmíněný Gallain), italský major, britský podplukovník a americký poručík – kteří momentálně operovali na československém území. Ani jeden z účastníků schůze však neměl posvěcení od své vlády, na což se také odvolal Franciszek Latinik, který Šnejdárkovu lest odhalil a chtěl po poradě s Krakovem a Varšavou celou „delegaci“ zatknout, to se mu už ale nepodařilo.¹⁰⁹

23. ledna 1919 překročily jednotky Josefa Šnejdárka provizorní demarkační linii. Měly výraznou početní převahu a poměrně rychle postupovaly do hloubi území pod polskou správou. Narážely však na odpor nejen polské armády, ale i polského četnictva a početných místních dobrovolníků, kteří tvořili polské ozbrojené milice. Latinik se se svými jednotkami v noci z 26. na 27. ledna stáhnul za řeku Vislu (s výjimkou Skočova), kde mohl ustát nápor Šnejdárkových jednotek.¹¹⁰

To už ale Beneš důrazně žádal okamžité ukončení bojů, které v Paříži vzbudily rozruch. „*Obsazení Slezska vyvolalo zde zlý dojem. M. Clément Simon¹¹¹ telegrafoval věci nám velmi nepříjemné. Je nutno ho přesně informovat. Pokládám za naprosto*

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 55.

¹⁰⁸ *Service historique de l'armée de Terre*, Serie I: 1919-1925, svazek 1, dok. 2, s. 14 a 72, cit. dle: Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, 57.

¹⁰⁹ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 96.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 99-101.

¹¹¹ Francouzský vyslanec v ČSR

nezbytné zarazit další postup a čekat na další zprávy od nás. Francie dá nám o tom písemnou nótu, je v té věci proti nám.“¹¹²

Ministerstvo obrany nařídilo po obsazení dráhy z Bohumína do Žiliny zastavit postup a uzavřít s Poláky příměří. Podplukovník Latiník jej přijal 31. ledna 1919, čímž skončila tzv. Sedmidenní válka o Těšínské Slezsko. Příměří bylo poté nadále prodlužováno.¹¹³

Ve válce zahynulo 53 Čechoslováků a téměř dvojnásobný počet Poláků – 92. Též počet raněných na straně Polska několikanásobně převyšoval bilanci na české straně, Poláci zaznamenali 855 raněných, oproti tomu Čechoslováci 124. Na polské straně zůstalo mimo to 813 příslušníků jednotek nezvěstných, podle Valenty patrně povětšinou zběhů.¹¹⁴

Československá armáda zároveň také zatkla 251 polských aktivistů. V Polsku bylo v reakci převezeno 551 osob československé národnosti do integračního tábora Dąbie u Krakova.¹¹⁵

Vojenská akce především znemožnila konání voleb do polského Sejmu vyhlášených na 26. ledna 1919, resp. jejich konání bylo na území Těšínska odloženo.¹¹⁶

Překvapivé je, že se těšínská otázka dostala na program jednání Revolučního národního shromáždění ČSR až 24. ledna 1919, tedy v době, kdy už na Těšínsku probíhalo vojenské tažení československé armády pod velením podplukovníka Šnejdárka. Ministr vnitra Antonín Švehla, (agrární strana), informoval jménem vlády shromáždění o obsazení karvinského uhelného revíru. Poslance ale mystifikoval prohlášením, že se tak stalo za vedení důstojníků francouzských, anglických, amerických a italských a ani tvrzení, že se tak neděje bez vyrozumění polské vlády, nebylo pravdivé, protože Locher, který měl zprávu předat, byl zatčen, což ale Švehla v tu chvíli ještě nevěděl. *„Když se vláda přesvědčila, že území, které je pro stát životní důležitostí, v pravdě jest beze vší státní autority, sídlem bolševických agitátorů a tlup, které vpadají i do území, námi spravovaného, a podněcují obyvatele pod naší správou k*

¹¹² AMZV, Praha, TD 1919, č. 47, cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 1, 2001, s. 188.

¹¹³ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 100.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 356.

¹¹⁵ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 61.

¹¹⁶ Usnesení Sejmu č. 242 ze dne 14. března 1919 o dodatečném jmenování nových členů Sejmu. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19190250242>.

*činům rozvratným, (...) je na snadě, že nemohla ani chvíli býti na rozpacích. Rozhodla se poslati dohodové vojsko, aby zjednálo pořádek v administrativě na celém území těšínském a zabezpečilo obyvatelstvu veškerý výhody státního života.*¹¹⁷

3.4 Těšínská otázka na mírové konferenci

Nejvyšší spojenecká rada, složená z nejvyšších politických představitelů USA, Francie, Velké Británie, Itálie a Japonska (z každé země po dvou zástupcích), vyslechla 29. ledna 1919 Beneše, Kramáře a Dmowského, rozhodla se ale pro odborné stanovisko Komise pro otázky polských hranic u Mírové konference. Ta se koncem ledna pokusila o jakýsi kompromis mezi oběma stranami sporu. Město Těšín mělo být spravováno polskou stranou, téměř celý uhelný revír českou stranou, stejně tak město Bohumín i s nádražím a železniční úsek Těšín-Jablunkov měl být kontrolován spojeneckými jednotkami, k čemuž ale nikdy nedošlo. Československá strana měla umožnit dodávku válečného materiálu trasou přes Slovensko a zásobovat Polsko „poměrnou částí uhlí“. Mimoto měla být do Těšína vyslána speciální spojenecká komise a Československá armáda musela ustoupit od Visly.¹¹⁸

Roman Dmowski, který se stal se svým Polským národním výborem zástupcem polské vlády na zasedání Nejvyšší rady¹¹⁹, podepsal nový dokument 1. února 1919. Edvard Beneš jej nepodepsal s tím, že nechtěl ponechat správu železničního úseku mezi Těšínem a Jablunkovem Polsku, ale domácímu obyvatelstvu. Po tlaku zástupců Francie a USA a konzultacích s Prahou podepsal protokol 3. února s poznámkou, že jde o jednostranné rozhodnutí velmocí a nikoliv o dohodu mezi Polskem a Československem.¹²⁰

Válka oslabilu pozici Beneše u Nejvyšší spojenecké rady, na což upozorňoval ve svém dopise do Prahy právě Beneš: *„Obsazení těšínského území přišlo právě v okamžiku, kdy bylo vydáno od Konference upozornění národům ve střední Evropě,*

¹¹⁷ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Národní shromáždění československé 1918-1920, stenoprotokol z 21. schůze RNS (24. ledna 1919), s. 1, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/021schuz/s021001.htm>

¹¹⁸ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 65-67.

¹¹⁹ Poté, co byli po dohodě Dmowského s Piłsudským do Polského národního výboru kooptováni další vybraní představitelé.

¹²⁰ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 108-109.

aby vojensky neokupovaly, takže instinktivní hnutí všech v prvním momentě bylo proti všem, kteří útočili, to jest proti nám.“¹²¹ Ovšem československý ministr zahraničí dokázal zručně argumentovat ve prospěch národních zájmů, které provázal se zájmy západoevropských mocností, díky čemuž se mu poměrně rychle podařilo uklidnit počáteční protičeskoslovenské vášně.

Naopak ministr vnitra Antonín Švehla vnímal pozitivně, že díky vojenskému zásahu se pařížská konference začala Těšínskem plně zabývat, jinak totiž sporné otázky odsouvá.¹²²

Vedoucím československé delegace v Paříži byl premiér Karel Kramář, přesto ho při zasedáních ministr zahraničí Edvard Beneš příliš nepouštěl ke slovu, což se Kramářovi nelíbilo a podle Jelínka to byly počátky jejich dlouholetého nepřátelství. Kramář byl známý svým nacionalismem a zarputilostí, kdežto Beneš byl trpělivý, k Radě spojenců navíc loajální a sbíral spíše postupné malé výhody.

Kramář se v únoru 1919 ohradil i proti Masarykovým intervencím do zahraniční politiky: „*Není možno míti zodpovědnou vládu, zodpovědného předsedu ministerstva a nezodpovědného prezidenta, který urbi et orbi v novinářských interviewech určuje cesty politiky vládní (...)*“.¹²³ Masaryk později Kramáře prostřednictvím dopisu uklidňoval.¹²⁴

Na Těšínsku se situace neuklidnila. Celý únor 1919 provázely stávky polských horníků proti československé správě, přičemž mnohdy stávkovali i českoslovenští horníci kvůli dodávkám uhlí Polsku.¹²⁵

Kramář v dopise francouzskému premiérovi Clémenceauovi ze 7. března 1919 vznášel při vědomí polského zisku Horního Slezska maximalistické nároky na německé okresy Ratiboř, Hlubčice a Rybník, přičemž pouze Ratibořsko bylo osídleno většinovým českým obyvatelstvem, Kramář se nicméně poprvé vzdal nároku na celé Těšínsko a byl ochoten Polákům ustoupit v území východně od řeky Visly. Stejnou

¹²¹ AMZV, Praha, PA, č. 4724, kniha č. 43 cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 1, 2001, s. 199.

¹²² NA, Praha, fond PMR 1919, č. kart. 4029, inv. č. 2960, s. 305.

¹²³ Bílek, Jan (ed.): *Korespondence T.G. Masaryk – Karel Kramář*, 2005, s. 315.

¹²⁴ Tamtéž, s. 320.

¹²⁵ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 110-112.

pozici vyjádřil také Masaryk, pročez Beneš tyto nároky předložil na konferenci v Paříži.¹²⁶

V dubnu 1919 zpracovávala pařížská mírová konference zprávy od dvou teritoriálních komisí vyslaných Nejvyšší radou do Těšínska. V zásadě byly na stole dva návrhy: jeden počítal s hranicí na řece Visle a druhý nastínil myšlenku Těšínského Slezska jako samostatného státu. Konference však definitivní rozhodnutí nevydala s tím, že preferuje vzájemnou dohodu obou států, což rozčílilo Kramáře.¹²⁷

Již předtím však z Beneše čísel optimismus, když zahraničnímu výboru RNS psal, že přes veškeré nesnáze pokládá boj o Těšínsko za vyhraný. Podle něj šlo rozhodnutí ke stanovení hraniční linie víceméně na toku řeky Visly, což je při náklonnosti konference k národnostním principům, při její neznalosti konkrétních místních poměrů a tendenci v otázkách československo-německých a maďarských hranic „skutečným vítězstvím“.¹²⁸

Vzhledem k nepříznivému vývoji předložila v dubnu 1919 polská delegace v Paříži návrh na plebiscit, který zatím podpořila pouze delegace Spojených států. Masaryk v květnu 1919 naléhal na Beneše, aby upozornil Američany, že „na Těšínsku nejde o národnostní, nýbrž o ekonomicko-strategický problém prvního řádu“.¹²⁹ Šanci ale dostalo ještě přímé jednání polského premiéra a ministra zahraničí v jedné osobě Paderewského s Benešem, které však opakovaně nebylo úspěšné a politici se opět nedohodli.¹³⁰

Přestože od 8. července 1919 se ujal vlády nový kabinet Vlastimila Tusara¹³¹ (ČSDSD), Karel Kramář zůstal vedoucím delegátem v Paříži a Edvard Beneš setrval na

¹²⁶ Tamtéž, s. 133-134.

¹²⁷ Tamtéž, s. 139-142; Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 80-81.

¹²⁸ ANM, Praha, Pozůstalost Cyrila Duška, zprávy z Paříže do Prahy, kart. 12 cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 1, 2001, s. 245.

¹²⁹ AMZV, Praha, TO 1919, č. 1049, telegram z 14. května 1919 cit. dle: Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 85.

¹³⁰ Jednání se neúčastní Kramář, ačkoliv je v Paříži. Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 139-142.

¹³¹ Tzv. Rudo-zelená koalice – ve vládě byly rovnoměrně zastoupeny tři nejúspěšnější strany komunálních voleb z června 1919 – sociální demokraté, národní socialisté a agráři. Pět ministrů bylo bez stranické příslušnosti. Volby se konaly pouze na území českých zemí s několika výjimkami v podobě nevyjasněných území včetně Těšínska. (Klimek, A. *Velké dějiny zemí koruny české*, svazek XIII, 2000, s. 118; Vláda Vlastimila Tusara I. (08.07.1919 - 25.05.1920): Přehled členů vlády,

postu ministra zahraničí a také nadále zastupoval Československo na mírové konferenci. Beneš byl z této dvojice stále ten aktivnější.

V červenci 1919 proběhla série tzv. krakovských jednání za účasti vybraných vládních delegátů a některých členů oblastních národních výborů. Polská strana přednesla postupně několik návrhů od rozdělení dle etnického klíče přes arbitráž dvěma zvolenými rozhodčími s předsednictvím švýcarské vlády až po plebiscit, na kterém v závěrečných jednáních už kategoricky trvala. Československá strana všechny tyto návrhy zamítla a opakovala svou prioritu v podobě obdržení karvinského uhelného revíru a celé Košicko-bohumínské dráhy.¹³² Tuto prioritu jednoznačně stanovil i Masaryk v diskuzi s velvyslancem Lasockým 29. dubna 1919, přičemž ji zastřešoval historickým právem.¹³³ Polští politici i novináři následně obviňovali Československo z nepružnosti a neochoty ke kompromisu a tento náhled už sdílely i dohodové mocnosti.¹³⁴

2. srpna 1919, když Edvard Beneš informoval prezidenta Masaryka a premiéra Tusara o průběhu pařížské konference, dal za pravdu zamítavému postoji československé delegace v Krakově k Poláky navrhovanému plebiscitu. „*Konference dá nám jistě více, nežli by nám dal plebiscit prostý.*“¹³⁵

22. srpna 1919 byla Nejvyšší radou stanovena tzv. „Tissiho linie“ pojmenovaná podle tehdejšího italského předsedy spojenecké Těšínské komise, jenž osobně podporoval polské požadavky (ostatně kurz Itálie směřoval k přátelství s Polskem) s poukazem na fiktivní historická práva Čechů a umělým vytvářením skupin obyvatelstva. Narážel tím na početnou skupinu Šlonzáků¹³⁶. „Tissiho linie“ měla dělit Těšínsko dle etnického klíče, přesto měl soudní okres Jablunkov s necelými 95 % polských obyvatel připadnout Československu. Linie ponechávala většinu Košicko-bohumínské železniční tratě Polsku, které obdrželo i mnohé uhelné doly a k tomu

<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/vlastimil-tusar-1/prehled-ministru-24666/>)

¹³² Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 157-169.

¹³³ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 90.

¹³⁴ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 92.

¹³⁵ AMZV, Praha, TD 1919, č. 1089 cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 2, 2011, s. 48.

¹³⁶ Skupina obyvatelstva užívající regionální nářečí, která se necítila být ani Čechy, ani Poláky. Jejich počet se odhadoval na 50 000 osob v Těšínském Slezsku – viz kapitola Národnostní aspekty.

nekompletní železniční spojení na jih. Tím by byly plánované exporty uhlí z Horního Slezska do Maďarska a na Balkán podstatně těžší.¹³⁷

Polský tisk označil toto rozhodnutí jako vítězství polské diplomacie. Opačně ho vnímala Rada Narodowa, která nesouhlasila s odstoupením soudního okresu Jablunkov se strategickými tunely přes Jablunkovský průsmyk.¹³⁸

Svým usnesením z 29. srpna 1919 zahraničně-politický výbor československého RNS zakázal delegaci v Paříži podepsat rozhodnutí spojenců. Takové stanovisko zaslala Benešovi i vláda.¹³⁹ S posvěcením „Tissiho linie“ navíc stále otálela Francie.¹⁴⁰

Atmosféra na zmíněném zasedání zahraničně-politického výboru byla skeptická a smířlivá. Dokresluje to například výrok poslance Františka Udržala (agrární strana): „*Neznám všechny ty poměry, ale z referátu pánů jsem si udělal úsudek, že ta věc je prohrána.*“¹⁴¹ Antonín Svěcený (ČSDSD) hovořil o nutnosti zachovat přátelské vztahy alespoň s jedním sousedem, a proto by byl ochoten přijmout rozhodnutí mírové konference i v neprospěch Československa. Případnou ztrátu uhelných revírů by kompenzoval smlouvou s Polskem o dávkách uhlí. Navrhl ale usnést se na tom, aby Beneš rozhodnutí Nejvyšší rady nepodepsal. Všichni členové výboru se shodli na odmítavém postoji k plebiscitu.¹⁴²

V ten samý den vypukla v dolech v Orlové a Karviné stávka československých horníků, které předcházela masová demonstrace organizovaná československými politickými stranami. Stávka skončila 31. srpna, ale situace na Těšínsku se tím neuklidnila. Následující dny se nesly ve znamení potyček mezi československými a polskými horníky.¹⁴³ Polská strana obviňovala československé úřady na Těšínsku, že podporují protestní hnutí, zabraňují dělníkům pracovat a provokují Poláky. Československé vládě pak dávala ultimáta.¹⁴⁴

¹³⁷ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 94.

¹³⁸ Tamtéž, 94-95.

¹³⁹ APS, Praha, ZV RNS 1919, kart. 37, číslo spisu 1341, sešit 34, s. 29-30.

¹⁴⁰ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 94.

¹⁴¹ APS, Praha, ZV RNS 1919, kart. 37, číslo spisu 1341, sešit 34, s. 7.

¹⁴² APS, Praha, ZV RNS 1919, kart. 37, číslo spisu 1341, sešit 34.

¹⁴³ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 173.

¹⁴⁴ AMZV, Praha, PZ-Varšava 1919, č. 217, cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 2, 2011, s. 92.

Ministr vnitra Antonín Švehla se však obával bolševizace dělnických hnutí na Těšínsku.¹⁴⁵ Právě bolševizace byla často skloňovaným slovem v argumentech československé strany na pařížské mírové konferenci.

Zděšení slezských zástupců z vývoje na mírové konferenci museli tlumit Tusar s Masarykem, kteří přijali zvláštní deputaci z Těšínska. Tusar ji ujišťoval, že v Paříži ještě není rozhodnuto a není tudíž důvod k obavám a znovu ubezpečoval, že se Československo Těšínska nezrekne.¹⁴⁶ Masaryk potvrdil delegaci nepřijatelnost plebiscitu. „*My jsme proti plebiscitu zásadně, protože se držíme svých politických zásad, které jsme proklamovali na začátku války a kterých se držíme podnes a stále,*“ řekl prezident delegaci z Těšínského Slezska, ve které byli zastoupeni i místní Němci, jež přišli vyjádřit svou přízeň Československé republice. „*Slezsko bylo po staletí částí našeho státu, my na Slezsko máme plné právo a právo se nemění agitací a hlasováním. My můžeme část svého území odstoupiti, my se můžeme o změně dohodnout, ale my nemůžeme o svém právním přesvědčení dát hlasovat.*“¹⁴⁷

Vláda spolu s Masarykem byla ale k vývoji v Paříži skeptická. Prostřednictvím Šnejdárka nařídila vojenským jednotkám na Těšínsku, aby nepodnikaly žádné ofenzivní ani defenzivní úkony před případným vpádem polské armády na území. Masaryk prohlásil, že nelze vést válku s Polskem a že se Československo bude muset rozhodnutí konference v konečném důsledku podrobit.¹⁴⁸

3.5 Plebiscit

Počátkem září 1919 ještě jednou předstoupili Edvard Beneš a Roman Dmowski před Mírovou konferencí a oba v zásadě podrobili „Tissiho linii“ kritice. Dmowskému se nelíbilo především začlenění soudního okresu Jablunkov do ČSR a Beneš zmiňoval zejména přání těšínských Němců připojit se k ČSR, jakož i rozmach protipolských nálad mezi československými horníky.¹⁴⁹

¹⁴⁵ AMZV, Praha TO 1919, č. 2379, cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 2, 2011, s. 92.

¹⁴⁶ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 175.

¹⁴⁷ AMZV, Praha, TO 1919, č. 2409 cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 2, 2011, s. 95.

¹⁴⁸ NA, Praha, fond PMR, 1919, č. kart. 4034, inv. č. 2960, s. 202-207.

¹⁴⁹ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 177-178.

Podstatnější ovšem je, že vláda se ve shodě s Benešem rozhodla ke změně taktiky a vyjádřila souhlas s plebiscitem v celém Těšínském Slezsku. Důvodem bylo, že Francie jako jediná mocnost na mírové konferenci podporovala československé požadavky.¹⁵⁰ S postojem byl srozuměn i Karel Kramář, plebiscit měl mít však podle československých zástupců v Paříži pouze informativní charakter. Tento záměr oznámil Beneš spojenecké komisi Julese Cambona, která měla v daný moment rozhodující slovo. Edvard Beneš k tomu ministerskému předsedovi Vlastimilu Tusarovi napsal: „*Těšínská delegace mne žádala, abych v krajním případě přistoupil na plebiscit, poněvadž ten by dopadl prý lépe nežli navržená linie. Po dohodě s Kramářem přistoupil jsem na tento krajní případ.*“¹⁵¹

Dmowski chtěl plebiscit uskutečnit pouze v okresech Fryštát a Těšín, zbytek rozdělit dle etnického klíče, to však bylo zamítnuto. „*Dmowskému se podařilo prosadit okamžité obsazení plebiscitního území spojeneckými jednotkami. (...) britský ministr zahraničí Arthur Balfour poznamenal, že plebiscitem neztratí Československo 40 procent, ale plných 100 procent slezského uhlí.*“¹⁵² Československo ale počítalo s podporou těšínských Němců a Šlonzáků, přičemž velice výhodné pro něj bylo i to, že přibližně 60 000 horníků¹⁵³ v karvinském revíru s předválečným domovským právem mimo Těšínské Slezsko by se do hlasování kvůli své domovině nemohlo zapojit.¹⁵⁴

Přitom ještě 10. září 1919 ujišťoval ministerský předseda Vlastimil Tusar RNS, že vláda je proti použití referenda. „*Náš názor, že dějinné a přirozené právo české na Těšínsko nemůže býti předmětem nějakého hlasování, ještě mohutnějším a lapidárnějším způsobem zdůraznil náš prezident ve své odpovědi deputaci Čechů těšínských.*“¹⁵⁵

Neústupnost a maximalistickou pozici značné části domácí československé politické reprezentace demonstroval i předseda Národního shromáždění František

¹⁵⁰ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 95.

¹⁵¹ AMZV, Praha, TD 1919, č. 1447 cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 2, 2011, s. 103.

¹⁵² Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 95-97.

¹⁵³ Jelínek upozorňuje, že 60 000 je nadsazené číslo, protože se týká celého průmyslového regionu včetně okolí Moravské Ostravy a Vítkovic. (Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 97)

¹⁵⁴ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 185.

¹⁵⁵ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Národní shromáždění československé 1918-1920, stenoprotokol ze 70. schůze RNS (10. září 1919), s. 1, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/070schuz/s070001.htm>.

Tomášek když prohlásil, že parlament trvá na československém nároku na celé Těšínsko a že nesvolí k podpisu jiného rozhodnutí: „*Národní shromáždění vyjadřuje jednomyslnou vůli celého národa, prohlašujíc, že Těšínsko, jako integrující součást republiky československé, musí s ní zůstatí organicky a trvale spojeno. Kdyby přes veškerá naše práva přirozená i historická bylo snad rozhodnuto jinak, Národní shromáždění československé nemohlo by svoliti, aby takový akt podepsali zástupcové republiky československé (Dlouhotrvající potlesk), neboť znamenalo by to podepsat akt, který uzákoňuje bezpráví, ohrožující budoucnost československého státu.*“¹⁵⁶

20. října 1919 byla ustanovena spojenecká Plebiscitní komise pro Těšín, kde měly po jednom zástupci všechny země zasedající v Nejvyšší radě kromě USA (pouze status pozorovatele) s předsednictvím francouzského knížete de Mannevilleho.¹⁵⁷

Na podzim 1919 byl Józef Piłsudski jako vrchní velitel polské armády požádán britskou diplomacií o pomoc bělogvardějským jednotkám na západě Ruska v boji s Rudou armádou. Ten ale odmítnul zřejmě kvůli veliteli kozácké armády Antonovi Děnikinovi, jenž kritizoval polské výboje na východě a nepovzbuzoval polskou nezávislost. Britský plán na rozsáhlou intervenci do Ruska podporoval i Ignacy Paderewski, který měl s dohodovými mocnostmi, na rozdíl od Piłsudského, vřelé vztahy, ale tento rozkol v polské zahraniční politice nedokázal překlenout a 30. listopadu 1919 rezignoval.¹⁵⁸ Piłsudski poté zastavil polské tažení v Minsku, což státy Dohody i vzhledem k následnému vítězství bolševiků rozhořčilo.¹⁵⁹

Mezitím nechaly vlády ČSR a Polska vytvořit vlastní plebiscitní komise, které měly především propagační charakter. Československá komise byla finančně slušně podporována vládou a její tiskové oddělení vydávalo česky psaný časopis „Těšínská korespondence“, německy psaný „Teschener Volksbote“ (Těšínský lidový posel) a finančně podporovalo i časopis „Ślązak“ (Slezan) Josefa Koždoně ze Slezské lidové strany. V rámci komise existovalo také přednáškové oddělení s řadou řečníků a pojízdným kinem. Propaganda zdůrazňovala hospodářské výhody, což posilovala dovozem levného konzumního zboží a zdvojnásobila přídělý tabáku. Jen na levnější

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 1.

¹⁵⁷ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 98.

¹⁵⁸ Davies, Norman: *Bílý orel, rudá hvězda: polsko-sovětská válka 1919-1920 a "zázrak nad Vislou"*, 2006. s. 89-90 a 97-98.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 56-58; Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 99-100.

maso doplácela Československá republika jeden milion korun měsíčně.¹⁶⁰ To vše v duchu prohlášení ministra vnitra Švehly směrem k plebiscitní komisi, že se „*nesmí šetřit ani námahou, ani obětmi hmotnými. (...) Otázka peněz nemůže rozhodovat tam, kde jde o životní zájmy státu.*“¹⁶¹ Do polské správní oblasti bylo zboží pašováno přes síť konzumů Slezské lidové strany. Polská Ostrava byla oficiálně přejmenována na Slezskou Ostravu, což vyvolalo nevoli u Poláků.¹⁶²

Polská plebiscitní komise fungovala de facto jako součást Rady Narodowe a operovala bez větší finanční podpory od vlády. V tisku byla otisknuta rezoluce žádající po polské vládě „ochrannou okupaci“ Těšínska polskou armádou až k řece Ostravici.¹⁶³ To bylo ale nemyslitelné i vzhledem k závislosti Polska na zásobovacích liniích pro armádu přes Československo.

Že se vzájemné vztahy po vyhlášení plebiscitu nadále vyhroťí, se dalo predikovat z telegrafické zprávy ministra zahraničí Beneše z Paříže svému zástupci v Československu, ve které Beneš mimo jiné píše: „*Naše chování k Polákům budiž upjaté a neústupné. Tisk necht' protestuje ostře proti Polákům.*“¹⁶⁴

Navzdory původnímu odporu k plebiscitu, začala ke konci roku československá politická elita věřit v příznivý výsledek. V prosinci 1919 si předseda vlády Tusar na půdě Národního shromáždění stěžoval, že „*ta pravá příčina toho neutuchajícího napětí je v tom, že provedení plebiscitu se, žel, vzdor přání naší vlády stále oddaluje.*“¹⁶⁵ Stejně přesvědčený byl i ministr zahraničí Beneš: „*Nesčetněkrát jsem sám osobně prohlásil, že plebiscit dá za pravdu Československu.*“¹⁶⁶

Přijetím plebiscitu ztratila československá politika možnost argumentovat před mírovou konferencí v těšínské otázce výhradně historickým právem na území Těšínska.

¹⁶⁰ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 200; Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 100.

¹⁶¹ Pelc, Ferdinand: *O Těšínsko*, s. 105-106.

¹⁶² Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 100.

¹⁶³ Robotník, č. 396, 397, 401, ze dne 14., 16. a 19. prosince 1919, cit. dle: Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 204.

¹⁶⁴ AMZV, Praha, TO 1919, č. 1479, cit. dle: Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 2, 2011, s. 119.

¹⁶⁵ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Národní shromáždění československé 1918-1920, stenoprotokol z 97. schůze RNS (11. prosince 1919), s. 10, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/097schuz/s097010.htm>.

¹⁶⁶ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Národní shromáždění československé 1918-1920, stenoprotokol ze 128. schůze RNS (11. března 1920), s. 5, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/128schuz/s128005.htm>.

Tímto okamžikem bylo reálně nevyhnutelné, aby původní celistvé území bylo nějakým způsobem rozděleno mezi oba státy, protože výsledek rozhodnutí založeném na informativním plebiscitu, který by ponechal celé území v rámci jednoho státu, byl nereálný.

Až 30. ledna 1920 se do Těšína dostavila Mezispojenecká plebiscitní komise, která vzápětí převzala správu Těšínského Slezska. Společně s jejím příjezdem byly na Těšínsko převeleny spojenecké (francouzské a italské) jednotky.¹⁶⁷

7. února 1920 se předsednictvo Slezské lidové strany usneslo na rezoluci, jež požadovala připojení Těšínského Slezska k ČSR.¹⁶⁸ Především zástupci německé menšiny, se kterou „Koždoňovi“ Šlonzáci¹⁶⁹ do velké míry ladili společný postup, tvrdošíjně trvali na požadavku nedělitelnosti Těšínska a za svou náklonnost k Československu žádali záruky autonomie a ochrany německé menšiny na tomto území.¹⁷⁰

8. února 1920 došlo k násilnému střetu v Orlové mezi manifestujícími polskými horníky a českým obyvatelstvem. Na potlačení davu musel být povolán celý batalión francouzských jednotek. Po této události byla v západní části území spravovaného plebiscitní komisí zakázána všechna veřejná shromáždění a schůze se mohly konat pouze v uzavřených prostorách s policejním povolením.¹⁷¹

O radikalizaci poměrů svědčí příklad demonstrativního odstoupení Jana Zamorského z funkce poslance polského Sejmu a jeho následné prohlášení, že „v *Polsku* by nebyla žádná válka tak populární, jako válka proti *Čechům*“.¹⁷² Tento výrok byl polským tiskem potom častěji opakován. Tlumočen byl i v československém veřejném prostoru, například ministrem zahraničí Benešem v RNS 11. března 1920, kdy jím

¹⁶⁷ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 217.

¹⁶⁸ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 107.

¹⁶⁹ Josef Koždoň byl zakladatelem a předsedou Slezské lidové strany, která hájila zájmy skupiny obyvatelstva, jež cítilo národní náležitost k slezskému regionu – viz kapitola Národnostní aspekty.

¹⁷⁰ Blíže viz: Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 205-231.

¹⁷¹ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 107; Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 218-220.

¹⁷² Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 218 – zdroj citace neuveden.

podpořil přesvědčení, že nepokoje na Těšínsku vyvolávají Poláci, čímž chtějí oddálit plebiscit.¹⁷³

22. února 1920 se na těšínském hlavním náměstí, přímo před sídlem Mezispojenecké plebiscitní komise, uskutečnila masová polská demonstrace, které se zúčastnilo kolem 80 000 osob. Tentýž den došlo ke střetu polských hutníků s obyvateli Golezowa (především Šlonzáci) za užití střelných zbraní a ručních granátů s blíže nespecifikovaným počtem obětí. Mnoho těžce raněných osob si také vyžádal útok na představení amatérského divadla v polské hornické obci Lazy vykonaný také ve stejný den.¹⁷⁴

Na obou stranách vznikly ozbrojené lidové milice, které podnikaly výpady proti nepřátelským agitátorům. Rychle se množila střetnutí mezi oběma ozbrojenými tábory a předseda plebiscitní komise de Manneville požádal 27. února 1920 Paříž o vyslání více jednotek na Těšínsko. To samé požadoval kvůli zajištění bezpečnosti i Beneš.¹⁷⁵

Předběžný termín konání plebiscitu byl stanoven na začátek května 1920, což odpovídalo rozhodnutí pařížské konference uskutečnit ho do tří měsíců po zahájení činnosti komise. Mezitím pokračovaly demonstrace, stávky a propagandistické akce, jakož i ozbrojené střety, které si vyžádaly několik mrtvých včetně jednoho francouzského vojáka. Polské bojůvky se často zaměřovaly na tzv. Šlonzáky, na jejichž domy útočili ručními granáty a donutili je k vystěhování z mnoha bytů. Vydrancovali také sídlo Slezské lidové strany v Těšíně, která je zastupovala. Spojenecké jednotky byly často bezmocné. Československé milice zase podnikly výpady do Životic, Dolních Bludovic a Rychvaldu. Do toho se italská a francouzská správa začaly obviňovat z podjatosti a střetu zájmů. Na francouzské straně to byl především předseda komise de Manneville, který se angažoval v prodeji třineckých hutí francouzskému zbrojnímu koncernu Schneider-Creuzot, jenž krátce předtím získal majoritní podíl ve Škodových závodech, a na italské straně to bylo vzájemné vyjadřování sympatií s polským národem a jeho nabídka zvýhodněných dodávek uhlí z Těšínska, kdyby Těšínská pánev připadla Polsku.¹⁷⁶

¹⁷³ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Národní shromáždění československé 1918-1920, stenoprotokol ze 128. schůze RNS (11. března 1920), s. 5, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/128schuz/s128005.htm>.

¹⁷⁴ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 107.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 108.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 109-112.

Těšínsktí Němci se stále více přiklíněli k Československu, když se několikrát střetli s polskými ozbrojenci a italskými jednotkami. Vláša ČSR dokonce finančně podporovala německý list „Ostschlesier“ (Východoslezan).

Polská vláda i spojenecká Plebiscitní komise¹⁷⁷ vyhodnotily situaci jako nepříznivou pro plebiscit a požádaly Konferenci velvyslanců v Paříži o prodloužení lhůty k přípravě plebiscitu. Ta rozhodla o konání plebiscitu 12. července 1920.¹⁷⁸

V květnu 1920 došlo k několika pumovým a demoličním útokům na soukromé domy v československé správní zóně, načež se českoslovenští občané střetli v Orlové, Porubě a Polské Lutyni s polskými. Následovala série stávek horníků a obětí konfliktu přibývalo. 19. května vyhlásila Plebiscitní komise výjimečný stav a stanné právo v celém Těšínském Slezsku, na které ovšem nebylo bráno velkého ohledu.¹⁷⁹

O napjaté mezinárodní situaci ve střední Evropě svědčí vypracování plánu československé armády pro případ ozbrojeného konfliktu s Polskem i Maďarskem.¹⁸⁰ Zahraničně-politická sekce polského Sejmu zase vypracovala memorandum k přerušení diplomatických styků s ČSR.¹⁸¹

Polská vláda premiéra Leopolda Skulského vyslala v květnu 1920 do Paříže diplomata Erazma Piltze, který neoficiálně nabídnul Edvardu Benešovi rozhodnutí na Dohodě nezávislým arbitrem, konkrétně belgickým králem Albertem. Beneš po domluvě s Masarykem souhlasil. Francouzská diplomacie převzala iniciativu, nekompromisně požádala Varšavu o přijetí arbitráže a předložila 4. června 1920 Praze a Varšavě oficiální nabídku arbitráže, přičemž byli nejprve navrženi jako arbitři buď papež Benedikt XV. nebo belgický král Albert I.¹⁸²

Tento zvrat prezentoval v nové Poslanecké sněmovně Národního shromáždění ČSR¹⁸³ premiér Tusar. Ze stenoprotokolu pořizovaném na zasedání sněmovny z 10. června

¹⁷⁷ Ta mj. na základě polského bojkotu sestavování hlasovacích seznamů.

¹⁷⁸ Szelong, Krzysztof: Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918 – 1920, in: *Těšínsko*, roč. XLIV, č. 1, 2001, s. 13.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 240-242.

¹⁸⁰ VÚAP, Praha, kart. 72, akta 2733, č. 3737/3 EM z 29. května 1920 cit. dle: Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 114.

¹⁸¹ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 114.

¹⁸² Tamtéž, s. 116.

¹⁸³ Po prvních parlamentních volbách v ČSR, konaných v dubnu 1920, získala suverénně nejvíc hlasů sociální demokracie, a tak obsadila jednoznačně nejvíc křesel ze všech stran v 300-členné Poslanecké sněmovně (74) i ve 150-členném Senátu NS (41). S výrazným rozdílem druhá lidová strana získala 33

1920 je zřejmé, že ne všichni poslanci s postupem vlády souhlasili: „*Zůstávající věrni dosavadnímu loyálnímu postupu vůči spojencům (Posl. Prokeš: To je naše neštěstí!) prohlašujeme, že v žádném případě neobětujeme našich přátel, kteří s námi věrně stáli po celou dobu v boji, a že nemůžeme nikdy přistoupiti na řešení, které by ohrožovalo naše zájmy hospodářské,*“ prohlásil Vlastimil Tusar.¹⁸⁴ Poslanec Jan Prokeš (ČSDSD) však setrval na provedení plebiscitu a nebyl sám.

Stejně stanovisko vyslovil v kritické reakci na projev premiéra Karel Kramář: „*(...) za své veliké oběti jsme si zasloužili něco jiného, než aby se jednalo s námi tak, jako na Těšínsku. (...) jest naprosto nutno, abychom trvali na plebiscitu! My chceme Těšínsko celé tak, jak nám bude plebiscitem patřiti.*“¹⁸⁵

23. června 1920 uložila Konference velvyslanců v Paříži oběma vládám konečnou lhůtu k přijetí arbitráže do 15. července 1920. Jinak měl být přes všechny obtíže proveden do 25. července 1920 plebiscit.¹⁸⁶ Arbitráž se měla uskutečnit v belgickém Spa, kde měla proběhnout konference Dohody s Německem ohledně hospodářských otázek mírové smlouvy.¹⁸⁷

Československý parlament však odhlasoval rezoluci požadující provedení plebiscitu i v případě rozhodnutí arbitrem, který by však měl k výsledkům plebiscitu přihlížet. Přestože Beneš už předběžně souhlasil s arbitráží a plebiscit se zdál být v takovém případě již odepsaný, musel nyní v Paříži žádat o provedení lidového hlasování. Zato polský Sejm schválil 2. července 1920 usnesení, že plebiscit je dle jeho

mandátů v PS a 18 v Senátu. Mezi tradiční československé strany se vklínila německá DSAP se ziskem 31 mandátů v PS a 16 v Senátu. S minimálními rozdíly následovali agráři, národní socialisté a národní demokraté. Zbytek zastoupených stran tvořily menší strany v mnohých případech reprezentující národnostní menšiny. Ani tyto volby neproběhly na území Těšínska. (Výsledky voleb v Československu (mandáty ve společných zákonodárných sborech), s. 13, <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k03.pdf/8a05c66b-c633-4e2a-a9a4-622838993b2c?version=1.0>)

Druhá vláda Vlastimila Tusara byla jmenována 25. května 1920 a tvořily ji opět tři strany – sociální demokracie, agrární strana a národně sociální strana – doplněné nestraníky. Sociální demokracie měla i ve vládě převahu co do počtu křesel. (Vláda Vlastimila Tusara II. (25.05.1920 - 15.09.1920): Přehled členů vlády, <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/vlastimil-tusar-2/prehled-ministru-24665/>)

¹⁸⁴ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Národní shromáždění československé 1920-1925, stenoprotokol z 5. schůze PSNS, (10. června 1920), s. 1, <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/005schuz/s005001.htm>.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 1.

¹⁸⁶ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 254.

¹⁸⁷ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 119.

mínění za těchto okolností, kdy násilných střetů, zraněných a mrtvých stále přibývalo, nepřijatelný.¹⁸⁸

Postoj parlamentu se pokusil zvrátit Edvard Beneš, který dorazil na společnou schůzi zahraničních výborů poslanecké sněmovny i senátu 23. června 1920. Ujišťoval, že Belgie by zaujala k československým zájmům vcelku příznivé stanovisko. Snažil se dokonce na politiky vytvořit jakýsi tlak tím, že si prý určité kruhy přejí vrazit klín mezi oba státy a mohly by toho využít ke svým „určitým plánům“. Zastupitelé sice nepřijali žádné stanovisko, ovšem jednání vyznělo proti arbitráži a pro zachování plebiscitu.¹⁸⁹

8. července 1920 ale Praha znovu obrátila. Po jednání zahraničně-politického výboru, na němž byli vyslyšeni znalci poměrů v Těšínském Slezsku Rudolf Matouš a Bohuslav Klac, kteří výbor přesvědčili, že výsledky hlasování nemusejí být zdaleka tak pozitivní, jak je parlament očekává, dostal Beneš volnou ruku při jednání.¹⁹⁰

Edvard Beneš měl oproti polské delegaci vedené novým polským premiérem Władysławem Grabským náskok a 9. července 1920 při jednáních ve Spa s britským ministrem zahraničí Georgem N. Curzonem, francouzským premiérem Alexandrem Millerandem a italským ministrem zahraničí Carlo Sforzou se domluvil na základních bodech dělení Těšínského Slezska s Košicko-bohumínskou dráhou a celým uhelným revírem v Československu. Velkou roli při tom podle Jelínka sehrál i vliv uhelného barona Jana Larische-Mönnicha vlastníciho na sporných územích velký majetek.¹⁹¹

10. července 1920 souhlasily obě strany s arbitráží, což potvrdily podpisem smlouvy, která ovšem neuváděla, kdo má arbitráž provést.¹⁹² 12. července pak byla československým a polským zástupcům předána nóta od dohodových velmocí, že vzhledem k podepsanému prohlášení se velmoci staly odpovědnými za odstranění sporné otázky a svěřily rozhodnutí o vytyčení hranic ve Slezsku a na severním Slovensku¹⁹³ velvyslanecké konferenci v Paříži.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 119-121.

¹⁸⁹ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 262.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 265; Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 121.

¹⁹¹ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 122-123.

Jelínek dodává, že toto mínění se vyskytuje i v polské historiografii, např. Januszewska-Jurkiewicz, Joanna: *Zaolzie w polityce rządu i opinii społeczeństwa polskiego*. Katowice, 2001, s. 31.

¹⁹² Dejmek, Jindřich (ed.): *Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920-1921*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2005, s. 94.

¹⁹³ V Oravě a ve Spiši

Beneš už ale Masarykovi hlásil, že „*věc je definitivně dojednána ve smyslu již oznámeném*“.¹⁹⁵ Polská delegace o zákulisních vyjednáváních československého ministra zahraničí nevěděli, ale bylo zřejmé, že v Paříži už budou postaveni před hotovou věc.

Plebiscit tím byl definitivně smeten ze stolu, s čímž se těžko smiřovali národní demokraté Karla Kramáře prosazující lidové hlasování a označili Benešův postup jako „Benešův absolutismus“ a „národní zradu“.¹⁹⁶ Nelibě nesla rozhodnutí o arbitráži i většina obyvatel Těšínska. Zavládly u nich nejistota a obavy. Především Němci a Šlonzáci, kteří vsadili vše na lidové hlasování, byli hodně slyšet, ale i polské obyvatelstvo demonstrovalo proti arbitráži.¹⁹⁷

3.6 Arbitráž

Polsko se v létě 1920 nacházelo v tíživé situaci. Boje se sovětským Ruskem na východě se vyvíjely katastrofálně a hrozil rozpad samotného polského státu. Dohodové mocnosti odmítly přímou účast v obraně Polska s odkazem na dostatek vlastních lidských zdrojů a Velká Británie nabídla zprostředkování příměří. Spojenci se reálně obávali pádu polského hlavního města a otázka Těšínska pro ně byla v tuto chvíli jen přítěží se zanedbatelným významem oproti postupu rudé armády.¹⁹⁸

Polský tisk byl v reakci na arbitráž zatrpklý k Dohodě, která dle jeho hodnocení využívala nepříznivé vojenské situace polského státu k úpravě sporných otázek hranic dle vlastních zájmů.¹⁹⁹ Nový ministr zahraničí Eustachy Sapieha rezignovaně prohlásil, že se těšínská otázka už od počátku rýsovala nepříznivě a nebylo záruk výsledku plebiscitu, tudíž nezbývalo než přijmout arbitráž.²⁰⁰

¹⁹⁴ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 274.

¹⁹⁵ AMZV, TD, 1920, č. 2489. Informace byla přísně důvěrná.

¹⁹⁶ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 123 – zdroj citace neuveden.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 124.

¹⁹⁸ Davies, Norman: *Bílý orel, rudá hvězda: polsko-sovětská válka 1919-1920 a "zázrak nad Vislou"*, 2006, s. 143-157 a 183

¹⁹⁹ Např. Gwiazdka Cieszyńska, č. 157, 16. července 1920, cit. dle: Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 275

²⁰⁰ Dziennik Cieszyński, č. 158, 17. července 1920, cit. dle: Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 276.

V Československu se kolem otázky arbitráže rozpoutal politický boj mezi vládnoucí koalicí a národně demokratickou opozicí vedenou Kramářem, která se nyní scestně dovolávala nedělitelnosti Těšínska a kritizovala Tusarovu vládu, především pak postup ministra zahraničí Beneše v Paříži a ve Spa.²⁰¹

Vzhledem k situaci v Polsku, náklonnosti velmocí k československým základním požadavkům a diplomatické obratnosti Edvarda Beneše nebyly oběti, které muselo Československo na Těšínsku podstoupit příliš velké. Hranice smluvená ve Spa zajišťovala Československu jak uhelný revír, tak Košicko-bohumínskou dráhu.²⁰²

Rozhodnutí konference velvyslanců bylo oficiálně oznámeno 28. července 1920: „Československo obdrželo z Těšínského Slezska 1 273 km² (55,6 % území) s 279 000 obyvateli (z toho podle sčítání lidu z roku 1910 asi 30 000 Němců, 114 000 Čechů a Slováků, 138 000 Poláků, k tomu 3 000 Němců a 18 000 Poláků jako cizinců). Polsko obdrželo 1 013,2 km² (44,4 % území) s 137 000 obyvateli (z toho 40 000 Němců, 3 000 Čechů a Slováků, 94 000 Poláků).²⁰³ V článku IV byla ustanovena všeobecná amnestie za politickou činnost ve sporných územích.²⁰⁴

	celkem	%	k ČSR	%	k Polsku	%
Němci	74.217	17 %	30.792	10 %	43.425	31 %
Češi	115.597	27 %	113.642	38 %	1.955	1 %
Poláci	233.850	54 %	148.536	50 %	85.314	61 %
obyvatel celkem	434.821		295.191	68 %	139.630	32 %
rozloha	2.282 km ²		1.280 km ²	56 %	1.002 km ²	44 %

Pramen: Spezialortsrepertorium von Schlesien, Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910, Wien 1917.

Tabulka 2: Rozdělení Těšínského Slezska rozhodnutím konference velvyslanců v Paříži, 28. července 1920. Zdroj: Jelínek, Petr: Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924. 2009, s. 127.

Na jednání o dělení Těšínska se měli podílet i zástupci zahraniční kapitálových skupin s ekonomickými zájmy v této oblasti.²⁰⁵ Ti byli nakloněni jednoznačně k ČSR

²⁰¹ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 275-276.

²⁰² Tamtéž, s. 280.

²⁰³ Trávníček, Dušan: *Územní vývoj někdejšího těšínského knížectví*, 1969, s. 135.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 135.

²⁰⁵ Vedle již zmíněného uhlabarona Larische-Mönnicha to byl francouzský koncern Schneider-Creuzot jako majitel Třineckých železáren a rakouská Bodenkreditanstalt, jež měla podíl na Košicko-bohumínské dráze.

kvůli naprosto rozdílné hospodářské a bezpečnostní situaci mezi oběma státy. Na konečné rozhodnutí měli jistě velký vliv.²⁰⁶

Během následujících 15 dnů měly být z Těšínska staženy spojenecké jednotky a těšínská komise měla odevzdat suverenitu oběma státům.²⁰⁷

Beneš podepsal dokument ještě večer 28. července. Polský zmocněnec Paderewski se snažil formou protestu a jednání výsledek zvrátit, ale marně, a tak dokument podepsal 30. července 1920, ačkoliv připojil oficiální stížnost u Alexandra Millerandeho, předsedy Konference velvyslanců. Paderewski mínil, že „(...) *za takových okolností je prý jen málo pravděpodobno, že by bylo možno konflikt skutečně skoncovat a navázat normální a přátelské vztahy s československým sousedem*“.²⁰⁸

Tusarova vláda pařížské rozhodnutí akceptovala, naproti tomu národní demokraté mluvili o „dni hanby a ponížení“.²⁰⁹ Kramář spustil proti Benešovi negativní kampaň s požadavkem celého Těšínska a dalších území.

Benešova zpráva Stálému výboru národního shromáždění v Praze rozpoutala vášnivou debatu. Jan Šrámek (ČSL) volal po nedělitelnosti území a kritizoval postup Beneše.²¹⁰ Do své obhajoby historického práva českých zemí přitom zahrnul i Slovensko: „*Oni nám vytýkají, že při vybudování našeho státu stáli jsme na historickém právu a po druhé na právu národnostním. My jsme stáli vždy na historickém právu. My jsme brali vždy Moravu a Slezsko a potom Slovensko k našim Čechám, my po této stránce zůstáváme vždy plně na půdě historického práva.*“²¹¹ Poslanec Rudolf Bechyně (ČSDSD) volal po velmi radikálním řešení: „*Spojme se s Leninem, pomůžeme mu proti Polákům a on nám to dá!*“²¹² Antonín Němec (ČSDSD) naopak nabádal ke střidmosti: „*(...) my nemůžeme za žádných okolností přinutiti čtyřdohodu, aby dala nám to, co my všechno chceme (...)*“²¹³ Poslanec Antonín Hajn (ČSS) nařkl Beneše, že při svém

²⁰⁶ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 126.

²⁰⁷ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 287.

²⁰⁸ Kumaniecki, Kazimierz W.: *Odbudowa państwowości polskiej*, Kraków, Warszawa, 1924, cit. dle:

Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 287.

²⁰⁹ Gajan, Koloman: Masaryk, Beneš und Kramář und ihre Einflussnahme auf die Gestaltung der Friedensverträge. In: Bosl, Karl: *Versailles – St. Germain – Trianon Umbruch in Europa vor Fünzig Jahren*. München/Wien, 1971, s. 35, cit. dle Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 127.

²¹⁰ APS, Praha, SVPSPČSR 1920, kart. 1, číslo spisu 5, inv. č. 5, 5. schůze stálého výboru, s. 44.

²¹¹ Tamtéž, s. 102.

²¹² Tamtéž, s. 47.

²¹³ Tamtéž, s. 50.

jednání obcházel parlament, který prý trval na provedení plebiscitu. Podobně to vnímali i němečtí politici. Podle senátora Bohuslava Franty (ČsND) měl Beneš setrvat na plebiscitu, jenž by dal Československu prý až 61 % území, kdežto rozhodnutí arbitráže nám přidělilo méně než 50 %. Proti tomu se ohradil Beneš a opravil jej, že ČSR dostalo 1200 km a Polsko 1080 km. Franta přesto setrval na svém. Naopak senátor Cyril Horáček vyslovil důvěru v osobnost Edvarda Beneše a jeho hájení československých zájmů a podpořil jménem své strany přijetí Benešovy zprávy. Stálý výbor tak nakonec učinil, i když jen těsným rozdílem 11:10.²¹⁴

Beneš se ve svém prohlášení v Národním shromáždění v srpnu 1920 domníval, že „*Polsko je velká země a otázka Těšínska, Spiše a Oravy je pro něj pouze vedlejší otázkou*“.²¹⁵ Vývoj událostí ukázal, že se zmýlil a Poláci na tato území nadále upínali velkou pozornost, což dokazují především události před a po druhé světové válce.

Těšínská komise oznámila rozhodnutí obyvatelstvu 1. srpna 1920 a 10. srpna 1920 předala suverenitu nad Těšínskem oběma státům.²¹⁶ Tím Mezispojenecká komise pro Těšín zastavila svou činnost. Polská Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego byla rozpuštěna 4. srpna 1920 a Zemský národní výbor pro Slezsko 6. srpna 1920.²¹⁷

Československo-polské spory ale zdaleka nezanikly vyřešením těšínské otázky. Československá vláda se v dalších letech bránila vstupu Polska do Malé dohody, politicko-vojensko-hospodářské kooperace mezi Československem a královstvími SHS a Rumunska, a rozcházely se i v přístupu k sovětskému Rusku. Polskou stranou bylo negativně vnímáno zejména vyhlášení neutrality Československa v polsko-sovětské válce ze 4. srpna 1920. Čechoslováci dokonce v červenci 1920 zablokovali průjezd maďarských vlaků s pomocí Polska.²¹⁸

Mezitím se ale Polské armádě začalo dařit ve válce s Ruskem. V srpnu otočila průběh války vítězstvím v bitvě u Varšavy (tzv. Zázrak na Visle, když Rudá armáda

²¹⁴ APS, Praha, SVPSPČSR 1920, kart. 1, číslo spisu 5, inv. č. 5, 5. schůze stálého výboru.

²¹⁵ Uhlíř, František: *Těšínské Slezsko*, 1946, s. 33, cit dle: Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 131.

²¹⁶ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 289.

²¹⁷ Gawrecki, Dan: Studie o Těšínsku: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938, 1999, s. 72-73.

²¹⁸ Blíže viz: Dejmek, Jindřich (ed.): *Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920-1921*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2005.

byla už jen 19 kilometrů od Varšavy) a během září vytlačila Sověty z polského území.²¹⁹ 12. října byly v Rize podepsány mírové protokoly.²²⁰

Beneš koncipoval základní body československé politiky k Polsku na přání Jana Masaryka, chargé d'affaires ve Spojených státech, jako podklad pro memorandum vládě USA:

- „a) naprostá neutralita v boji polsko-ruském, což také znamená nepropouštět munici;*
- b) uznáváme výlučně hranici určenou Polsku Conseil Suprême [Nejvyšší radou];*
- c) jsme proti přiřčení východní Haliče Polsku, ale pokládáme to za věc Polska, Ruska, Rumunska a spojenců více než za věc naši, a chtějíce býti v dobrém styku s Poláky, v této věci aktivně nevystupujeme;*
- d) všechny své spory s Polskem pokládáme za definitivně vyřešený;*
- e) dohodnou-li se s Ruskem, pracovali bychom ku vstupu Polska do Malé dohody;*
- f) podmínkou však je, aby definitivně přestali mluvit o společné hranici s Maďarskem a přestali [dělat] politiku dobrodružnou na Východě.“²²¹*

Poláci se po zbytek roku 1920 i zkraje roku 1921 snažili najít způsob, jak rozhodnutí Konference velvyslanců ještě změnit. Požadovali celé město Těšín, jindy Třinec, Karvinou nebo třeba Košicko-bohumínskou dráhu i posunutí hranice jižně od Těšína podél toku řeky Olše. Návrhy byly směřovány české politické reprezentaci v rámci bilaterálních jednání i zahraničním orgánům jako například francouzskému předsedovi delimitační komise, plukovníku Ufflerovi. Argumentovali při tom zejména údajným uzavíráním polských škol v české části Těšínska a pronásledováním i šikanou občanů polské národnosti.²²²

Těšínskou otázkou se ještě jednou zabývala Konference velvyslanců 5. ledna 1921, řešilo se především podle Američanů „nepraktické“ dělení města Těšín, ale

²¹⁹ Davies, Norman: *Bílý orel, rudá hvězda: polsko-sovětská válka 1919-1920 a "zázrak nad Vislou"*, 2006, kapitola Bitva u Varšavy, s. 186-223

²²⁰ Davies, Norman: *Bílý orel, rudá hvězda: polsko-sovětská válka 1919-1920 a "zázrak nad Vislou"*, 2006, 259

²²¹ Dejmek, Jindřich (ed.): *Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920-1921*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2005, s. 215.

²²² Tamtéž, s. 261-265.

nakonec se diplomaté rozhodli ponechat stávající průběh hranice a na původním rozhodnutí nic neměnit.²²³

7. listopadu 1921 byla podepsána Československo-polská smlouva o respektování územní celistvosti a vzájemné neutrality. Obě strany se také zavázaly k potlačení nepřátelské propagandy.²²⁴

²²³ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 145.

²²⁴ Smlouva nebyla ratifikována parlamenty. Gawrecki, Dan: Těšínsko v období mezi světovými válkami (1918-1938), in: Borák, Mečislav a Gawrecki, Dan (eds.): *Nástin dějin Těšínska*, 1992, s. 90. Jiné zdroje uvádějí jako datum podpisu smlouvy 6. listopad 1921 (např. Romportlová, Marta: Vztah k Polsku jako specifikum maďarské zahraniční politiky meziválečného období 1918-1938. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*. C 32, 1985, https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/102473/C_Historica_32-1985-1_3.pdf?sequence=1 nebo Mezinárodní smlouvy. http://www.ceskapolitika.cz/1_2smlouvy_a_dohody.htm)

4 Těšínská otázka v letech 1945-1946

Před přechodem do druhého zkoumaného období sporu o Těšínsko bude třeba stručně popsat, co mu předcházelo. Mezi oběma inkriminovanými obdobími se totiž udály velmi zásadní věci, které byly v těšínské otázce v letech 1945-1947 reflektovány. Především před začátkem druhé světové války došlo na Těšínsku k přelomovým událostem. Těmi a také obdobím německé okupace za druhé světové války byl vývoj těšínské otázky velmi poznamenán.

4.1 Polský zábor Těšínska a německá okupace

Mnozí místní i zahraniční polští pozorovatelé hodnotili postavení polské menšiny v meziválečném československém Těšině jako nejlepší mezi polskými menšinami v celé Evropě. Přesto byly oblastními polskými představiteli organizovány čas od času protičeskoslovenské kampaně a jejich stížnosti neustávaly ani v dobách relativního klidu. K bouřlivým kampaním docházelo např. u příležitosti zveřejnění výsledků sčítání lidu.²²⁵

V roce 1930 proběhlo poslední sčítání lidu před druhou světovou válkou, podle kterého se k polské národnosti přihlásilo na území českého Těšínska 35 % obyvatel, 56 % se pak hlásilo k české národnosti a 8 % k německé.²²⁶

V roce 1932 se stal polským ministrem zahraničí Józef Beck, který zastával tvrdou linii polské zahraniční politiky vůči Československu, v důsledku čehož se vztahy obou zemí prudce zhoršily. Beck ještě v roce svého nástupu do funkce žádal přiznání široké autonomie Poláků v Československu.²²⁷

²²⁵ Gawrecká, Marie: *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1919-1938*, 2004, s. 90.

²²⁶ Borák, Mečislav: *České Slezsko 1938-1945*, in: Gawrecki Dan (ed.): *Dějiny Českého Slezska 1740-2000 II*. 2003, s. 376. Zjišťování národnosti bylo založeno na mateřském jazyku. (Československé sčítání lidu 1930, https://www.czso.cz/csu/sldb/ceskoslovenske_scitani_lidu_1930)

²²⁷ Borák, Mečislav: *Polská menšina v České republice*, in: Gabal, Ivan (ed.): *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*, 1999, s. 121.

Bodem zlomu v československo-polských vztazích byl ale až leden 1934, kdy byl mezi Polskem a Německem uzavřen pakt o neútočení, jehož tajné články obsahovaly plány na rozdělení Sovětské Ukrajiny a Československa.²²⁸

Přibližně ve stejnou dobu byla v Polsku zorganizována kampaň k 15. výročí sedmidenní války, čímž začalo období častých polských nacionalistických kampaní na Těšínsku. Přibývalo násilných útoků, sabotáží a docházelo k demolování českých škol i k vypovídání československých příslušníků z Polska a polských z Československa. Často se také šířily fámy o obsazení Těšínska polskou armádou. Z těchto důvodů zabavovaly československé orgány polský tisk. Zároveň bylo několik set polských železničářů z národnostně smíšeného území přesunuto do vnitrozemí. Výraznou roli při organizování masových akcí polské menšiny sehrál i polský konzulát v Moravské Ostravě.²²⁹

28. září 1934 ministr zahraničí Polské republiky Beck v Ženevě prohlásil: „*Polsko o své vůli prohlašuje, že od nynějška spojuje svůj osud s osudem Německa... Polská vláda se prohlašuje od nynějška za osvobozenou od jakýchkoliv závazků vůči Československu a připomíná svoje přání stanovit společnou hranici s Maďarskem.*“²³⁰

Polské požadavky vůči Československu se stupňovaly ve druhé polovině 30. let. Vyústily v představu o československém Těšínsku jako o území výhradní polské teritoriální expanze.²³¹ Polský stát dokonce organizoval bojový a diverzní výcvik Poláků z Československa, jejichž ozbrojené oddíly hodlal využít v případném vojenském konfliktu.²³²

29. září 1938 byla čelními zástupci čtyř zemí – Adolfem Hitlerem (Německo), Benitem Mussolinim (Itálie), Nevillem Chamberlainem (Velká Británie) a Édouardem Daladierem (Francie) – podepsána tzv. Mnichovská dohoda. Touto smlouvou bylo Československo donuceno odstoupit pohraniční oblasti s převahou obyvatelstva německé národnosti (tzv. Sudety) Německu.

Pod tlakem mnichovských událostí přijala československá vláda taktéž polské ultimátum z 30. září 1938, požadující odstoupení většiny území československého

²²⁸ Gawrecká, Marie: *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1919-1938*, 2004, s. 90.

²²⁹ Tamtéž, s. 90; Borák, Mečislav: *Polská menšina v České republice*, 1999, s. 121.

²³⁰ Tabouis, Geneviève: *Předehra k tragédii*. 1967, s. 98.

²³¹ Gawrecká, Marie: *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1919-1938*. 2004, s. 91.

²³² Borák, Mečislav: *Polská menšina v České republice*, 1999, s. 123.

Těšínska Polsku. Jednalo se o celý okres Fryštát, téměř celý okres Český Těšín a několik obcí či jejich částí z okresu Frýdek.²³³ 2. října započalo obsazování tohoto území polskými jednotkami a bylo dokončeno 11. října 1938.²³⁴

Místní Češi byli hospodářsky diskriminováni, vyvlastňováni, propouštěni ze zaměstnání a nuceni k vysídlení. Veškeré jejich národnostní projevy včetně českého školství, kultury nebo veřejného užívání mateřské řeči byly zakázány. České organizace a spolky byly rozpuštěny a jejich jmění zabaveno. Opět docházelo k nepokojům i násilným střetům, které si vyžádaly oběti.²³⁵ V této době opustilo oblast polského záboru Těšínska ze strachu z národních perzekucí, ale v některých případech i nuceně (například čeští političtí činitelé), asi 30 000 Čechů a 5000 Němců z celkového počtu asi 230 000 příslušníků těchto etnik v Těšínském Slezsku. Tisíce Poláků zase proudilo směrem z polského vnitrozemí do Těšínska.²³⁶

Poté, co bylo Polsko v říjnu 1939 poraženo a obsazeno Hitlerovým Německem, bylo i Těšínsko obsazeno německou armádou a přičleněno k Německé říši.

Podle registrace obyvatelstva, pořízené Němci v roce 1939, se dominantní národností bývalého československého Těšínska stala národnost slezská s 36,3 % obyvatel, k české národnosti se hlásilo 21,5 % obyvatel, k polské 23,9 % a k německé 17,8 %.²³⁷

Německý nacistický režim se snažil o poněmčení místního obyvatelstva v maximální možné míře. Ty skupiny obyvatelstva, které odporovaly rasovým, národnostním a politickým kritériím nacistů, měly být likvidovány či vysídleny, zbytek poněmčen. Ústředním nástrojem germanizace regionu se stal „německý národní soupis“ (Deutsche Volkliste, DVL), do něhož nacisté zapisovali osoby vyhovující jejich kritériím, jež se tím přihlásily k německé národnosti.²³⁸

Nacisté vycházeli z předpokladu získaného na základě registrace obyvatelstva z roku 1939, že národnostní příslušnost značné části obyvatel tohoto regionu je nejasná a místní „smíšené obyvatelstvo“ je po staletí pod vlivem německé kultury. Tzv.

²³³ Borák, Mečislav: České Slezsko 1938-1945, 2003, s. 373.

²³⁴ Tamtéž, s. 373.

²³⁵ Borák, Mečislav: Polská menšina v České republice, s. 123.

²³⁶ Borák, Mečislav: České Slezsko 1938-1945, s. 376.

²³⁷ Tamtéž, s. 376.

²³⁸ Tamtéž, s. 383.

volklisty²³⁹ cílily především na tu část obyvatel, která se přihlásila ke slezské národnosti (tzv. Šlonzáci). Protože žádosti o zapsání do volklisty přibývaly příliš pomalu, docházelo k častým projevům úředního nátlaku a často i teroru (jsou známy i případy fyzické likvidace) vůči osobám, které se odmítaly zapsat, přestože bylo shledáno, že jsou německého původu. Takovými osobami byli podle mínění nacistů především občané, jenž při registraci uvedli slezskou národnost. Tato atmosféra strachu hrála významnou roli při rozhodování o podání přihlášky. Podle parametrů určujících stupeň německé národnosti byli lidé zapsaní ve volklisté rozděleni do čtyř skupin s diametrálně odlišným právním postavením.²⁴⁰

Pro představu mohou být uvedeny údaje z 1. října 1943, které se zachovaly pro okres Těšín. Z celkových 297 400 obyvatel okresu bylo do „německého národního soupisu“ přijato 205 300 osob, což je necelých 70 %, z toho 180 000 do třetí skupiny, čímž jim bylo uděleno německé občanství na zkušební dobu deseti let, během kterých zůstal jejich majetek oficiálně ve vlastnictví úřadů, dostávali vyšší příjem potravin, ale nesměli bez povolení studovat vyšší školy, uzavírat manželství s příslušníkem jiného národa než německého a mladí muži měli povinnost vojenské služby ve wehrmachtu.²⁴¹

Jak se v průběhu války ukázalo, spousta tzv. volklistářů souhlas s germanizací pouze předstírala a bránila se například vojenské službě, nebo při jejím plnění na frontě dezertovala. Nemalé množství volklistářů se zapojilo do protinacistického odboje.²⁴²

Od konce března 1945 do května probíhaly na území Těšínska boje mezi německou a sovětskou armádou, které se podařilo oblast od nacistů osvobodit. Počet obětí teroru za okupace českého Těšínska nacistickým Německem dosahoval 2000 osob především polské národnosti. Předpokládá se, že za války přišlo o život také přibližně 2000 obyvatel Těšínska židovského původu a dalších asi 2000 volklistářů padlo v bojích za nacistickou armádu.²⁴³

²³⁹ Deutsche Volkliste

²⁴⁰ Borák, Mečislav: České Slezsko 1938-1945, s. 383-384.

²⁴¹ Tamtéž, s. 385-386.

²⁴² Tamtéž, s. 385-388. Podle dochovaných spisů vězňů těšínské věznice se podařilo zjistit, že volklistáři tvořili čtvrtinu z celkového počtu osob vězněných za odbojovou činnost (Archiwum Państwowe Cieszyń, fond Stammlager Teschen cit. dle Borák, Mečislav: České Slezsko 1938-1945, 2003, s. 387-388).

²⁴³ Borák, Mečislav: České Slezsko 1938-1945, 2003, s. 395-402.

Za pomoci armády byla v Těšínském Slezsku obnovena předmnichovská československo-polská hranice. Poláci se ale cítili oprávněni ponechat v rámci obnoveného polského státu pomnichovský polský zábor československého Těšínska.²⁴⁴

4.2 Politika v exilu

Československá a polská exilová reprezentace jednaly během války o společné konfederaci. Tento cíl byl dokonce vytyčen v deklaraci z 11. listopadu 1940. Jednání vedl na československé straně Edvard Beneš a na polské generál Władysław Sikorski coby předseda polské exilové vlády. Jednání byla však složitá mj. i kvůli Těšínsku. Tento záměr vzal definitivně za své v červenci 1942, když byl smeten ze stolu po intervenci SSSR.²⁴⁵

Zatímco oficiální exilová vláda Polska v Londýně striktně požadovala obnovení Polska v předválečných hranicích včetně Těšínského záboru, moskevský polský exil deklaroval v červnu 1943, že o hranici v Těšínsku bude rozhodnuto mírovou cestou s obnovenou československou vládou a záležitost nebude bránit trvalému přátelství mezi oběma zeměmi. Zároveň ale deklaroval záměr spojit všechny etnograficky polské oblasti do jednoho státu.²⁴⁶

Představitel československé exilové vlády v Londýně Hubert Ripka v telegramu moskevským exulantům z 3. července 1944 jednoznačně připomněl: *„Ve věci Těšínska, resp. severních hranic na Slovensku, rozumí se samo sebou, že o tom s nikým jednat a dohadovat se nebudeme. Je to naše území a právně je otázka pro nás vyřízena. Proto z polské strany, ať by šlo o kteroukoliv polskou vládu nyní anebo v budoucnosti, prostě*

²⁴⁴ Tamtéž, s. 395.

²⁴⁵ S návrhem na konfederaci středoevropských slovanských národů, která měla bránit dalším agresím Německa a SSSR, přišla již v roce 1939 polská exilová reprezentace vedená Sikorskim. Československá exilová reprezentace nebyla v postoji k tomuto návrhu jednotná (mj. kvůli pomnichovskému dění na Těšínsku), přesto se o něm jednalo přes tři roky, než československá strana dala po poradách se zástupci SSSR jasně najevo, že nepodpoří žádnou dohodu, která by mohla být považována za nepřátelskou vůči Sovětskému svazu. Sovětskému svazu se taková konfederace nehodila do plánů poválečného uspořádání Evropy a tlačil na československou exilovou vládu pod příslibem spojení a územních záruk, aby jednání o konfederaci ukončila. Exilová vláda vedena Edvardem Benešem tomuto tlaku podlehl na přelomu let 1942 a 1943. Blíže viz: Žáček, Rudolf: *Projekt československo-polské konfederace v letech 1939-1943*. 2001 nebo Valenta, Jaroslav a Šťovíček, Ivan (eds.): *Československo-polská jednání o konfederaci a spojení 1939-1944: československé diplomatické dokumenty*. 1995.

²⁴⁶ Friedl, Jiří: *Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949*. In: Friedl, Jiří; Jirásek, Zdeněk (eds.): *Rozpačité spojení: československo-polské vztahy v letech 1945-1949*. 2008, s. 30-33.

*jen očekáváme, aby uznala tento právní stav, založený na předmnichovských hranicích Československa.*²⁴⁷ Stejný náhled na věc měl i Jan Masaryk, ministr zahraničí londýnské exilové vlády.²⁴⁸

21. července 1944 byl v Moskvě založen Polský výbor národního osvobození (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego – PKWN) s předsedou Edwardem Osóbkou-Morawským. Ten měl přejímat správu osvobozených částí Polska s výjimkou území obsazeného Sovětským svazem v září 1939. Jeho sídlem se stal později Lublin, kvůli čemuž byl nazýván „lublinský výbor“.²⁴⁹ Manifest výboru hlásal, že zahraniční politika nového Polska bude směřovat k vybudování *„velké slovanské hráze, jejímž základem bude polsko-československé dorozumění. (...) Trvalé spojení s našimi bezprostředními sousedy – se Sovětským svazem a Československem bude základem polské zahraniční politiky, uskutečňované Polským výborem národního osvobození.*²⁵⁰

Moskevský československý exil dával Polskému výboru národního osvobození veřejně najevo své sympatie, čehož využívala sovětská propaganda. Londýnská exilová vláda chtěla odvolat moskevského velvyslance Fierlingera z funkce, ale byla proti němu bezmocná. Celkově měla na chování moskevských zástupců malý vliv, ačkoliv se je snažila pravidelnou korespondencí usměrňovat, ani odvolání Zdeňka Fierlingera by nepřineslo pravděpodobně žádnou změnu, jelikož moskevský exil byl naprosto ovládán prosovětskými politiky.²⁵¹

S postupným osvobozováním Polska se pozice PKWN upevňovala a polská londýnská vláda se dostávala do silné izolace. Poslední zoufalý pokus o vzkříšení podnikl premiér Stanisław Mikołajczyk, když pod tlakem Britů přijal ústupky vůči PKWN a mimo jiné se s lublinským výborem dohodl na vytvoření prozatímní národní vlády. Jeho ústupky však nezískaly podporu vlády a Mikołajczyk podal demisi. Nový premiér, socialista Arciszewski, odmítl požadavky z jednání Mikołajczyka s protistranou a nastoupil tak cestu k naprosté izolaci.²⁵²

²⁴⁷ AMZV, Praha, TO 1944, telegram ze dne 3. 7. 1944.

²⁴⁸ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 40.

²⁴⁹ *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů v letech 1944-1948*. 1985, dokument č. 4, s. 25.

²⁵⁰ Tamtéž, dokument č. 1, s. 20.

²⁵¹ Němeček, Jan: *Od spojení k roztržce*. 2003, s. 263-264.

²⁵² Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 45-46.

23. ledna 1945 prohlásil Osóbka-Morawski coby předseda prozatímní polské vlády v rozhovoru se sovětským ministrem zahraničí Molotovem, že jeho vláda trvá na uskutečnění plebiscitu na Těšínsku, podle kterého bude stanovena nová hranice.²⁵³

Z postojů vlivných zástupců velmocí vyplývalo, že sice uznávají československé hranice platné před rokem 1938, ale konečné řešení průchodu hranic mezi ČSR a Polskem nechávají na vzájemném jednání mezi Čechoslováky a Poláky. Především pozice SSSR, jehož vojsko mělo brzy osvobodit Slezsko a bylo tak v první řadě na něm, komu předá správu nad Těšínským Slezskem, byla nejasná. Sovětský svaz totiž na jedné straně uznával předmnichovské hranice Československa, na druhé však takřka ihned po osvobození stranu rozpoutal v Podkarpatské Rusi kampaň za připojení k SSSR.

Sovětský svaz svoji podporu československým nárokům na Těšínsku podmiňoval v první řadě uznáním prozatímní vlády Edwarda Osóbky-Morawského československou exilovou vládou. V Londýně však s jejím uznáním váhali, neboť chtěli počkat na počínání západních velmocí v této záležitosti a především požadovali napřed ujištění od prozatímní polské vlády, že respektuje předmnichovskou vzájemnou hranici. Zároveň však československou vládu tlačil čas – Rudá armáda se kvapem blížila k Těšínskému Slezsku a s ní i polské jednotky z osvobozeného polského území. Fierlinger naléhal na exilovou vládu, aby uznala polskou prozatímní vládu, což byla podle něj jediná možnost, jak si zajistit Těšínsko, přičemž navíc varoval, že se dle jeho informací chystají krakovští Poláci zřizovat na Těšínsku své orgány. Na mimořádné schůzi 30. ledna 1945 exilová vláda tlaku podlehla. Polská exilová vláda v Londýně v návaznosti na toto rozhodnutí naprosto přerušila veškeré styky s československou.²⁵⁴

Znepokojení u Čechoslováků vyvolalo vyjádření Bolesława Bieruta, předsedy Krajowe Rady Narodowe (KRN), jež působila jako domácí protiváha k exilové vládě a byla založena na krajně levicové ideologii. Bierut prohlásil, že Poláci zásadně požadují „*pro sebe všechna území, kde jest polská většina obyvatelstva. Dojdeme k přátelské dohodě s Československem na spravedlivém základě*“.²⁵⁵

²⁵³ татьяна Викторовна Волокитина, Польско-чехословацкий пограничный конфликт (1944-1948 гг.) Вопросы истории, I., dokument č. 35, s. 115 cit. dle Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 54

²⁵⁴ *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů v letech 1944-1948*. 1985, dokumenty č. 10, 11, 12, 13, 14 a 15, s. 33-41.

²⁵⁵ Tamtéž, dokument č. 19, s. 44.

Pro ponechání stavu po „Mnichově“ 1938 byla samozřejmě i většina lokálních polských činitelů. Východisko, z kterého čerpali svoje stanovisko k těšínské otázce, shrnul Mečislav Borák: *„Aktivní obrana rodné půdy proti okupantům a množství krve prolité v tomto boji se Polákům na Těšínsku zdálo být dostatečnými argumenty pro ponechání osvobozeného Těšínska v rámci polského státu.“*²⁵⁶

V březnu 1945 se v Moskvě ustanovila československá vláda Národní fronty s předsednictvím Zdeňka Fierlingera (ČSSD), která se stala prvním krokem komunistů k uchopení moci. Záhy se vláda usídlila v osvobozených Košicích, kde přijala vyslance polské vlády, komunistu Stefana Wierbłowského a do Varšavy poslala zkušeného diplomata Josefa Hejreta, který měl však vzhledem k apokalyptickému stavu polského hlavního města velmi ztíženou práci.²⁵⁷

Fierlingerova vláda měla celkem 25 členů, předsedu vlády doplnili další dva sociální demokraté, dále v ní figurovalo hned osm komunistů (čtyři za KSČ a čtyři za KSS), dále čtyři zástupci slovenské Demokratické strany, tři lidovci a tři sociální demokraté. Tři ministři a jeden státní tajemník byli nestraniční.²⁵⁸

Z vládního prohlášení v Košicích z 5. dubna 1945 můžeme jednoznačně vyčíst, kam měla československá zahraniční politika směřovat. *„Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně (...).“*²⁵⁹ V otázce budoucího vztahu s Polskem byl vládní program optimistický: *„Vláda bude spatřovati důležitý svůj úkol v tom, uskutečniti pevný spojenecký svazek s novým demokratickým Polskem, aby co nejdříve bylo také možno provésti předpokládané rozšíření československo-sovětské smlouvy z 12. prosince 1943 v trojstranný pakt, který by stvrdil spojení Československa, Polska a Sovětského svazu proti německé výbojnosti. Pokud jde o Polsko, vláda se vynasnaží, aby bylo zapomenuto neblahé minulosti a aby poměr*

²⁵⁶ Borák, Mečislav: *Polská menšina v České republice*, 1999, s. 124.

²⁵⁷ Friedl, Jiří: *Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949*, 2008, s. 59-62.

²⁵⁸ Vláda Zdeňka Fierlingera I. (05.04.1945 - 06.11.1945): Přehled členů vlády, <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/zdenek-fierlinger-1/prehled-ministru-24683/>

²⁵⁹ *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů v letech 1944-1948*. 1985, dokument č. 22, s. 52.

*Československa k nové Polsce byl od počátku postaven na nový základ, na základ slovanského bratrství.*²⁶⁰

Při moskevských jednáních v březnu 1945²⁶¹ trval předseda komunistické strany Klement Gottwald na tom, že zahraniční politiku musí formulovat a zajišťovat vláda. Na toto Gottwaldovo pojetí narážela představa Beneše jakožto dlouholetého ministra zahraničí v nadcházející roli prezidenta, ale role Edvarda Beneše byla značně ztížena jeho stárnutím a rostoucími zdravotními potížemi. Po obnově Československa tedy do zahraniční politiky ČSR zasahoval jen minimálně a vedoucí úlohu v československo-polských vztazích sehrála skutečně vláda.²⁶²

4.3 Poválečné období a vyhocení československo-polských vztahů

Druhá světová válka posunula politické myšlení v Československu směrem doleva²⁶³, ale také k ideji slovanské vzájemnosti a spolupráce, která se promítala do řady prohlášení a projevů té doby. Byla to přirozená reakce na německé plány na vyhlazení Slovanů a také na osvobození většiny území Československa Sovětským svazem jako hegemonem mezi slovanskými národy. Tato slovanská vzájemnost a spolupráce se měla stát hrází proti případné příští německé expanzi na východ. V československé společnosti se věřilo, že *„po špatné zkušenosti se západními velmocemi v období Mnichova a heroickém výkonu Rudé armády je právě Sovětský svaz zárukou bezpečnosti Československa. Málokdo tehdy znal skutečnou podstatu sovětského režimu, a proto se nepředpokládalo, že Sověti panslavismu zneužijí k vybudování svého mocenského bloku.*“²⁶⁴

Po osvobození Těšínska uzavřeli Sověti hranici podle stavu před říjnem 1938 a polské oddíly operující na československé straně ji musely opustit. Atmosféra na Těšínsku po osvobození byla však napjatá. Po odstoupení Těšínska v roce 1938 se na československé území přesunulo mnoho Poláků, o jejichž odsunu se v domácích politických kruzích mluvilo. Místní orgány dokonce jejich odsun nařídily, ale toto

²⁶⁰ Tamtéž, dokument č. 22, s. 52.

²⁶¹ Jednání československých představitelů o poválečném uspořádání ČSR, kterých se účastnili i sovětsí představitelé.

²⁶² Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 74-75.

²⁶³ Politicky angažovat se mohly jen nepravice strany Národní fronty.

²⁶⁴ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 76.

nařízení bylo zvráceno po intervenci polských členů KSČ. Tyto Poláky považovali místní Čechoslováci jednoznačně za okupanty. Rozpoutala se vlna násilí vůči těmto „okupantům“, dále polsky kázajícím kněžím a držitelům německých volklist, kterýmiž byli vedle Němců převážně také tzv. Šlonzáci, jež byli často donuceni k jejich vlastnění. Polské úřady si mnohokrát stěžovaly na postup těch československých v otázce polských pomnichovských přistěhovalců, kteří byli nuceni opustit československé území a často jim byly místním obyvatelstvem zabaveny a ukradeny osobní věci.²⁶⁵

Československé úřady po osvobození nepovolily obnovení polských spolků. Terčem stížností se stalo také neotevření polských škol podle stavu z roku 1938. Dvěře čtrnácti polských škol zůstaly zavřené, protože se podle ministerstva školství se nezapsal dostatečný počet žáků. Školské úřady navíc nesouhlasily, aby školy navštěvovaly děti polských státních příslušníků.²⁶⁶

Většina polské politické reprezentace navrhovala sestavení smíšené komise pro řešení otázky hranic na Těšínsku. Předseda KRN Bierut dokonce požadoval plebiscit.²⁶⁷ Pro československou politickou reprezentaci ale nebylo Těšínsko tématem k diskuzi; odmítali jakoukoli formu řešení těšínské otázky, což Poláci nelibě nesli. 15. června 1945 tak byla vyslanci Hejretovi předána nota maršála Roly-Żymierského, zastupujícího premiéra, ukládající Československu ultimátum, že do dvou dnů od přijetí noty musí přistoupit na polské požadavky a nahradit československou administrativu smíšenou komisí, jinak „*bude muset [polská vláda] uplatnit všechny prostředky, které má k dispozici, aby zajistila obranu polského obyvatelstva a udržení pořádku na území Těšínska.*“²⁶⁸

Rola-Żymierski volil velmi ostrá slova a hovořil dokonce o „*systematickém vyhlazování všeho polského lidu*“ na Těšínsku.²⁶⁹ Československu pohrozil vojenským obsazením Těšínska a vypovězením Čechů a Slováků z Polska. Hejretovi předal také dokumenty obsahující vyhlášku lokálních úřadů, že každý Polák, jenž přišel na území

²⁶⁵ Tamtéž, s. 77-78.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 155-156.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 79-80.

²⁶⁸ AMZV, Praha, fond Žourek, kart. 1, složka 19, přepis polské noty ze dne 15. 6. 1945.

²⁶⁹ Tamtéž.

Těšínska po roce 1938, má být považován za Němce a upustit území ČSR.²⁷⁰ Vláda se zavázala, že zamezí podobným incidentům.²⁷¹

Pražská vláda jednala o Żymierského nótě ještě týž den, co ji obdržela, tedy 15. června 1945 i následující den. Její odpověď zamítla jakékoliv jednání o hranicích na Těšínsku nebo vytvoření společné komise a přislíbila prošetření každého jednotlivého případu bezpráví spáchaného na Polácích. Vláda se také pozastavila nad ultimativním tónem Żymierského nóty, zvláště s přihlédnutím k sympatiím ČSR k nové polské vládě a práci na plánu vzájemné hospodářské spolupráce.²⁷²

Polsko shromažďovalo vojenské jednotky k hranicím v Horním Slezsku a 16. června 1945 vydalo polské velení rozkaz ohlašující násilné obsazení Těšínska, pokud do 48 hodin nebude vytvořena československo-polská komise k vyřešení těšínského sporu. V tom okamžiku se do sporu vložila vláda Sovětského svazu, jež odvrátila Polsko od násilného řešení sporu a svolala do Moskvy schůzi představitelů obou stran sporu.²⁷³

Vláda se na svém zasedání 18. června 1945 shodla, že její delegáti v Moskvě nebudou zmocněni jednat o územních změnách na Těšínsku, jelikož je to pro ni vyřešená záležitost. Ministr výživy Václav Majer (ČSSD) odmítl i případné ústupky z územních nároků na Kladsku, Ratibořsku a Hlučínsku v bývalém německém Slezsku, které si Československo hodlalo nárokovat, za cenu udržení celého československého Těšínska. Naopak ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka (ČSNS) takovou možnost připouštěl, ovšem o Těšínsku jednat odmítal, protože zde „*Československo již podle rozhodčích výroků velvyslanecké konference přineslo značnou obět*“.²⁷⁴ Náměstek předsedy vlády Gottwald označil nároky Polska na Těšínsku a východním Německu jako „*vydírání vůči sovětské vládě*“,²⁷⁵ která Polsku přislíbila kompenzace na západě za odstoupení východní části Polska Sovětskému svazu. Podle Gottwalda by Československo mělo zdůraznit odstoupení Podkarpatské Rusi, aby se dostalo do podobně výhodné psychologické pozice jako Polsko. Ministr vnitra Václav Nosek

²⁷⁰ AMZV, Praha, fond Žourek, kart. 1, složka 19, zpráva Hejreta ze dne 16. 6. 1945.

²⁷¹ NA, Praha, fond Ústřední výbor KSČ - Klement Gottwald, kart. 137, a. j. 1494, s. 258.

²⁷² NA, Praha, fond Ústřední výbor KSČ - Klement Gottwald, kart. 137, a. j. 1494, s. 253-254.

²⁷³ Bílek, Jiří: Vojenské aspekty čs.-polského sporu o těšínsko v roce 1945: Vyhrocení situace v červnu 1945, in: Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády České republiky, roč. 48, č. 2, 1999, s. 335-339

²⁷⁴ NA, Praha, fond Ústřední výbor KSČ - Klement Gottwald, kart. 137, a. j. 1494, s. 257-260.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 261.

(KSČ) vyzval vládu k opatrnějšímu přístupu k Polákům na Těšínsku, protože i někteří Češi byli donuceni přihlásit se k německé národnosti během německé okupace.²⁷⁶ Vláda se nakonec usnesla, že československé územní nároky ve východním Německu nemohou být uváděny v souvislosti s těšínskou otázkou.²⁷⁷

Delegace Polska a Československa se sešly 22. června 1945 v budově polského velvyslanectví v Moskvě. Delegace sestávaly z předních politických zástupců a expertů. Prezident Edvard Beneš do Moskvy neodletěl, doporučil však nevznášet žádné územní nároky kromě Těšínského Slezska podle hranic z roku 1937. Tím se však československá delegace neřídila a vznesla požadavky i na Kladsko, Ratibořsko a Hlubčicko. Polský místopředseda vlády a vůdce Polské dělnické strany (komunistů) Władysław Gomułka prohlásil, že polská vláda neuznává arbitráž z roku 1920, jinak však schůze nepřinesla žádný posun, protože obě delegace pevně stály na svém stanovisku. Poláci odmítli i návrh na výměnu menšinového obyvatelstva.²⁷⁸ Sověti se drželi stranou, neboť nechtěli být těmi, kdo spor definitivně rozhodne, v důsledku čehož nechtěli se postavit na žádnou ze stran, přestože s tím Poláci evidentně počítali, což vyplývá i s deníku Osóbki-Morawského, který na adresu Josifa Stalina napsal „*Udělal z nás hlupáky*“.²⁷⁹

Zdeněk Fierlinger jednoznačně potvrdil setrvání vlády na neměnitelnosti aktuálního stavu s poukazem na důležitost karvinských uhelných dolů pro Československo a podobně tak na těžký průmysl a Košicko-bohumínskou železniční dráhu. „*Celkem vyznívají podstatné národnostní a hospodářské zřetele v ten smysl, že není možno vyjednávat s polskou vládou o jakémkoliv odstoupení tohoto území. Jsme samozřejmě ochotni, dohodnouti se s Poláky přátelským způsobem o kterémkoli jiném řešení, jež by bylo pro ně vhodné, zejména o výměně obyvatelstva, která by byla vzájemná a rozřešila by úplně a v zájmu obou zemí složitý národnostní problém.*“²⁸⁰

²⁷⁶ Tamtéž, s. 257-260.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 265.

²⁷⁸ Kaplan, Karel (ed.): Moskevská jednání o Těšínsku v červnu 1945 (komentované dokumenty), 2001, s. 58–66 cit. dle: Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 103.

²⁷⁹ Osóbka-Morawski, Edward: *Dziennik polityczny 1943-1945*, Gdańsk: Wyd. Kształcenia Politycznego ZW ZSMP, 1981 cit. dle: Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 104.

²⁸⁰ Zpráva agentury Reuter o československo-polských jednáních v Moskvě, in: Rudé právo, 28. června 1945 cit. dle: *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů 1944-1948*, 1985, dokument č. 30, s. 63.

Na zasedání vlády 2. července 1945 Fierlinger referoval, že mu sovětský ministr zahraničí Molotov sdělil, že pro SSSR jsou předmnichovské hranice ČSR východiskem pro každé jednání a k jejich změně by mohlo dojít jedině přátelskou dohodou, nebo v případě, že k takové dohodě nedojde, rozhodnutím mírové konference.²⁸¹ Premiér mu na to sdělil, že *„by si Československo přálo aktivnější podporu svého stanoviska ze strany sovětské vlády“*.²⁸²

Sestavením nové prozatímní polské vlády s účastí představitelů londýnského exilu se ji 5. července 1945 odhodlala uznat Velká Británie i USA. Většinu členů vlády ale stále tvořili představitelé bývalého PKWN a proti představitelům londýnského exilu vedli štvavou kampaň. Otázka Těšínska byla ovšem jednou z mála, na kterých se oba tábory dokázaly shodnout.²⁸³ Méně „neústupní“ v otázce Těšínska byli podle zpráv Hejreta představitelé Polské socialistické strany.²⁸⁴

Ještě v červenci 1945 se uskutečnila návštěva Těšínska československou vládní delegací v čele s náměstkem předsedy vlády Gottwaldem. Vládní zástupci při ní kromě zjišťování místních poměrů a potřeb zdůrazňovali neměnitelnost předmnichovských hranic a především komunističtí představitelé apelovali na vstřícné zacházení s polskou menšinou. *„Od Poláků nechceme nic jiného, než aby respektovali naše předmnichovské hranice, na druhé straně však jsme povinni chovat se k nim jinak, než vůči Němcům a Maďarům. Nesmíme zapomínat, že jsou to Slované a tedy naši bratři,“* řekl Gottwald na schůzi s představiteli místních úřadů v Bohumíně.²⁸⁵

V této době si Poláci a Čechoslováci prakticky pravidelně vyměňovali protestní nóty. Polsko si stěžovalo na pronásledování a diskriminaci Poláků v československém Těšínsku a Československo odpovídalo protesty proti utlačování Čechů v Kladsku. Tato „válka nót“, jak o ni píše Friedl, pokračovala s různou intenzitou až do února 1948.²⁸⁶

²⁸¹ Později se ukázalo, že SSSR nemá zájem na tom, aby územní spory mezi zeměmi ve sféře vlivu SSSR rozhodovala mírová konference, protože nechtěl, aby se do záležitostí uvnitř jeho mocenského bloku vměšovaly jiné státy.

²⁸² NA, Praha, fond Ústřední výbor KSČ - Klement Gottwald, kart. 137, a. j. 1494, s. 315.

²⁸³ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 108.

²⁸⁴ AMZV, Praha, TO Polsko, kart. 19, složka 11, zpráva Hejreta ze dne 23. července 1945.

²⁸⁵ SOKA Karviná, ONV Fryštát, kart. 813, inv. č. 230, zpráva o průběhu zájezdu vládní delegace na Bohumínsko dne 19. 7. 1945 cit dle: Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 111-112.

²⁸⁶ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 113.

Trnem v oku československé vlády bylo také propagandistické vysílání katovického rozhlasu, který poslouchali i Poláci na území československého Těšínska. Ministerstvo zahraničních věcí zaslalo Polsku nótu, ve které vyjadřuje své znepokojení nad snahou katovického rozhlasu vytvořit „ohniska neklidu, která by polské vládě umožnila uplatnit požadavek po revizi hranic na Těšínsku“.²⁸⁷

Československá vláda nehodlala stále jen přihlížet sílící polské propagandě na Těšínsku, a tak pověřila náměstka premiéra Josefa Davida (ČSNS) řízením protipropagandy pomocí rozhlasu i tisku nebo manifestací.²⁸⁸

Mezitím se v Německu od poloviny července do začátku srpna konala postupimská konference za účasti tzv. „Velké trojky“²⁸⁹. Ta měla zásadní vliv na územní vývoj polského státu a potažmo i na sporné územní otázky mezi ČSR a Polskem. Sice ještě nerozhodovala o definitivním průběhu hranic jednotlivých států, ale svěřila do polské správy rozsáhlá území bývalého východního Německa včetně několika slezských území severně od československých hranic, na která si Československo činilo nárok. Konečné určení západních hranic Polska bylo odloženo do mírového uspořádání.²⁹⁰

Čechoslováci vesměs doufali, že rozhodnutí o přesném průběhu polské západní hranice bude možné na mírové konferenci ještě pozměnit, ale Poláci na spravovaných územích rychle začali s vysídlováním Němců, ale i Čechů²⁹¹ a osidlovat je Poláky.²⁹²

V létě a na podzim proběhlo několik různých schůzí vyslanců a vládních zástupců obou zemí, ale ty nikam nevedly, jelikož obě strany se během nich vzájemně obviňovali

²⁸⁷ AMZV, Praha, ZÚ Varšava, kart. 109, složka 8.

²⁸⁸ NA, Praha, fond Ústřední výbor KSČ – Klement Gottwald, kart. 138, a. j. 1494, s. 156-164.

²⁸⁹ Josef Stalin za Sovětský svaz, Harry Truman za Spojené státy a Winston Churchill za Velkou Británii. Po volbách ve Spojeném království zastupoval Velkou Británii Clement Attlee.

²⁹⁰ Hornová, Alice (ed.): *Protokol postupimské konference (2. srpna 1945)*, 2013. <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/protokol-postupimske-konference-2-srpna-1945/>

²⁹¹ Československá vláda zaznamenala do září příchod přibližně 1200 hornoslezských imigrantů, kterých využívala jako vhodný nástroj k propagaci polské diskriminace. Tyto imigranti přitom podle Freidla do Československa přivedla hlavně vidina lepších životních podmínek a vesměs ani neovládali český jazyk. Číslo československé vlády, která měla dokazovat silné osídlení daných lokalit českým obyvatelstvem, přitom byla značně nadsazená, což si ověřili i kněží vyslaní do Polska i britské velvyslanectví ve Varšavě, které národnostní poměry ve sporných oblastech Slezska pečlivě ověřilo s nepříznivým výsledkem pro Československo. (Friedl, Jiří: *Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949*, 2008, s. 120-121)

²⁹² Friedl, Jiří: *Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949*, 2008, s. 118.

z útlaku té či oné národnostní menšiny na Těšínsku, respektive v Horní Oravě a Spiši, neplnění vzájemných závazků a štvavé propagandy.²⁹³

Zajímavý příspěvek nejen k československo-polským vztahům přednesl v nově vzniklém Prozatímním Národním shromáždění²⁹⁴ předseda národních socialistů Petr Zenkl: „*Nemusím zdůrazňovat, že máme plnou důvěru v naše ministerstvo zahraničí a v našeho zahraničního ministra. (Potlesk.) Vidíme ale jasně, že reakční kruhy - jak Polsko ukazuje, může být reakce i velmi levá - zvedají hlavu a budou staré jedovaté písni, které už zase brojí proti všemu tomu, co je vlastní podstatou naší národní existence.*“²⁹⁵ Zenkl tak narážel mj. na to, že polští komunisté byli zastánci zřejmě nejtvrďšího postupu proti Československu. Friedl se v tomto směru shoduje s Kamińským, že se v projevu Zenkla odrážel začínající boj mezi demokratickými stranami a komunisty v Československé republice.²⁹⁶

Polská vláda mezitím převzala iniciativu, když 5. listopadu 1945 zaslala nótu ministru zahraničí Janu Masarykovi (bez stranické příslušnosti), ve které vyzývá ke společnému projednání pohraničních a jiných otázek.²⁹⁷ Zároveň se Poláci snažili prostřednictvím Oskara Langeho, polského velvyslance v USA, jenž byl na návštěvě Prahy, vysondovat názory předních politických představitelů ČSR. Lange mohl pouze

²⁹³ Tamtéž, s. 138-143.

²⁹⁴ Z 300 členů Národní shromáždění bylo přibližně 50 poslanců za každou stranu vycházející ze systému Národní fronty, tedy za KSČ, ČSNS, ČSSD, ČSL, KSS i za DS. Podkladem pro volbu jeho členů a činnost byl ústavní dekret prezidenta republiky o Prozatímním národním shromáždění. Volbu poslanců obstaraly národní výbory. (Pehr, Michal: Československý parlament po druhé světové válce, in: Doubek, Vratislav a Polášek, Martin (eds.): *Parlament v čase změny: případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*, 2011, s. 76-78).

Od 6. listopadu 1945 začala fungovat také druhá vláda Zdeňka Fierlingera, rozložení mandátů mezi jednotlivé strany se ale nezměnilo a ani z personálního hlediska mnoho změn nepřinesla. (Vláda Zdeňka Fierlingera II. (06.11.1945 - 02.07.1946): Přehled členů vlády, <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/zdenek-fierlinger-2/prehled-ministru-24682/>).

²⁹⁵ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé 1945 - 1946, stenoprotokol ze 7. schůze PSNS, (14. listopadu 1945), s. 5, <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/007schuz/s007005.htm>.

²⁹⁶ Kamiński, Marek K.: *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne 1945–1948*, 1990, s. 165 cit dle: Friedl, Jiří: *Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949*, 2008, s. 149.

²⁹⁷ *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů 1944-1948*, 1985, dokument č. 40, s. 80-81.

konstatovat, že nezjistil nic nového, protože Těšínsko je z pohledu čelných politiků životně důležité pro československé hospodářství.²⁹⁸

Státní tajemník Vladimír Clementis (KSS) připustil, že dle jeho názoru by mohlo dojít k teritoriálním ústupkům na Těšínsku z československé strany, ale muselo by se jednat pouze o symbolické úpravy. Na stanovisku hospodářské důležitosti Těšínska trval i Klement Gottwald. Podle něj navíc na Těšínsku žilo tak málo Poláků, že z polského pohledu nemohlo jít o důležitou věc a dle jeho názoru existovala pouze dvě řešení: buď poskytnout Polákům menšinová práva, nebo je odsunout do Polska.

S myšlenkou na odsun Poláků z československého Těšínska přišel koncem roku 1945, k nemilému překvapení Polska, i Josif Stalin. Podle něj Polsko ztratilo argumenty pro získání Těšínska obdržení uhelných pánví v bývalém německém Slezsku, přičemž na národnostní hledisko sovětský vůdce nebral ohled.²⁹⁹

Územní změny neočekával ani jediný polský zástupce v Národním shromáždění Alfred Kaleta (KSČ). „*Pro nás demokratické Poláky na Těšínsku je jasné, že Těšínské Slezsko je a zůstane nedílnou součástí Československé republiky demokratické, lidové a slovanské.*“³⁰⁰

Mezitím se bez servítek o Polácích vyjádřil prezident Edvard Beneš, když ujišťoval delegaci české mládeže z Těšínska, že odstoupení jeho československé části Polsku nepřipadá v úvahu. Podle reportáže Těšínských novin o této delegaci na adresu severního souseda řekl: „*Já Poláky velmi dobře znám a oni mě také. Těžkosti ve vyjednávání byly a budou – a bude snad to trvat nejméně tři generace, než dospějeme k opravdu možnému soužití, k oboustranné spokojenosti.*“³⁰¹ Přes veškerou snahu úřadů o skoupení co největšího počtu výtisků se několik exemplářů dostalo k polskému vyslanci Wierbłowskému, který je neváhal poslat ihned do Varšavy s naléháním, aby

²⁹⁸ AMSZ, Department Polityczny, w. 8, t. 133, s. 30-35, záznam o rozhovorech prof. Langeho; W strone Odry i Bałtyku, IV., dokument č. 21, s. 52-53 cit dle: Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 150-151.

²⁹⁹ восточная Европа в документах российских архивов, I., dokument č. 112, s. 302 cit. dle: Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 151.

³⁰⁰ Głos Ludu, č. 52 z 23. prosince 1945 cit. dle: Siwek, Tadeusz; Szymeczek, Józef a Zahradnik, Stanisław: *Polská národní menšina v Československu 1945-1954*, 2001, s. 28.

³⁰¹ Těšínské noviny, 20. 11. 1945 cit. dle: Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 151.

„tato chyba byla využita na sto procent“. ³⁰² Benešova slova následně otiskl polský tisk, jehož komentátoři je ostře kritizovali. ³⁰³

4.4 Nová jednání

Politické reprezentace obou států se koncem roku 1945 dohodly na nových bilaterálních rozhovorech. Československo se odmítalo zabývat otázkou Těšínska, ale projevilo vůli ke spolupráci v ekonomické, kulturní nebo hospodářské oblasti, o kterou tu byla snaha i do té doby, ale potýkala se s četnými problémy. ³⁰⁴

Jan Masaryk 20. prosince 1945 ujistil zahraniční výbor, že o Těšínsku by se jednat nemělo a že vláda polským požadavkům za žádných okolností neustoupí. Vyslovil přesvědčení, že někteří polští činitelé, kteří nečekali, že narazí na tak zásadní neústupnost, by nyní od svého „radikálního“ stanoviska ustoupili, kdyby nešlo o otázku jejich cti. Pro Poláky šlo totiž o zásadní politický problém. Vzhledem k ustoupení východních území Sovětskému svazu požadovala polská strana maximální zisky na západě, potažmo i ve Slezsku. Ministr zahraničí výboru také sdělil, že stanovisko velmocí bylo předurčené snahou nevměšovat se do sporu mezi oběma „spřátelenými“ zeměmi a že polská hranice na západě je podle nich pouze dočasná, dokud nepadne konečné rozhodnutí. ³⁰⁵

Po expozé Jana Masaryka se rozvinula dlouhá debata poslanců, na jejímž začátku se zastupitel Těšínska, poslanec František Uhlíř (ČSNS), rozčilil nad nevděčností polské menšiny na Těšínsku, které prý byly poskytnuty mnohé výsady a práva, například v oblasti školství se jim podle Uhlíře vycházelo maximálně vstříc, když měli mít v této oblasti dokonce lepší podmínky než české děti na Těšínsku. Jenže ona se nechává strhnout snahami polských šovinistů, ale i oficiálních úřadů o připojení k Polsku a

³⁰² Friedl, Jiří (ed.): *Zaolzie w świetle szyfrogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie: 1945-1949*, 2007, dokument č. 14, s. 54-55 cit dle: Friedl, Jiří: *Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949*, 2008, s. 153.

³⁰³ Friedl, Jiří: *Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949*, 2008, s. 153.

³⁰⁴ *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů 1944-1948*, 1985, dokument č. 42 - Dopis ministra zahr. věcí ČSR J. Masaryka vyslanci Polské republiky S. Wierbłowskému ze dne 24. listopadu 1945, s. 83; *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů 1944-1948*, 1985, dokument č. 45 - Dopis vyslance Polské republiky v Praze S. Wierbłowského ministru zahr. věcí ČSR J. Masarykovi ze dne 27. prosince 1945, s. 91.

³⁰⁵ APS, Praha, fond PNS, kart. 24, číslo spisu 345, s. 7-9.

vyhrožuje místním Čechům.³⁰⁶ Poslanec Vilém Pavlík (ČSL), také zastupitel za Těšínsko, upozornil na problém tzv. polských okupantů z dob polského záboru Těšínska a ve věci školství vyslovil přesvědčení, že otevření polských škol na území Československa bylo chybou.³⁰⁷ Slovenský poslanec Friš (KSS) zdůraznil, že těšínská otázka je zásadní pro celou republiku, a tedy i pro Slováky, a proto se na Slovensku schvaluje jednoznačný postoj vlády v této otázce.³⁰⁸

Ministr vnitra Václav Nosek (KSČ) na sjezdu předsedů národních výborů hovořil o nutnosti odsunout Němce, Maďary i polské pomnichovské okupanty. V případě Těšínska se odsun polských občanů stal aktuálním po polovině prosince³⁰⁹, což velmi nelibě neslo polské vyslanectví, které se okamžitě začalo domáhat zastavení vyhošťování polských občanů. Jelikož nebyl k zastižení ministr vnitra Nosek, nechal vyhošťování na vlastní zodpovědnost do dalšího rozhodnutí vlády zastavit generální sekretář ministerstva zahraničí Arnošt Heidrich.³¹⁰

Podle Friedla si chtělo Československo před jednáními odsunem polských „okupantů“ vylepšit pozici z hlediska národnostního složení obyvatelstva pobývajícího na Těšínsku, ale protože by takovou informaci Polsko mohlo využít v mezinárodním prostoru proti Československu, vyhnulo se nakonec velké chybě.³¹¹

Vláda poté uznala, že vyhošťování nemůže probíhat hromadně, ale individuálně pomocí kladení takových administrativních překážek, které by pobyt cizích občanů na území Těšínska značně komplikovaly.³¹² Mezi takové překážky patřilo mj. záměrné protahování rehabilitačního procesu s polskými držiteli německých volklíst z druhé světové války. Rehabilitaci prováděly okresní trestné komise, o kterých se rozhodně nedá říci, že byly apolitické. Okresní sekretariát sociálnědemokratické strany v Českém Těšíně zaslal pražskému ústřední popis, jakým způsobem probíhá rehabilitace polských volklistářů: „*Přitom postupujeme tak, že lidi, kteří se hlásí k české národnosti,*

³⁰⁶ Tamtéž, s. 12-15.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 17-21.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 27.

³⁰⁹ Z dostupných zdrojů se mi nepodařilo zjistit, kolik lidí bylo vysídleno, ale pravděpodobně nešlo o víc jak pár případů.

³¹⁰ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 159-161.

³¹¹ Tamtéž, s. 162.

³¹² Tamtéž, s. 162.

*rehabilitujeme, kdežto zarputilé Poláky odkládáme a jejich rehabilitace bude vyřešena, dá-li Bůh, někdy v r. 1950.*³¹³

Mezitím probíhala příprava na jednání na obou stranách. Poláci chtěli za pomoci zřízení konzulátů v Ostravě a v Bratislavě lépe monitorovat situaci a chránit polskou menšinu. Zároveň se nechtěli vzdát jednání o Těšínsku.³¹⁴

O tom, zda-li českoslovenští politici připustí jednání na toto téma, probíhala debata na tajné schůzi vlády ČSR 3. ledna 1946. Hned několik ministrů vyslovilo přesvědčení, že polští politici jsou v těžké domácí situaci, protože (nejen) v těšínské otázce cítí tlak ze strany veřejnosti, ze kterého se chtějí dostat i za cenu byť jen malých územních zisků na Jablunkovsku, kde se nacházela nejpočetnější polská enkláva a nebyly zde nepostradatelné průmyslové oblasti. Premiér Fierlinger jednal o této záležitosti s prezidentem Benešem. Ten by prý souhlasil s výměnou Jablunkovska za Horní Oravu a Polskou Spiš. Fierlinger tento návrh obhajoval na vládním zasedání, ochotu k jistým ústupkům na Jablunkovsku projevil i Gottwald, ale u ministrů se nesetkal s přijetím. I tak to ale byl velký zlom v postojích některých československých vrcholných politiků.³¹⁵

Vládní představitelé se napříč stranami nicméně shodli, že jednat s Polskem je záhodno už jen kvůli tomu, že Československo má špatné vazby s většinou svých sousedů. Ministři se ale nedokázali shodnout, jestli by měli připustit diskuzi o polských územních nárocích, pokud je Poláci na nadcházejícím jednání vynesou. Národně socialističtí představitelé trvali na neústupné pozici vlády v otázce Těšínska. Přidal se k nim i předseda lidovců Jan Šrámek a ministr výživy za ČSSD Václav Majer.³¹⁶

Ještě tentýž večer informoval Gottwald s Noskem a ministrem informací Kopeckým (všichni KSČ) polského vyslance Wierbłowského o průběhu jednání. Jejich tajná schůzka byla vedena výhradně po stranické linii, což prý také Gottwald snad desetkrát opakoval a žádal vyslance o naprostou diskrétnost. Evidentně si tedy

³¹³ Archiv České strany sociálně demokratické, Praha, Československá sociálnědemokratická strana dělnická (ČSDSD) 1920–1948, sign. 205, s. 70, zpráva okresního sekretariátu v Českém Těšíně ze dne 20. 12. 1945 (čj. 2397/45/Z/B) cit dle: Friedl, Jiří: Češi a Poláci na Těšínsku během parlamentních voleb v roce 1946, in: *Slovanský přehled*, s. 277, <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/slovansky-prehled-3-4-2012.pdf>.

³¹⁴ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 165-166.

³¹⁵ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 254.

³¹⁶ Tamtéž.

uvědomoval, co by mohlo nastat, kdyby vyšlo najevo, že po stranické linii informuje vyslance cizího státu. Podle Wierblovského poznámek se také Gottwald opil a obával se arbitráže, pokud se obě strany na řešení těšínské otázky nedohodnou, na což naléhali i Nosek s Kopeckým. Wierblovski následně v dopise Polské straně dělnické (PPR) o tomto setkání hýřil optimismem, že se podařilo prolomit „*tvrdšíjné stanovisko Čechů*“.³¹⁷

Situace v samotném Těšínsku byla napjatá. Neustále pokračovaly nacionalistické a násilné incidenty. Jednání vlád tak netrpělivě vyhlíželi i občané Těšínska.³¹⁸ Poslanci František Uhlíř, Bohumil Urbánek a František Křepela (všichni ČSNS) upozorňovali vládu i na štvavou propagandu polských nacionalistů na Těšínsku a domáhali se odsunu tzv. polských okupantů a také přezkoumání státní a politické spolehlivosti všech ostatních cizinců na Těšínsku.³¹⁹ Předseda vlády Zdeněk Fierlinger je ujistil, že vláda ví o protičeských propagačních akcích a „*provede s důslednou rozhodností na Těšínsku očistu ve všech vrstvách obyvatelstva*“.³²⁰

Pozici Československa ujasnil i ministr vnitra Václav Nosek, když horníkům v Karvině ve svém projevu řekl: „*Od bratrů Poláků však žádáme, aby nám stále nevznášeli otázku Těšínska. Od roku 1938 vedeme boj za obnovení republiky v předmnichovských hranicích. Velmoci, a nejvýrazněji tak učinil Sovětský svaz, prohlásili náš požadavek za úplně správný. Pro nás to není prestižní otázka. Nenecháme si podřezat tepnu naší republiky. Potřebujeme karvinské uhlí a potřebujeme železo z Třineckých železáren. Rovněž si nedáme přerušit hlavní dopravní spoje Moravy se Slovenskem.*“³²¹

14. února 1946 dorazila polská delegace s vládními představiteli a odborníky do Prahy. První den byly vytvořeny čtyři komise, z nichž vedoucí postavení měla mít

³¹⁷ AMSZ, Department Polityczny, w. 11, t. 161, s. 85-89, zpráva Wierblovského pro PPR ze dne 5. 1. 1946, cit dle: Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 168.

³¹⁸ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 173.

³¹⁹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé 1945 - 1946, sněmovní tisk č. 98 - Interpelace poslanců dr. Uhlíře, Urbánka a Fr. Křepely vládě republiky Československé o poměrech na Těšínsku, http://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0098_00.htm.

³²⁰ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé 1945 - 1946, sněmovní tisk č. 98 - Odpověď vlády na interpelaci poslance dr. Uhlíře o poměrech na Těšínsku, http://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0385_00.htm.

³²¹ ZAO, Opava, Zpráva správce úřadu Národní bezpečnosti dr. Bauera z 11. února 1946 cit. dle: Siwek, Tadeusz; Szymeczek, Józef a Zahradnik, Stanislav: *Polská národní menšina v Československu 1945-1954*, 2001, s. 28.

komise politická, na které Poláci představili své návrhy na úpravy hranice na Těšínsku.³²² Masaryk je označil za „*neslýchané a nepřijatelné*“.³²³ Na zasedání vlády československý ministr zahraničí informoval, že by Poláci chtěli asi dvě třetiny území, o které Československo v roce 1938 přišlo. Masaryk konstatoval, že jednání s Poláky nedopadlo kvůli jejím nepřijatelným nárokům vůbec dobře. Poláci prý byli navíc neústupní mj. i v požadavku na Třinec, v jehož okolí údajně žilo několik „starousedlých sedláků“, jenže pro Československo byl nepostradatelný kvůli železářským hutím. Potup polské delegace odsoudila celá československá vláda.³²⁴

Následovalo taktizování a různé návrhy ústupků v jiných sporných příhraničních oblastech. Českoslovenští zástupci hlavně nechtěli být v očích zahraničních mocností viděni jako viníci krachu jednání.

22. února 1946 se sešla politická komise potřetí a naposledy. Masaryk odpověděl na proslov polského ministra zahraničních věcí Wincenty Rzymowského z předchozího dne, ve kterém Rzymowski obhajoval polské požadavky na základě sebeurčení národů s tím, že polské nároky jsou menší než území získaná pod správou jak v roce 1938, tak úmluvou z 5. listopadu 1918. Československý ministr zahraničí uvedl, že pro jeho vládu je těšínská otázka definitivně vyřešená arbitráží z roku 1920. Jménem vlády však navrhl, aby se oba státy dohodly na výměně obyvatelstva, což by bylo prý lepší řešení než změna hranic. Rzymowski se poradil s kolegy a rozhodl se vrátit se do Varšavy, aby podal zprávu své vládě.³²⁵ Ostatní komise zatím pokračovaly v jednání, ovšem úspěšný průběh zaznamenala prakticky jen kulturní komise.³²⁶

Na zasedání Prozatímního Národního shromáždění z 6. března 1946 ujistil Jan Masaryk plénium, že neústupná pozice vlády vůči polským požadavkům na Těšínsku je pevná.³²⁷ To kvitovali poslanci zastupující Těšínsko, František Uhlíř a Vilém Pavlík.

³²² AMZV, Praha, ZÚ Varšava, kart. 105, složka 12, protokol z prvního jednání politické komise 15. února 1946.

³²³ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, arch. jedn. 259, s. 2.

³²⁴ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, arch. jedn. 259.

³²⁵ AMZV, Praha, ZÚ Varšava, kart. 110, složka 14, protokol z třetího jednání politické komise 22. února 1946.

³²⁶ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 177-178.

³²⁷ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé 1945 - 1946, stenoprotokol z 37. schůze PSNS, (6. března 1946), s. 2, <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/037schuz/s037002.htm>.

Lidovecký poslanec Pavlík seznámil shromáždění s množstvím Poláků na Těšínsku a navrhnul zakázat trvalý pobyt lidí s cizí národností v pohraniční. *„Na Těšínsku, to jest v okrese českotěšínském a fryštátském, žije nyní 11 478 polských státních příslušníků. Z tohoto úhrnného počtu polských státních příslušníků jest asi 5300 tak zvaných polských okupantů, to jest Poláků, kteří se během událostí v době od 1. října 1938 až do dnešní doby usadili nelegálně na Těšínsku, tedy bez souhlasu příslušných československých státních úřadů. Navrhuji proto, aby zákon o pobytu cizinců byl upraven tak, aby v pohraničí nebyl povolen jakýkoliv trvalý pobyt cizích státních příslušníků v tak zvaném pohraničním pásmu.“*³²⁸

Ostřejší tón volil národně-socialistický poslanec Uhlíř, který volal po výměně obyvatelstva mezi Československem a Polskem. *„Budiž mi dovoleno, abych zde tlumočil přání a vůli věrného slezského lidu, který žádá, aby polská menšina na Těšínsku, která je stálým předmětem neklidu a sporů, byla od nás přestěhována do Polska. (Potlesk.) Je v zájmu budoucího klidného soužití československo-polského, aby se celá polská menšina na Těšínsku přesídlila do Polska a aby všichni Češi a Slováci, žijící na území polském, se přestěhovali k nám. (Potlesk.)“*³²⁹

Z projevů poslanců z Těšínského Slezska je vidět, že lokální političtí činitelé z této oblasti byly ve svých navrhovaných řešeních velice nekompromisní a i jejich rétorika byla ostřejší než v případě ústředních činitelů.

Hromadný odsun Poláků z Československa se ale již nikdy neuskutečnil. V rámci nadcházejícího postupného sbližování pod taktovkou Sovětského svazu to už nebylo na pořadu dne.

4.5 Nová vláda, stejný patový stav

Začátkem jara 1946 se v Československu naplno rozjela volební kampaň a to včetně Těšínska. Nejvstřícnější postoj k polské menšině tu zaujímal Komunistická

³²⁸ Tamtéž, s. 13, <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/039schuz/s039013.htm>

³²⁹ Tamtéž, s. 8, <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/039schuz/s039008.htm>

strana Československa, která se tím snažila dohnat nedostatek hlasů na Slovensku, se kterým víceméně počítala.³³⁰

Postoj k Polákům se stal důležitým tématem novinových polemik v rámci předvolební kampaně. Komunistický deník Nová svoboda například kritizoval radikální postoj již zmíněného národně-socialistického poslance Františka Uhlíře, kterého označil za „*duševního otce nešťastné politiky nár. soc. strany v těšínském okrese. (...) Natropil vládním stranám na Těšínsku mnoho zla, a proto všechny musí jeho ideu bratrovražedného boje odmítnouti. Kdybychom provedli, co nám radí, ochromili bychom přátelské vztahy s demokratickým Polskem (...)*“, napsala o Uhlířovi Národní svoboda.³³¹

Československá strana národně socialistická byla (nejen) v národnostní politice hlavním oponentem komunistů před volbami 1946. Na polské letáky distribuované polskými členy KSČ kritizující radikální postoje některých českých osobností veřejného života odpověděla ČSNS svým letákem s titulkem „*Zrádní Poláci ke komunistům, slušní Češi od komunistů!*“.³³²

Kritická vůči komunistické kampani na Těšínsku byla i Československá sociální demokracie, jejíž slezské tiskové orgány vydaly prohlášení, ve kterém stálo: „*Tímhle způsobem se tedy mezi Poláky na Těšínsku loví hlasy pro kandidátku KSČ. Ve chvílích, kdy celý národ je rozhořčen nad tím, že bratři Poláci sahají po našem Těšínsku, na němž všichni lpíme jako na existenční podmínce našeho života, ve chvílích, kdy těžce neseme, že Poláci organisují proti nám štvavou kampaň, (...) jsme svědky toho, že leták, vydaný na podporu KSČ, dodává polské propagandě lživé argumenty proti nám. To je strašné, to musí vyvolat bouři a odpor v masách českého voličstva.*“³³³

³³⁰ Friedl, Jiří: Češi a Poláci na Těšínsku během parlamentních voleb v roce 1946, in: *Slovanský přehled*, s. 278, <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/slovansky-prehled-3-4-2012.pdf>.

³³¹ Kdo stále kalí vodu na Těšínsku, Nová svoboda, 12. 4. 1946, s. 1 cit. dle: Friedl, Jiří: Češi a Poláci na Těšínsku během parlamentních voleb v roce 1946, in: *Slovanský přehled*, s. 279-280, <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/slovansky-prehled-3-4-2012.pdf>.

³³² Provokace nár. soc. na Těšínsku, Nová svoboda, 23. 5. 1946, s. 2 cit. dle: Friedl, Jiří: Češi a Poláci na Těšínsku během parlamentních voleb v roce 1946, in: *Slovanský přehled*, s. 279-280, <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/slovansky-prehled-3-4-2012.pdf>.

³³³ KSČ v honbě za hlasy polských voličů, Československá demokracie, 21. 5. 1946, s. 1, cit. dle Friedl, Jiří: Češi a Poláci na Těšínsku během parlamentních voleb v roce 1946, in: *Slovanský přehled*, s. 282, <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/slovansky-prehled-3-4-2012.pdf>.

V dubnu 1946 vyvolala v Polsku pobouření nota československého ministerstva zahraničí určená pro velvyslance SSSR, USA, Spojeného království a Francie, ve které byly oznámeny a přesně definovány územní požadavky Československa ve Slezsku, které mělo Polsko momentálně pod správou na úkor Německa. Polsko o tomto kroku nebylo informováno, a když se o nótě dozvěděl viceministr zahraničních věcí Zygmunt Modzelewski, označil ji za „nepřátelský akt“ a „ránu do zad“, přičemž vyslanci Hejretovi naznačil, že tím budou znesnadněny pokusy o vyřešení řady otázek.³³⁴

26. května 1946 v Československu proběhly volby do Ústavodárného Národního shromáždění³³⁵, do kterých polská diplomacie vkládala velké naděje. Doufala ve vítězství komunistů, se kterými by podle jejího mínění našla cestu ke shodě ohledně Těšínska.³³⁶

Místní Poláci byli rozhodnuti volit komunisty, což sdělili ve svém memorandu komunistické straně, ve kterém vypsali i své požadavky, jejichž splnění od KSČ očekávali. Svého navrhovaného kandidáta na komunistickou kandidátku ale nedostali.³³⁷ Přesto se před volbami na Těšínsku objevily letáky vyzývající Poláky, aby volili KSČ.³³⁸

Do parlamentu se nakonec dostal komunistický kandidát polské národnosti z Těšínska Alfréd Kaleta, přestože byl v oblastní kandidátce až na osmém místě. Kaleta však nebyl u polských nacionalistů kvůli svým umírněným postojům³³⁹ příliš oblíben. Podle výsledků voleb byly rekonstruovány také národní výbory, do kterých se dostalo na 212 polských zastupitelů z celkového počtu 771 členů místních národních výborů (většina z nich za komunisty).³⁴⁰

³³⁴ AMZV, TO Polsko, kart. 18, složka 6, telegram z Varšavy ze dne 29. dubna 1946;

³³⁵ Voleb se mohly zúčastnit jen strany Národní fronty.

³³⁶ Tento dojem navozoval především polský vyslanec v Praze Wierbłowski, který neustále přeceňoval postoj KSČ k těšínské otázce a roli KSČ v politickém systému tzv. Třetí republiky. Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 207.

³³⁷ Friedl, Jiří: Češi a Poláci na Těšínsku během parlamentních voleb v roce 1946, in: *Slovanský přehled: Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe*. 2012, roč. 98, č. 3-4, s. 284-285, <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/slovansky-prehled-3-4-2012.pdf>.

³³⁸ Siwek, Tadeusz; Szymeczek, Józef a Zahradnik, Stanisław: *Polská národní menšina v Československu 1945-1954*, 2001, s. 33.

³³⁹ Veřejně uznával sounáležitost československého Těšínska s ČSR. (viz výše)

³⁴⁰ Siwek, Tadeusz; Szymeczek, Józef a Zahradnik, Stanisław: *Polská národní menšina v Československu 1945-1954*, 2001, s. 33.

Komunisté zvítězili v obou okresech československého Těšínska s téměř 43 % hlasů v okrese Fryštát a téměř 34 % hlasů v okrese Český Těšín. Druhou největší podporu na Těšínsku získali sociální demokraté a v těsném závěsu za nimi národní socialisté. Naopak nejméně hlasů obdrželi lidovci.³⁴¹

Strana	Okres Fryštát		Okres Český Těšín		Ostravský kraj	
	Hlasů	%	Hlasů	%	Hlasů	%
KSČ	31 436	42,9	15 152	33,8	151 668	37,9
ČSL	9 992	13,6	7 730	17,2	79 789	20,0
ČSNS	12 996	17,7	11 076	24,7	78 968	19,7
ČSSD	17 551	23,9	9 973	22,2	86 255	21,6
Bílé lístky	1 366	1,9	985	2,2	3 276	0,8

Prameny: NSv, č. 124, 27.5.1946:1; GL, č. 49, 28.5.1946:1; GL, 4. 50, 30.5.1946:1

Tabulka 3: Výsledky voleb do Ústavodárného Národního shromáždění na Těšínsku (a na Ostravsku). Zdroj: Siwek, Tadeusz; Szymeczek, Józef a Zahradnik, Stanisław: Polská národní menšina v Československu 1945-1954, 2001, s. 27.

V celostátním měřítku zvítězili podle očekávání také komunisté³⁴², což s potěšením přijal polský tisk, ovšem netrvalo to dlouho a Poláci zjistili, že postoje českých předních politiků k těšínské otázce a dalším územním nárokům se nijak nezměnily.³⁴³

V květnu 1946 také polská vláda přišla s myšlenkou na tzv. slovanskou arbitráž, kterou by měly provést všechny slovanské státy. Toto řešení představila polská vládní delegace v Moskvě ministru zahraničních věcí SSSR Vjačeslavovi Molotovovi. Praha však pro tento nápad neměla nadšení a brzy od něj ustoupila i Varšava.³⁴⁴

³⁴¹ Tamtéž, s. 27.

³⁴² Ústavodárné Národní shromáždění mělo celkem 300 poslanců, z toho 114 komunistů (93 KSČ a 21 KSS), 55 národních socialistů, 46 lidovců, 37 sociálních demokratů, 43 za Demokratickou stranu, 3 za Stranu slobody a 2 za Stranu práce. (Výsledky voleb v Československu (mandáty ve společných zákonodárných sborech), s. 17, <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k03.pdf/8a05c66b-c633-4e2a-a9a4-622838993b2c?version=1.0>)

³⁴³ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 210.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 213.

3. července 1946 začala fungovat nová vláda, jejíž předsedou se stal Klement Gottwald.³⁴⁵ Ten sice v programovém prohlášení vlády na zasedání Národního shromáždění vyjádřil přání vlády vytvořit přátelské vztahy s Polskem, nicméně nikoli na úkor ztráty důležitých území. „*Tyto vztahy mohou být vytvořeny tenkrát, když i na straně polské nalezneme plné pochopení a respektování svých životních zájmů, z kterých nemůžeme nic obětovat.*“³⁴⁶

Od konce července do poloviny října 1946 probíhala Pařížská konference ministrů zahraničních věcí států protifašistické koalice, která projednávala mírové smlouvy s Itálií, Maďarskem a dalšími státy a zabývala se otázkami reparací. Československý ministr zahraničí Masaryk nabyt dojmem, že západní země Československo v jeho územních požadavcích příliš nepodpoří a Sovětskému svazu dochází trpělivost. Státní tajemník u ministerstva zahraničních věcí Vladimír Clementis poukázal na to, že Poláci se v otázkách hranic s Československem obracejí výhradně na Sovětský svaz a Československo by se také nemělo upínat na západní velmoci jako spíš na SSSR.³⁴⁷

Sovětský svaz chtěl upevnit své postavení hegemonu ve střední Evropě, a tak nestál o to, aby záležitosti typu těšínské otázky byly rozhodovány mírovou konferencí, proto také Molotov tak naléhal na to, aby spor byl vyřešen mezi představiteli Polska a Československa.

Situace mezi oběma stranami sporu však byla stále patová, a tak přišla s iniciativou Moskva. 17. července 1946 obdržel Gottwald pozvání československé

³⁴⁵ Největší zastoupení v 27-členné vládě, která se nazývá též vláda Národní fronty, měli komunisté (9 členů). Pět zástupců měli lidovci, po čtyřech národní socialisté a demokraté, tři posty obsadili sociální demokraté a ministři zahraničí (Jan Masaryk) a národní obrany (Ludvík Svoboda) byli nestraníci. (Vláda Klementa Gottwalda I. (02.07.1946-25.02.1948): Přehled členů vlády, <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/prehled-ministru-24681/>)

Pro polskou menšinu muselo být velkým šokem, že ministrem školství a osvěty se stal národní socialista Jaroslav Stránský a jedním z důležitých úředníků tohoto resortu se stal výrazně protipolský poslanec František Uhlíř. (Friedl, Jiří: Češi a Poláci na Těšínsku během parlamentních voleb v roce 1946, in: Slovanský přehled: Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe, 2012, <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/slovansky-prehled-3-4-2012.pdf>, s. 289)

³⁴⁶ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1946 - 1948, stenoprotokol ze 3. schůze ÚNS, (8. července 1946), s. 7, <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/003schuz/s003007.htm>.

³⁴⁷ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 266.

delegace do Moskvy, kde měly být projednány mj. otázky spojené s československo-polskými vztahy.³⁴⁸

Na schůzi 18. července 1946 ladili členové vlády postup. Clementis připustil, že některých požadovaných území se bude muset ČSR vzdát, protože je prý stejně nedostane. Velice neústupný postoj zastával ministr informací Václav Kopecký (KSČ), který trval na českém charakteru Kladska, Ratibořska a Hlubčicka. Náměstek předsedy vlády Zdeněk Fierlinger označil etnické argumenty za slabé.³⁴⁹

K těšínské otázce zazněl z úst Klementa Gottwalda návrh na plebiscit. Gottwald byl na základě zpráv místních orgánů přesvědčen, že by plebiscit rozhodl ve prospěch Československa. „*Přitom by se ale podmínky plebiscitu musely stanovit tak, že by příznivý výsledek pro nás byl zabezpečen,*“ řekl Gottwald.³⁵⁰ Proti jeho návrhu se ale postavil Jan Masaryk s tím, že by podkopal nekompromisní stanovisko vlády, a sice, že je hranice na Těšínsku neměnná. Gottwald prakticky nikoho nepřesvědčil a návrh nebyl přijat.³⁵¹

Jednání v Moskvě však velký posun v těšínské otázce nepřinesla. Stalin tlačil na československou delegaci, aby v co nejkratší době uzavřela s Poláky spojeneckou smlouvu, zároveň ale Sověti navrhli, aby byly sporné otázky ponechány na pozdější dobu a byla zahájena spolupráce v hospodářské a kulturní oblasti. Stalin delegaci doporučil, aby se politické otázky nechaly stranou, „*neboť je možné, že po roce Poláci budou mít lepší porozumění pro situaci*“³⁵² a slíbil, že Poláky vyzve k jednáním o nepolitických otázkách s ČSR. Československým delegátům také sdělil, že Moskva počítá jako s nezpochybnitelným faktem, že bývalá německá východní území patří Polsku a na tom se už nic nezmění, tudíž nepodpoří československé nároky na tomto území. Stalin vytkl vládě ČSR, že do otázky Kladska, Hlubčicka a Ratibořska zatáhla západní velmoci. Změna hranic v těchto regionech by podle něj byla možná jen po vzájemné dohodě ČSR s Polskem. Ludvík Svoboda vytkl delegátům, že neprosazovali

³⁴⁸ Janák, Dušan; Prokop, Radim a Krol, Jiří: Základní rysy vývoje československého Těšínska po roce 1945, in: Barák, Mečislav a Gawrecki, Dan (eds.). *Nástin dějin Těšínska*, 1992, s. 124-125.

³⁴⁹ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 267.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 4.

³⁵¹ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 267.

³⁵² NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 268, s. 3.

tyto požadavky razantněji, ale jinak se podle průběhu jednání zdálo, že vláda nevidí velkou naději získání těchto území.³⁵³

Jednání o zmíněné spojenecké smlouvě probíhalo mezi československou a polskou delegací za dozoru Molotova i na Pařížské mírové konferenci, kde byla československá delegace vedena Janem Masarykem. Přestože ke shodě nad hlavní částí smlouvy došli delegáti brzy, nad různými dodatky, upravujícími především postavení polské menšiny v Československu a československé v Polsku, se ani po mnohých jednáních nedokázali shodnout. Podle zpráv československé delegace do Prahy za to mohla zatvrzelost Stefana Wierbłowského, který vedl polskou delegaci. Clementis dokonce Gottwaldovi napsal, že by si Wierbłowski zasloužil „těžkých pár facek“.³⁵⁴

Během pařížských jednání se zhoršila vlivem různých fám situace na Těšínsku, kde opět docházelo k násilným střetům.³⁵⁵ Mimoto probíhal během roku 1946, stejně jako na celém území ČSR, odsun Němců z území Těšínského Slezska. Během několika etap bylo do konce září odsunuto celkem 4346 osob.³⁵⁶

Do konce Pařížské konference se nepodařilo československo-polskou smlouvu podepsat. Československá vláda byla již unavena nekonečnými jednáními, a tak byla ochotna přistoupit k některým ústupkům. Především v otázce polských škol a spolků se rozvinula dlouhá debata na zasedání vlády dne 22. října 1946. Národně-socialističtí ministři byli zásadně proti povolení takových institucí zákonem. Předseda ČSNS Petr Zenkl se pozastavoval nad tím, proč Polákům tolik záleží na dodatcích o postavení menšin. Domníval se, že je chtějí využít proti Československu. Některé politiky začal vleklý spor unavovat. Náместek předsedy vlády Klement Gottwald prohlásil, že jednání s „bratry“ Poláky mají na jeho zdraví nepříznivý vliv a připravila ho alespoň o pět let života.³⁵⁷

V listopadu 1946 se objevila informace, že Poláci počítají s arbitráží československo-polských územních sporů provedenou Sovětským svazem. Tuto

³⁵³ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 268.

³⁵⁴ NA, Praha, fond Ústřední výbor KSČ - Klement Gottwald, kart. 91, a. j. 1089, dopis Clementise ze dne 23. srpna 1946; dopisy Clementise ze září 1946.

³⁵⁵ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 224.

³⁵⁶ ZAO, Opava, fond KNV I-Press. 8, měsíční situační zprávy k 28. srpnu 1946 a k 28. září 1946 cit. dle: Siwek, Tadeusz; Szymeczek, Józef a Zahradnik, Stanislav: *Polská národní menšina v Československu 1945-1954*, 2001, s. 28.

³⁵⁷ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 278.

informaci měl sdělit přímo Stalin Ludvíku Svobodovi při jeho dovolené v SSSR.³⁵⁸ Stejnou informaci obdržel i diplomat Arnošt Heidrich od Stefana Wierbłowského.³⁵⁹ Šlo ale především o Kladsko, Ratibořsko a Hlubčicko a českoslovenští ministři nepředpokládali, že by do takové arbitráže mělo být zahrnuto i Těšínsko.³⁶⁰

Na konferenci zahraničních ministrů čtyř velmocí (SSSR, USA, Velká Británie a Francie) v Londýně předložila československá vláda memorandum, ve kterém bylo požadováno anulování mnichovské dohody a všech aktů s ní souvisejících nebo z ní vyplývajících. Na schůzi vlády 7. ledna 1947 ministři také přemítali, zda-li zmínit i požadavky na Kladsko, Hlubčicko a Ratibořsko, ale nechtěli v tomto směru vytvářet zdání, že rozporují postoj Sovětského svazu, který měl nové západní polské hranice prakticky již za hotovou věc.³⁶¹ Ukazovalo se tak, jak se československá politika stále více podvoluje vlivu Sovětského svazu. V tomto směru byly všechny aktivní politické strany na jedné lodi. Pro všechny byla autorita SSSR něčím samozřejmým, co si nikdo nedovolil zpochybnit, natož se jí vzepřít.

Přestože se ani v průběhu roku 1946 nepodařilo vyřešit územní spory obou sousedících zemí, došlo k jistému sblížení v jiných otázkách prostřednictvím sjednání velkého množství hospodářských, obchodních, dopravních, kulturních a dalších smluv.³⁶²

4.6 Sblížení pod tlakem Sovětského svazu

19. ledna 1947 se v Polsku konaly parlamentní volby, kterým předcházela velmi agresivní kampaň. Mikołajczykovi lidovci, kteří představovali jedinou významnější opozici vůči komunistům a s nimi spřízněným stranám, se stali cílem agresivní propagandy, šikanování a obviňování ze spolčování s imperialistickým Západem. *„Při sčítání probíhalo masové falšování výsledků, takže nakonec podle oficiálních údajů Mikołajczykova strana získala pouze deset procent hlasů, zatímco „blok*

³⁵⁸ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 285.

³⁵⁹ AMSZ, Zespół depesz, w. 4, t. 49, telegram z Prahy ze dne 16. listopadu 1946 cit. dle: Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 243.

³⁶⁰ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 285.

³⁶¹ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 288.

³⁶² Blíže viz: *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů 1944-1948*, 1985.

demokratických stran“, v němž prim hráli samozřejmě komunisté, obdržel osmdesát procent.“³⁶³

Tyto zlomové volby stvrdili posun Polska směrem k socialismu a na dlouhé roky jej připoutal k mocenskému bloku SSSR. Protesty Velké Británie a USA k průběhu a výsledkům voleb neměly žádný efekt. Průběh předvolební kampaně a samotných voleb pozorně sledoval i československý vyslanec Hejret. I on ve své zprávě dospěl k závěru, že volby byly zfalšované.³⁶⁴

Delegace nové polské vlády s předsedou Jósefem Cyrankiewiczem, což byl generální tajemník Polské socialistické strany (PPS)³⁶⁵ a s ministrem zahraničí Zygmuntem Modzelewským navštívila koncem února Moskvu. Po této návštěvě poslal Stalin s Molotovem dopis Klementu Gottwaldovi, ve kterém označili stav československo-polských vztahů za skandální. Vyzvali jej, aby byla během krátké doby podepsána smlouva s Polskem. Z následného jednání sovětského velvyslance Zorina s Gottwaldem a Clementisem nevzešel žádný pro Moskvu uspokojivý závěr a tak byla následná reakce Stalina a Molotova velmi podrážděná a tlačila Gottwalda k rozhodnému konání.³⁶⁶

Československý premiér tak svolal na 3. března 1947 tajnou schůzi vlády, kde ministry seznámil s nepříjemnou situací. Nebylo příliš prostoru k manévrování, Praha si proti sobě nechtěla poštvat Moskvu. Jediný předseda ČSNS Petr Zenkl se domníval, že by se zas tak moc nestalo, kdyby se československá vláda pro jednu neřídila pokyny Sovětského svazu. Vzhledem k tomu, že se Československo do té doby bezvýhradně řídilo radami sovětské vlády, Zenkl nevěřil, že by tím mohlo dojít k nějakému ochlazení vzájemných vztahů. Gottwald se Svobodou měli ale dojem, že ke zchlazení vztahů se SSSR už došlo, a je tedy třeba jeho výzvy vyslyšet.³⁶⁷

Představitelům Československé strany národně socialistické se však stále nelíbily dodatky připojené k návrhu spojenecké smlouvy s Polskem. Podle národních socialistů

³⁶³ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 256.

³⁶⁴ AMZV, Praha, PZ Varšava 1947, zpráva vyslance Hejreta ze dne 24. ledna 1947.

³⁶⁵ Polská socialistická strana se později sloučila s Polskou stranou dělnickou do Polské sjednocené dělnické strany, jež v Polsku vládla nepřetržitě do roku 1989.

³⁶⁶ Kaplan, Karel; Špiritová, Alexandra (eds.): *ČSR a SSSR 1945–1948. Dokumenty mezivládních jednání*, 1996, dokumenty 144–145, s. 332–333; Dejmek, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, 2002, s. 155.

³⁶⁷ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 296.

budou Poláci práva jim poskytnutá těmito dodatky na národnostní, politický, kulturní a hospodářský rozvoj zneužívat a podle Zenkla způsobí takový protokol na Těšínsku peklo. Také dodatek, který stanovoval, že se do dvou let vyřeší všechny územní otázky, si národní socialisté vykládali tak, že Poláci budou o to vehementněji žádat územní ústupky. Tuto obavu sdílel i Václav Majer (ČSSD) a Adolf Procházka (ČSL).³⁶⁸

Po dlouhé debatě a přesvědčování ze strany Gottwalda, Fierlingera, Clementise a Masaryka, že sovětská vláda podporuje Československo ve věci Těšínska a případné polské územní nároky by tak vyšly naprázdno a po krátké poradě mezi ministry ČSNS, nakonec ustoupili i národní socialisté. Hubert Ripka připustil, že je třeba vyhovět naléhavému přání Moskvě. Požadoval ale, aby byly stanoveny nějaké hranice v duchu smlouvy s Polskem, za kterými už vláda nebude požadavky Polska akceptovat. S návrhem na upřesnění významu dodatkového protokolu spojenecké smlouvy přišel ostatně v průběhu schůze i náměstek předsedy vlády Zdeněk Fierlinger, a tak nakonec všichni dospěli ke shodě. Usnesení vlády o podepsání československo-polské spojenecké smlouvy bylo jednomyslně přijato.³⁶⁹

10. března 1947 byla spojenecká smlouva ve Varšavě podepsána i s dodatkem, že oba státy zajistí polské a československé národní menšiny na svém území „*v rámci zákonnosti (právního řádu) a na základě vzájemnosti možnosti národnostního, politického, kulturního a hospodářského rozvoje (školy, spolky, družstva na základě jednoty družstevní organizace v Československu, respektive v Polsku)*“.³⁷⁰ Smluvní strany se též zavázaly, že územní otázky vyřeší do dvou let. Tomuto závazku však nedostály, ovšem od tohoto mezníku se polské i československé územní nároky začaly vytrácet. Polsko i Československo se soustředily výhradně na obranu své národnostní menšiny na území jižního, resp. severního souseda. Ostatně, sama skutečnost, že státy řešily postavení národnostních menšin na jejich území, poukazuje na fakt, že se pravděpodobně začaly smířovat s tím, že tyto skupiny obyvatelstva budou žít na území druhého státu.

Ministr zahraničí Jan Masaryk informoval Národní shromáždění o podpisu smlouvy 20. března. 1947. Naléhavě žádal poslance, aby se zdrželi projevů, které by

³⁶⁸ Tamtéž.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů 1944-1948*, 1985, dokument č. 86, s. 200-202.

mohly narušit klidnou atmosféru, ve které se mělo jednat o vypořádání se s územními nároky Polska a Československa.³⁷¹ Přesto někteří poslanci vyslovili přesvědčení, že územní nároky Československa na Kladsko, Hlubčicko a Ratibořsko jsou zcela oprávněné a že doufají, že se podaří je naplnit. Jinak ale Národní shromáždění uvítalo uzavření spojenecké smlouvy s Polskem a schválilo Masarykovu zprávu.³⁷²

Na přímou intervenci Klementa Gottwalda, který musel přesvědčovat i oblastní zastupitele KSČ, schválila po dlouhých průtazích ostravská expozitura Moravskoslezského zemského národního výboru stanovy prvních dvou polských spolků na Těšínsku, i když jen těsnou většinou. Stalo se tak až několik měsíců po podepsání spojenecké smlouvy. Se schválením stanov polských spolků nesouhlasil předseda národních socialistů Petr Zenkl, jenž byl přesvědčen, že takto závažnou politickou otázku měla projednat vláda, jež se měla zároveň vyjádřit ke stanovám. Komunisté s ním ale nesouhlasili.³⁷³

V září 1947 se po ne příliš ochotném souhlasu prezidenta Beneše a vlády otevřely polské konzuláty v Ostravě a v Bratislavě.³⁷⁴ Přestože ostravský konzul Stefan Wengierow podle ministerstva vnitra velmi ostře hájil zájmy polské menšiny, varšavské velvyslanectví mělo informace, že se Wengierow vyjadřoval pozitivně o postavení polské menšiny na Těšínsku, která měla „*všechny podmínky potřebné k národnímu a kulturnímu rozvoji*“.³⁷⁵

Za definitivní nástup na cestu urovnání československo-polských územních sporů se dá označit únor 1948, kdy se KSČ chopila moci ve státě za pomoci dosazením nových, loajálních ministrů za odstoupivší ministry národních socialistů, slovenských demokratů, lidovců a tragicky zemřelého Jana Masaryka. Polští komunisté, kteří již ve svém státě drželi moc pevně ve svých rukou, tento vývoj přivítali a podobně tak polská menšina na Těšínsku, které se KSČ jako jediná strana v poválečném Československu více či méně zastávala. Po postupném dosazení lidí loajálních k novému režimu na

³⁷¹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1946 - 1948, stenoprotokol ze 42. schůze ÚNS, (20. března 1947), s. 2, <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/042schuz/s042002.htm>.

³⁷² Tamtéž, s. 2; Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1946 - 1948, stenoprotokol ze 43. schůze ÚNS, (21. března 1947), s. 1, <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/043schuz/s043001.htm>.

³⁷³ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 310.

³⁷⁴ Friedl, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949, 2008, s. 293.

³⁷⁵ AMZV, Praha, PZ Varšava, 1947, zpráva ze dne 3. prosince 1947.

prakticky všechna místa ve státní správě se také začala postupně zlepšovat situace polského školství na Těšínsku.

Polská vláda nadále monitorovala situaci polské menšiny na Těšínsku a při příznacích útlaku ihned protestovala prostřednictvím svých diplomatů v Československu, ale územní nárok na Těšínsko již nevznášela. Intenzita diplomatických depeší týkajících se poměrů na Těšínsku se také postupně snižovala.

Definitivní tečkou za československo-polskými územními spory je hraniční dohoda, kterou Československo a Polsko podepsaly až v roce 1958, a která de facto znamenala konečnou rezignaci Polska na Těšínsko. Smlouva stanovovala hranice víceméně ve stávající podobě, tedy tak, jak je stanovilo rozhodnutí velmocí v roce 1920.³⁷⁶

³⁷⁶ Dejmek, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, 2002, s. 157.

5 Komparativní analýza

Tato kapitola má za cíl shrnout zásadní zjištění, která vyplynula ze srovnání politických aktérů i obou sledovaných období. Tyto skutečnosti lze použít pro závěrečnou komparativní analýzu jednak postojů a rolí československých politických aktérů celorepublikové působnosti, kteří se na řešení těšínské otázky podíleli, nebo ji jiným způsobem reflektovali a také pro srovnávací analýzu jednotlivých období, ve kterých bude v obecné rovině možné hledat příznačné paralely a identifikovat roli velmocí v řešení sporu o Těšínsko.

Výstupem z této kapitoly by tedy mělo být přehledné zhodnocení zmíněných politických aspektů těšínské otázky, které jsou ústředním motivem celé práce a tím dojít k zodpovězení výzkumných otázek položených v úvodu této studie.

5.1 Postoje a role československých politických aktérů

V obecné rovině lze konstatovat, že postoje jednotlivých československých politických aktérů (osobnosti, strany a ústřední orgány), na které se tato práce zaměřuje, byly v obou zkoumaných obdobích v otázce příslušnosti Těšínského Slezska podobné v tom ohledu, že žádný relevantní politický aktér nárok Československa na Těšínské Slezsko (resp. na jeho československou část v druhém případě) nezpochybňoval.

V čem se ale postoje československých politických aktérů v obou obdobích zásadně liší, jsou jejich role v řešení sporu o Těšínsko. I v rámci každého zkoumaného období zvlášť můžeme identifikovat velké rozdíly mezi jednotlivými složkami státní moci v tom, jakou úlohu sehrály v pohraničním sporu a v jaké míře se podílely na jeho řešení. Pro detailnější analýzu budu zkoumaná období hodnotit odděleně.

5.1.1 1918-1920

V rané fázi těšínské otázky, když ještě neexistovalo samostatné Československo ani Polsko a první světová válka ještě nebyla dobojována, byl okruh politických aktérů, kteří by se touto problematikou zabývali, velmi úzký. Když pomineme lokální činitele, kteří na setkání ve Lvově dohodli pouze usnesení, že těšínská otázka bude řešena na

úrovni národních vlád, případně na mírové konferenci, byli jimi na československé straně prakticky jen nejvýraznější osoby exilové politiky Tomáš G. Masaryk a Edvard Beneš. Doloženy jsou především rozhovory budoucího prezidenta ČSR Masaryka s polskými exilovými představiteli, z nichž by se mohlo zdát, že vztahy Československa a Polska budou idylické a nezvrátí to ani problém Těšínského Slezska, které si už v té době nárokovali představitelé obou národů. Československá strana přitom uplatňovala nárok na základě historického práva a ta polská na základě etnografického státoprávního klíče.

Už v této fázi také Masaryk předeslal, jaké budou hlavní zájmy Československa na Těšínsku. V září 1918 v New Yorku sdělil Romanu Dmowskému, že výchozím bodem pro jednání o těšínské otázce bude náležitost Košicko-bohumínské železniční dráhy a „dostatek uhlí“ (tedy výrazná část karvinského uhelného revíru) k Československu.

Ačkoliv Tomáš G. Masaryk a Edvard Beneš nepatřili v letech 1918-1920 do žádné z politických stran³⁷⁷, byli v řešení těšínské otázky velmi výraznými osobnostmi. Masaryk, přestože jako prezident disponoval značně omezenými pravomocemi, měl díky své autoritě a znalosti polské problematiky velké slovo, a to především při rozhodování o vojenském záboru Těšínska.³⁷⁸ Pro obsazení tohoto regionu, kde od vyhlášení samostatného československého a polského státu vládl chaos a bezpráví, vojenskými jednotkami se vyslovoval od svého příjezdu do republiky v prosinci 1918.

Je možné obhájit názor, že Masaryk byl v tomto smyslu zastáncem tvrdé linie proti Polákům, což dosvědčuje i jeho instrukce Edvardu Benešovi před zahájením Pařížské mírové konference: „*Hlavní: aby nás podporovali proti Maďarům a Polákům. Polákům tafka by neškodila, naopak prospěla by, zchladila by nebezpečné šovinisty.*“³⁷⁹ Masaryk se často účastnil vládních jednání o těšínské otázce, aktivně vystupoval v jednáních s Poláky i zastupiteli Čechoslováků na Těšínsko a Beneš se s ním radil o zásadních krocích při zahraničních konferencích.

³⁷⁷ Beneš vstoupil do Československé strany socialistické až v roce 1923.

³⁷⁸ Do této záležitosti měl Masaryk co mluvit také coby vrchní velitel ozbrojených sil. Tato funkce mu z pozice prezidenta republiky náležela dle Prozatímní ústavy ČSR z 13. listopadu 1918.

³⁷⁹ Dopis T. G. Masaryka E. Benešovi z 28. 12. 1918, č. 10, in: Hájková, Dagmar; Šedivý, Ivan; Quagliatová, Vlasta a Vašek, Richard (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1918-1937*, Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2013, s. 52.

S Benešem přitom neměli k těšínské otázce shodný postoj. Edvard Beneš rozhodně nepatřil mezi zastánce tvrdé linie vůči Polákům, naopak se snažil i kvůli tlaku velmocí na mírové konferenci a stejně tak při pozdějších jednáních nalézt s polskými zástupci cestu, jak spor vyřešit. Jako první například Polákům nabídl odstoupení Bílského okresu, přičemž pro takový kompromis neměl v lednu 1919 pochopení žádný další významný politický aktér. Přesto Masaryk Beneše za jeho přístup nikdy veřejně nezkritizoval.

Edvard Beneš sehrál v první fázi sporu o Těšínsko klíčovou roli, když zastupoval Československo jako ministr zahraničí na Pařížské mírové konferenci i na pozdějších mezinárodních jednáních, kde byla řešena hranice na Těšínsku. Při těchto jednáních měl relativně volné pole působnosti. Vláda ani parlament sice vedli na svých zasedáních rozpravy o těšínské otázce, ale málokdy k nim přijaly nějaké usnesení, které by Beneše k něčemu zavazovalo. Beneše poté zástupci vlády informovali o domácí situaci a probírali s ním další postup, ale on se musel obratně přizpůsobovat aktuálním náladám a rozložení sil mezi dohodovými velmocemi. Několikrát se tak stalo, že se naopak domácí činitelé řídili Benešovými instrukcemi jako v případě zastavení postupu československého vojska během sedmidenní války.

Ze zjištěných skutečností jednoznačně vyplývá, že dominantní váha rozhodování o československém postupu v těšínské otázce ležela na Edvardu Benešovi, potažmo na vládách, se kterými svoje kroky konzultoval a nutno dodat, že ačkoliv mezi lety 1918 a 1920 zastával funkci ministra zahraničí ve třech různých vládách, všechny vlády jeho kroky při jednáních s dohodovými mocnostmi a polskými delegacemi podporovaly.

Naopak na program jednání Národního shromáždění se těšínská otázka často nedostávala. Role této instituce ve sledované problematice byla tudíž velmi omezená. Svědčí o tom i projev poslance Františka Síse (ČsND) na schůzi zahraničního výboru 19. února 1919: *„Naše Národní shromáždění všechnu svou práci dělá jenom z hlediska vnitřní politiky. Nedělá vůbec nic s hlediska zahraniční politiky, tak aby byly třeba i uměle připraveny úvahy nebo debaty, nebo určité otázky řešeny, kterým by se působilo na konferenci, na cizinu a kterými by bylo podporováno stanovisko Benešovo.“*³⁸⁰ Poslanec Antonín Hajn (ČSS) v návaznosti na jeho řeč vyslovil přesvědčení, že si vláda nepřejí, aby Národní shromáždění výrazně zasahovalo do zahraniční politiky a vedla se

³⁸⁰ APS, Praha, ZV RNS 1919, kart. 36, číslo spisu 1322, sešit 15, s. 19.

v něm o těchto otázkách debata, jelikož by to mohlo poškodit obraz Československa v zahraničí.³⁸¹

Význam Národního shromáždění v otázce Těšínska vzrostl až po volbách v dubnu 1920, kdy parlament nejprve odhlasoval rezoluci odmítající navrženou arbitráž a požadující provedení plebiscitu přes všechny problémy spojené s jeho přípravami a poté prostřednictvím zahraničně-politického výboru otočil a dal Benešovi volnou ruku při jednání. V srpnu 1920 pak poslanci na společném zasedání stálých výborů Poslanecké sněmovny i Senátu NS³⁸² přijali Benešovu zprávu o výsledku arbitráže o průběhu hranic na Těšínsku.

Přestože byl Beneš nejaktivnějším členem československé delegace v Paříži, jejím vedoucím byl premiér první vlády ČSR Karel Kramář. Ten se stal se svoji stranou ČsND největším kritikem Edvarda Beneše a jeho kroků na jednáních s dohodovými mocnostmi. Těžko se smířoval s přijetím arbitráže a s jejím výsledkem. Postup Edvarda Beneše na konferenci v belgickém Spa označil za „Benešův absolutismus“ a „národní zradu“.³⁸³

Kramář se dá označit za jednoho z nejradikálnějších politických aktérů s celorepublikovou působností v těšínské otázce. I v době, kdy už bylo naprosto zřejmé, že dojde k rozdělení těšínského regionu³⁸⁴, vznášel nároky na celé Těšínské Slezsko. Přitom v době, kdy zastupoval ČSR na Pařížské mírové konferenci, si byl zřejmě vědom, že celé Těšínsko získat Československo nemůže, a tak v dopise francouzskému premiérovi Clémenceauovi ze 7. března 1919 projevil ochotu ustoupit Polsku byť jen malé území východně od řeky Visly.³⁸⁵ Poté, co ztroskotala vzájemná československo-polská jednání a ani dohodové mocnosti se neměly k tomu, aby rozřešily spor o Těšínsko, trval Kramář zarputile na provedení plebiscitu a pevně věřil, že by na jeho základě Československo získalo daleko větší část než rozhodnutím arbitráží.

Kramářova strana národních demokratů, jejíž program byl založen na československém nacionalismu, důsledně prosazovala historicko-právní nárok na celé

³⁸¹ Tamtéž, s. 27.

³⁸² Stálé výbory měly z Ústavy právo přijímat usnesení pro neodkladná rozhodnutí v době, kdy pléna komor NS nezasedaly.

³⁸³ Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, 2009, s. 123 – zdroj citace neuveden.

³⁸⁴ Dokonce i v době, kdy bylo o jeho rozdělení dohodovými mocnostmi již rozhodnuto

³⁸⁵ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, 1961, s. 133-134.

Těšínsko. Proto národní demokraté odmítli schválit Benešovu zprávu o výsledku arbitráže plénu stálých výborů v srpnu 1920 a i když byli nakonec přehlasováni, zůstali nejhlasitějšími kritiky Benešovi, potažmo vládní politiky. Zároveň ale byla ČsND podle volebních výsledků nejslabší z pěti tradičních hlavních československých stran³⁸⁶. Od července 1919 nebyla zastoupena ve vládě, a tak se z ní stala opoziční strana.

Nacionalistický program se projevoval i u národních socialistů, jež můžeme označit za další stranu, která byla poměrně neústupná ve svém přístupu k těšínské otázce. Při nejmenším někteří členové stálých výborů za ČSS hlasovali proti Benešově zprávě o výsledku arbitráže, čímž dávali najevo svůj nesouhlas s jeho postupem v Paříži a ve Spa a trvali na provedení plebiscitu.

Jejich postoj v prvních měsících sporu, kdy se jednalo především o eventuálním obsazení Těšínského Slezska vojskem, nebyl zcela konzistentní. Bohuslav Vrbenský se jako jediný explicitně vyslovil proti takovému zásahu s tím, že nechce připustit konflikt se slovanským národem.³⁸⁷ Naopak ministr národní obrany Václav Klofáč byl připraven konat a i Vrbenský změnil o pár dní později názor.³⁸⁸ Jinak ale národní socialisté nebyli v záležitosti Těšínska na celostátní úrovni příliš aktivní.

To samé lze říct i o agrárnících, kteří akcentovali především hospodářskou rovinu těšínské otázky.³⁸⁹ Z jejich projevů na zasedáních vlády a národního shromáždění lze vyčíst, že byli velkými podporovateli vojenského zásahu na Těšínsku.

Minimální roli v prvním sledovaném období sehráli lidovci, kteří byli až do parlamentních voleb v roce 1920 takřka marginální politickou stranou, ale ani poté se nepodíleli na vládě. Jejich předseda Jan Šrámek na zasedání stálých výborů NS v srpnu 1920 sice kritizoval Beneše a volal po nedělitelnosti Těšínska, čímž se zařadil po bok národních demokratů, na konečný stav to ale nemělo žádný vliv.

Nakonec, nejsilnější strana v první fázi československo-polského sporu o Těšínsko – sociální demokracie – byla v otázce Těšínska poměrně aktivní i díky tomu, že od listopadu 1918 držela prostřednictvím Františka Tomáška post předsedy

³⁸⁶ ČsND, ČSS, ČSDSD, Agrární strana a ČSL

³⁸⁷ Dejmek, Jindřich; Kolář, František; Němeček, Jan (eds.): *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*, Sv. 1, 2001, s. 131.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 163-167.

³⁸⁹ Při svých projevech často zdůrazňovali nepostradatelnost Košicko-bohumínské železniční tratě, uhelných dolů a železářských hutí pro ČSR.

Národního shromáždění³⁹⁰ a především od července 1919 post předsedy vlády, a to prostřednictvím Vlastimila Tusara.

Tusar se zpočátku řadil mezi odpůrce plebiscitu (jimiž byli mj. i Beneš s Masarykem), když ale vláda došla k závěru, že výsledek lidového hlasování, byť by bylo jen informativní, by mohl být pro Československo příznivý, otočil. Edvardu Benešovi ale nechával jako premiér poměrně volné pole působnosti a nakonec se jeho vláda spokojila i s arbitráží. Za to byl následně kritizován opozičními stranami.

O něco razantnější byl ve svých postojích předseda Národního shromáždění František Tomášek, který po celou dobu sledovaného období trval na maximalistických nárocích na Těšínsko a v září 1919 prohlásil na zasedání Národního shromáždění, že nesvolí k podpisu takového rozhodnutí, které by Československu nepřisoudilo celé Těšínsko. Bylo by tak jistě zajímavé sledovat jeho postoj k arbitráži, kterou Tusarova vláda akceptovala, ale v inkriminovaném období Národní shromáždění nezasedalo a Tomášek nebyl členem stálého výboru PS, který jeho činnost suploval.

I z dalších zajímavých výroků představitelů ČSDSD od výzev k přátelským vztahům se slovanským sousedem až po výzvu spojení se s Leninem proti Polákům můžeme soudit, že postoj strany k těšínské otázce nebyl vůbec jednotný.

Obecně se dá dospět k přesvědčení, že všechny politické subjekty razily v otázce Těšínska jednotnou nacionální linii, i když každý v různé míře, ale především sledovaly také pragmatickou politiku v hospodářské oblasti, když žádný z nich nechtěl obětovat důležitý železniční spoj Bohumín-Košice ani uhelný revír či železářské hutě. Kladly tak důraz na nepostradatelnost těchto průmyslových enkláv pro československé hospodářství a dokázaly skrze toto odvětví a vlastně celou ekonomiku, která byla v daleko lepším stavu než v Polsku, na svou stranu dostat velice důležité spojení v podobě zčásti zahraničních kapitálových skupin s ekonomickými zájmy v této oblasti. Lepší podmínky v ČSR vycítili také místní Němci a Šlonzáci, kteří se taktéž přidali na stranu československých nároků, což českoslovenští političtí aktéři uvítali a domnívali se, že Československu pomohou vyhrát plebiscit, na jehož provedení všichni dlouho setrvali.

³⁹⁰ Od května 1920 předseda Poslanecké sněmovny NS

5.1.1 1945-1947

Postoje politických aktérů v druhém sledovaném období byly výrazně ovlivněny polským zábořem většiny území československé části Těšínska v říjnu 1938, který všichni domácí aktéři odsoudili jako okupaci. Jistě tak mnohé zklamalo, když někteří polští představitelé na konci druhé světové války požadovali obnovení hranic podle stavu po Mnichovské dohodě a z avizovaného přátelství sousedních slovanských národů tak sešlo.

Dovolím si tvrdit, že postoje významných československých politických aktérů s celorepublikovou působností byly v letech 1945-1948 konzistentnější než v letech 1918-1920. Nikdo neuznával polské nároky na další území na Těšínsku a všichni považovali rozhodnutí velmocí z července 1920 za definitivní. Trvali tak na obnovení předmnichovských československých hranic a oficiálně nepřipouštěli žádné jiné řešení, ať už v podobě plebiscitu nebo arbitráže (pokud by nebylo zřejmé, že rozhodne zcela ve prospěch ČSR).

Všechny vrcholné politické strany i osobnosti také akceptovaly poválečné mocenské poměry v Evropě a v duchu Košického vládního programu z dubna 1945 uznávaly Sovětský svaz jako nezpochybnitelnou autoritu. Proto se na něj spoléhaly i ve věci Těšínska a doufaly, že jejich nároky podpoří.

Poválečné postoje politických stran je třeba vnímat v intencích ideologického posunu československého veřejného prostoru doleva. Nebyla povolena obnova činnosti pravicových politických, jako byla agrární strana nebo národně-demokratická strana a jedinými povolenými politickými subjekty byly strany tzv. Národní fronty, mezi které patřili sociální demokraté, národní socialisté, lidovci a také komunisté jako nejsilnější poválečná politická strana.

Komunistická strana byla v rámci obecně zamítavého postoje československé politické scény k polským snahám o obnovu hranic z období polského záboru československého Těšínska relativně nejústupnější jak s ohledem k nárokům Polska, tak s ohledem k polské menšině na Těšínsku, kterou se KSČ úspěšně snažila začlenit do svého elektorátu. Tento postoj vycítili i polští komunisté, kteří se prostřednictvím vyslance Wierbłowského snažili přimět Československo k ústupkům i po stranické linii.

Jisté symbolické úpravy hranic na Těšínsku připustil koncem roku 1945 státní tajemník u ministerstva zahraničí Vladimír Clementis. Na začátku roku 1946 vyjádřil ochotu k určitým územním ústupkům i předseda KSČ Klement Gottwald, ty by však nesměly narušovat Košicko-bohumínskou dráhu a uhelný revír. V červenci pak Gottwald coby předseda vlády navrhl provedení plebiscitu. Tyto postoje však oba zmínění čelní představitelé KSČ (resp. KSS v případě Clementise) prezentovali pouze důvěrně a na veřejnosti proklamovali nedělitelnost československého Těšínska.

Gottwald se také zasadil o přijetí stanov polských spolků, které byly na Těšínsku založeny na základě dodatkového protokolu československo-polské spojenecké smlouvy z 10. března 1947. Václav Nosek coby ministr vnitra apeloval na vládu, aby k Polákům na Těšínsku přistupovala opatrně. Smířlivější politiku vůči Polákům vykonávali komunisté v duchu „slovanského bratrství“, jak jej alespoň proklamovali navenek, nelze však ignorovat skutečnost, že si byli nepochybně vědomi tlaku Sovětského svazu na spojení těchto národů a z pragmatického hlediska si tím také získávali voličské hlasy příslušníků polské menšiny, i když se museli držet v takových intencích kampaně, která by zase neodlákala československé voliče.

V případě polských občanů na Těšínsku, kteří samozřejmě nemohli volit do československých politických sborů, už tak smířliví komunisté nebyli a ministr vnitra Nosek dokonce spustil jejich vysídlování, které ale bylo po intervenci polského vyslance brzy zastaveno.

Výrazně protipolský postoj zaujímal Československá strana národně sociální. Ta do poslední chvíle odmítala uznat práva polské menšiny na zřízení spolků v duchu pozdějšího dodatku k československo-polské spojenecké smlouvě, i když nakonec její politici podlehli tlaku Sovětského svazu a zbytku československé vlády. Tvrdý postoj vůči polské menšině na Těšínsku zastával především poslanec František Uhlíř, který byl ovšem zatížen místní angažovaností, jelikož z tohoto regionu pocházel. Uhlíř nejenže požadoval odsun polských občanů na československém území, ale volal po vysídlení i československých občanů polské národnosti, které by vyměnil za československou menšinu v Polsku.

Předseda ČSNS Petr Zenkl si na zasedání Národního shromáždění dovolil ostrou poznámku na adresu polských komunistů, když prohlásil, *„že reakční kruhy - jak Polsko ukazuje, může býti reakce i velmi levá - zvedají hlavu a hudou staré jedovaté písně,*

*kteřé už zase brojí proti všemu tomu, co je vlastní podstatou naší národní existence.*³⁹¹ Toto vyjádření ostře kontrastuje s umírněným postojem KSČ, jejíž představitelé se nebránili vést po stranické linii se zástupcem polských komunistů i velice neformální jednání. Zenkl byl zřejmě nejvýraznější zastánce protipolské linie ve vládních kruzích a jako jediný alespoň vyslovil přesvědčení, že by se v otázce vztahů s Polskem nemuselo za každých okolností ustupovat přáním Moskvy.

Zástupci ČSNS ve vládě se stavěli proti schválení dodatkových pasáží k československo-polské spojenecké smlouvě, které zaručovaly rozvoj polské menšiny v několika sférách veřejného života. Národní socialisté nakonec ale, stejně jako ostatní, přeci jen podlehl tlaku ze SSSR.

O protipolském postoji národních socialistů může svědčit i fakt, že náměstek premiéra za tuto stranu s nacionalistickým programem Josef David se ujal řízení československé propagandy na Těšínsku, která měla být protiváhou místní polské propagandy, jež agitovala pro polské zájmy v tomto regionu.

Ministr zahraničního obchodu za ČSNS Hubert Ripka sice připouštěl ústupky z československých nároků na polském, resp. slezském území³⁹², ale razantně odmítal jakékoliv spekulace o hranici na Těšínsku.

ČSNS a KSČ byly v kontextu těšínské otázky nejvýraznějšími stranami v Československu a zároveň s nejvíce protichůdným postojem k problému Těšínska. To se naplno ukázalo v předvolební kampani v roce 1946, ve které proti sobě tyto strany prostřednictvím stranických tiskovin ostře vystupovaly.

Nejvýraznější osobou z tábora sociálních demokratů byl v letech 1945-1947 přirozeně premiér a následně náměstek předsedy vlády Zdeněk Fierlinger. Jeho postoj k těšínské otázce se zdá být poměrně nejasný. Zatímco po moskevských jednáních s polskými představiteli v červnu 1945 proklamoval, že nebude s Polskem vyjednávat o jakýchkoliv změnách průběhu hranic na Těšínsku, v lednu 1946 navrhoval odstoupení části Těšínského Slezska výměnou za Horní Oravu a Polskou Spiš. Fierlinger také

³⁹¹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Prozatimní Národní shromáždění republiky Československé 1945 - 1946, stenoprotokol ze 7. schůze PSNS, (14. listopadu 1945), s. 5, <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/007schuz/s007005.htm>.

³⁹² Kladsko, Ratibořsko a Hlubčicko

navrhoval výměnu obyvatelstva mezi těmito sousedními státy, které ale kvůli zamítavému postoji Polska nikdy nedošlo.

V rámci ČSSD jsme si mohli všimnout ještě neústupného postoje Václava Majera v otázce hranic na Těšínsku, ale jinak tato strana nevykazovala o politické téma Těšínska a polské menšiny zde žijící velký zájem.

Ze čtyř významných politických stran, které se v poválečném období podílely na vládě, zbývá už jen Československá strana lidová. Kontinuitu lidoveckého postoje k těšínské otázce v obou sledovaných časových úsecích zajišťoval dlouholetý předseda a zakladatel strany Jan Šrámek. Ten se na schůzích vlády projevoval jako naprosto neústupný politik vůči územním nárokům Polska.

ČSL, podobně jako v prvním sledovaném období, byla i v letech 1945-1947 poměrně nevýraznou stranou v řešení těšínské otázky. Jediný lidovecký poslanec, který v této oblasti aktivně vystupoval na veřejnosti, byl Vilém Pavlík, u něhož to bylo ale dáno především tím, že pocházel přímo z Těšína. Pavlík byl ve svých postojích k Polákům velmi nekompromisní. Byl přesvědčen, že otevření polských škol na území Československa bylo chybou a navrhnul zakázat trvalý pobyt lidí s cizí národností v pohraničí.

Příčinou nevýrazné role lidovců v těšínské otázce mohla být skutečnost, že ve vládách nebyla lidovci obsazena taková ministerstva, která by se měla podílet na řešení těšínské otázky.

Role vlády přitom byla nejvýraznější z vrcholných politických orgánů ČSR. Jednání s Polskem většinou vedl ministr zahraničí všech tří vlád z let 1945-1947 Jan Masaryk. Zdatně mu přitom sekundoval státní tajemník na ministerstvu zahraničních věcí Vladimír Clementis. Některých schůzí s polskými představiteli se zúčastnili i premiéři Fierlinger s Gottwaldem, kteří také v největší míře obstarávali komunikaci s Moskvou, na jejíž podporu v těšínské otázce se spoléhali, i když se jí nikdy nedočkali v takové míře, jak by si přáli.

Na úrovni vlády se rozhodoval postup Československa právě v jednáních s Polskem o územních nárocích jedné, nebo druhé strany. Zde také v rámci tajných schůzí padaly návrhy na různá řešení těšínské otázky s Polskem. Na veřejnosti ovšem

vládní činitelé proklamovali konzistentní politiku neústupnosti územním polským požadavkům na Těšínsku.

Pro československý poválečný parlament nepředstavovala hranice na Těšínsku relevantní politické téma. Poslanci spoléhali na neměnitelnost předmnichovských hranic a rozpravy se tak i na úrovni zahraničního výboru vedly především o polské menšinu a polských státních příslušnících na Těšínsku nebo o československých nárocích v Polsku.

Poměrně složitou pozici v zahraničních záležitostech měl v letech 1945-1947 prezident Edvard Beneš. Ten byl jedinou osobností, která zastávala vrcholnou politickou funkci jak v letech 1918-1920, tak v letech 1945-1948, avšak jeho role byla v jednotlivých fázích naprosto odlišná. Zatímco v prvním sledovaném období byl klíčovým aktérem, ve druhém sledovaném období se zřejmě i s ohledem na svůj věk a zdravotní stav příliš neangažoval.

Předseda KSČ Klement Gottwald už v březnu 1945 prohlásil, že zahraniční politiku musí realizovat vláda a přestože se vláda s Benešem několikrát radila o postupu při jednáních s Poláky, jeho slovo nakonec nemělo žádnou váhu, což dokazuje nerespektování Benešova doporučení, aby vládní delegace v Moskvě v červnu 1945 nevznášela územní nároky kromě Těšínského Slezska podle předmnichovských hranic nebo také nepřijetí Benešova návrhu z ledna 1946 na výměnu Jablunkovska na Těšínsku za Horní Oravu a Spiš.

Benešovu výraznou roli z první fáze sporu o Těšínsko převzal v letech 1945-1947 ministr zahraničí Jan Masaryk. Ten ovšem nebyl náchylný ke kompromisům jako v první fázi Edvard Beneš. Masaryk rázně odmítal územní nároky Polska na část předmnichovského československého Těšínska. Označil je za „*neslýchané a nepřijatelné*“.³⁹³ Místo toho navrhoval výměnu obyvatelstva, na což zas nechtělo přistoupit Polsko.

Otázka vystěhování příslušníků polského národa, stejně jako problém státních hranic, se po roce 1945 postupně měnily na otázku postavení národnostních menšin Poláků v Československu a Čechoslováků v Polsku. Díky obsazení klíčových resortů ve

³⁹³ NA, Praha, fond 83 – Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlád, a. j. 259.

vládě a neustále sílící moci KSČ ve státě bylo řešení této problematiky stále více v režii právě této strany, která byla vůči polské menšině v porovnání s ostatními stranami relativně shovívavá, což spolu s tlakem Sovětského svazu, kterému podléhali všichni domácí političtí aktéři, přispělo k postupnému opadnutí národnostních vášní a sblížení Československa a Polska.

Pro většinu československé politické reprezentace nebyly hranice na Těšínsku v letech 1945-1947 relevantním tématem, a tak se v domácím prostředí akcentovala především otázka postavení příslušníků polského národa žijících na tomto území. Postupem času tato otázka stále více převažovala v politickém diskurzu nad otázkou územně-správní a po podpisu československo-polské spojenecké smlouvy se stala téměř jediným tématem v politických jednáních o Těšínsku.

5.2 Srovnání zkoumaných období a role velmocí

Srovnání zkoumaných období a role velmocí ve sporu o Těšínsko spojuji z toho důvodu, že intervenci a vliv zahraničních mocností na řešení těšínské otázky jsem ve své hypotéze v úvodu práce označil jako jednotící prvek obou časových úseků, na které jsem se zaměřil.

Z analýzy událostí i postojů relevantních aktérů, kterou jsem provedl v této práci, vyplývá, že role velmocí byla v obou sledovaných obdobích velice zásadní. Po první i druhé světové válce měly vítězné velmoci hlavní slovo v utváření nových hranic (nejen) evropských států.

Po první světové válce se řešila otázka hranic především na mírové konferenci v Paříži, kde měly rozhodující slovo vrcholní představitelé Francie, Velké Británie, Itálie, USA a Japonska s tím, že Japonsko se v evropských záležitostech příliš neangažovalo, v těšínské otázce prakticky vůbec.

Když selhaly bilaterální československo-polské rozhovory, pokusily se dohodové mocnosti vyřešit spor návrhem linie, která by předurčila průběh hranic, ovšem ta byla delegacemi Československa a Polska podrobena kritice, a tak měl být spor vyřešen plebiscitem. Ani ten se však nepodařilo provést pro naprostý chaos a vlnu násilí na Těšínsku, a tak byla nová hranice stanovena arbitrází provedenou velmocemi až na

konferenci ve Spa a vyhlášenou a podepsanou v Paříži 28. července 1920. V prvním sledovaném období tak velmoci spor o Těšínsko samy rozhodly.

To Sovětský svaz, jakožto velmoc, jež osvobodila Polsko a většinu území Československa od německých okupantů, neměl v druhém sledovaném období ambice spor rozhodnout, přestože disponoval vůči oběma zemím ještě výraznějším vlivem než dohodové mocnosti po první světové válce. Přesto sehrál také klíčovou roli, když nejprve v červnu 1945 odvrátil hrozbu vojenského konfliktu a poté vyvíjel tlak na vlády obou zemí na vyřešení vzájemných sporů, jenž vedl k podpisu československo-polské spojenecké smlouvy. Tou sice otázka hranic na Těšínsku nebyla definitivně vyřešena, ale územní nároky tím prakticky přestaly být aktuální.

Zájmy mocností na vyřešení konfliktu sporu byly především politické a strategické. Po první světové válce se měl z Československa a Polska stát silný tandem, jenž bude výpou demokracie ve střední (východní) Evropě proti rozpínání bolševismu ze sovětského Ruska a agresivní politice Německa. Místo toho mezi nimi došlo na začátku roku 1920 k ozbrojenému konfliktu, což dohodové mocnosti značně rozladilo.

Sovětský svaz po druhé světové válce chtěl obě země začlenit do své sféry vlivu a tvořící se socialistický blok ve východní Evropě měl držet pohromadě silnými partnerskými vazbami, které měly čelit „imperialistickému“ Západu. Tento blok by ovšem nemohl být plně efektivní, kdyby dva z jeho důležitých členů spolu vedly neutuchající spor o území. I proto si Sovětský svaz také nepřál, aby byla těšínská otázka předmětem jednání mírové konference a donutil vlády Československa a Polska najít společnou řeč.

Evidentní rozdíl mezi zkoumanými obdobími je v tom, jaké konkrétní velmoci se podílely na řešení sporu o Těšínsko. Zatímco v letech 1918-1920 to byla jak Francie, tak Velká Británie, USA a Itálie, v časovém úseku 1945-1947 to byl výhradně Sovětský svaz a ostatní vítězné mocnosti do sporu prakticky nezasahovaly. Jejich nezájem o hranici na Těšínsku kontrastoval s angažovaností po první světové válce a svědčil o tom, že byly pravděpodobně smířeny se sférou vlivu SSSR a rezignovaly na budování jakýchkoli středoevropských partnerství po vzoru systému po první světové válce

Rozdíl mezi konkrétními zájmy velmocí na řešení problému Těšínska v letech 1918-1920 a 1945-1947 spatřuji v tom, že mocnosti v prvním z období, kdy byl spor

rozhodnut arbitráží, měly vedle politických a strategických zájmů také zájmy ekonomické. Jejich pozornost si tento region totiž získal i díky tomu, že v oblasti Těšínska měly své akvizice některé významné zahraniční kapitálové skupiny (především francouzský hutní gigant Schneider-Creuzot) a tyto skupiny se také podílely na rozhodování o průběhu hranic na Těšínsku. Jelikož polská budoucnost byla v době arbitráže velmi nejasná, bylo by z ekonomického hlediska velice riskantní mu přidělit mu uhelné doly a hutě, což sehrálo při stanovování hranice velkou roli.

I mezi postoji československých politických aktérů ale nalezneme některé známky kontinuity. Červenou nití na domácí politické scéně bylo rozhodně přesvědčení, že polské územní nároky na Těšínsku jsou neoprávněné. Na tomto základě hájili českoslovenští političtí aktéři v otázce Těšínska zájmy českých občanů žijících v tomto regionu, ale i zájmy hospodářské, které byly relevantní i z celorepublikového hlediska.

Zatímco ale v prvním sledovaném období byla většina vrcholných politiků ochotná hledat řešení sporu při jednáních s polským protějškem a s velmocemi, přičemž bylo postupem času zřejmé, že části území se bude muset ČSR vzdát, v druhém případě odmítali českoslovenští politici o jakýchkoli úpravách hranic na Těšínsku s Poláky vůbec jednat. Přestože se úvahy o jistých územních úpravách vyskytovaly během tajných schůzí československé vlády, k jednacímu stolu se tyto úvahy nikdy nedostaly, protože by oslabily původní neprůchozí stanovisko Československa.

Své nároky na Těšínské Slezsko, resp. na jeho předmnichovskou československou část vyvozovali místní politici z jeho příslušnosti k českému, resp. československému státnímu útvaru z doby, kdy tato země nebyla v područí cizího národa. Dá se tedy říct, že v obou případech, jak po první, tak po druhé světové válce, uplatňovalo Československo v otázce Těšínska historicko-právní přístup.

Významná paralela v obou sledovaných časových úsecích je také role parlamentu, která byla v kontrastu s rolí vlády takřka zanedbatelná. Nejenže rozhodnutí v postupu řešení těšínské otázky přijímala v daleko větší míře vláda, lze dokonce konstatovat, že těšínská problematika představovala na půdě parlamentu zcela okrajové téma. Parlament byl jakýmsi místem pro demonstraci silných postojů nebo sdělení aktuálního stavu, ale reálná politika s hledáním cest pro řešení těšínské otázky se řešila a realizovala výhradně na úrovni vlády.

6 Závěr

Československo-polský spor o Těšínsko z let 1918-1920 a 1945-1947 byl v této práci podroben rozboru jeho politických aspektů s důrazem na československé prostředí. Zjištěné informace byly analyzovány komparativním přístupem s důrazem na interpretaci postojů a rolí jednotlivých relevantních politických aktérů s celorepublikovou působností. Srovnáním obecných vzorců chování a přístupů těchto aktérů k těšínské otázce v jednotlivých sledovaných obdobích, jakož i v otázce rolí velmocí byly nalezeny základní konzistenční i rozdílové prvky těchto dvou fází československo-polského sporu o Těšínsko.

Tento postup vedl ke splnění cíle práce a k zodpovězení stanovených výzkumných otázek a ověření hypotéz. V případě první výzkumné otázky, zdali byla vrcholná československá politická reprezentace v postoji k těšínské otázce jednotná, nebo v ní existovaly názorové rozdíly podmíněné například politickým štěpením, můžeme konstatovat, že jednotný postoj zastávala především navenek a všichni zúčastnění českoslovenští aktéři se shodovali v tom, že nárok Československa na Těšínské Slezsko je naprosto legitimní. Přestože se navenek mohlo zdát, že postoj k územní otázce Těšínska je nekompromisní (například podle veřejných projevů), analýza archivních záznamů (často tajných) jednání vlád nebo i parlamentních výborů ukazuje, že návrhy na řešení těšínské otázky byly poměrně různorodé a vyvíjely se v čase.

Jak v letech 1918-1920, tak v letech 1945-1947 můžeme v obecné rovině pozorovat, že rozdíly základních postojů československých politických stran k těšínské otázce byly podmíněny politickým štěpením, když se mnohem radikálněji projevovaly především ty strany, které ze své ideologické podstaty kladly důraz na nacionalismus (národní demokraté a národní socialisté), ačkoliv zastávce neústupné protipolské linie bylo možné nalézt i v jiných stranách. To dokládá, že některé politické strany nebyly jako celky příliš jednotné.

Hypotéza stanovená v úvodu práce, že postoj československé vrcholné politické scény byl v obou případech poměrně jednotný, se tedy potvrdila jen částečně, nicméně jisté jednotící prvky napříč politickým spektrem byly identifikovány i přes avizovanou rozdílnost danou ať už osobním přesvědčením, či ideologickým zaměřením.

Význačné paralely mezi oběma časovými úseky, kterých se týká druhá výzkumná otázka, shledávám v zásadních intervencích zahraničních velmocí do řešení sporu o Těšínsko, přestože se v každém z období jednalo o jiné státy (resp. stát). Dalším jednotícím prvkem je legitimizace nároků ČSR a Polska na dané území, kdy Československo hájí své nároky na Těšínské Slezsko, resp. na jeho předmnichovskou československou část, jeho příslušnosti k českému, resp. československému státnímu útvaru z doby, kdy tato země nebyla v područí cizího státu. Naopak Polsko hájí své nároky na etnografickém principu, takže se zde střetávají dva základní státoprávní principy – historický a etnografický.

Závěrečná komparativní analýza zhodnotila také role jednotlivých ústředních politických orgánů a dospěla ke zjištění, že v řešení sporu o Těšínsko se některé orgány podílely v nesrovnatelně větší míře než jiné. V obou sledovaných obdobích ležela tíha řešení těšínské otázky především na vládě, konkrétněji pak na ministru zahraničí, jenž by v obou případech ústřední osobností. Oproti tomu vliv parlamentu a jeho zahraničních výborů na řešení těšínské otázky byl takřka zanedbatelný.

Mimoto bylo možné ze zjištěných informací vyčíst například i postoje jednotlivých československých politických aktérů k polské menšině v ČSR. Ve zkratce lze tvrdit, že ve značné části československé politické reprezentace vládly silně protipolské nálady, které korespondovaly s místním vývojem na Těšínsku, kde během obou zkoumaných období docházelo k demonstracím, stávkám, násilným střetům, vzájemným potyčkám i ozbrojeným útokům, a to vše ve jménu nacionalismu a nevraživosti dvou etnik. Polská agresivita (doprovázená ovšem totožnou aktivitou českých skupin) a nároky polské politické reprezentace na území Těšínského Slezska se na československé straně nesetkaly s pochopením, což vedlo k výraznému zhoršení vzájemných vztahů těchto slovanských zemí po obou světových válkách.

Přesto bylo na československé politické scéně mnoho aktérů, kteří se snažili o urovnání těchto vztahů i za cenu jistých ústupků směrem k polské menšině, ke které zaujali mírnější postoj, než někteří politici smýšlející silně nacionalisticky. V prvním období muselo Československo přijmout dokonce i územní ústupky, což opět hůře nesli někteří zastánci tvrdého postupu proti Polákům. V obou časových úsecích se ale všichni zúčastnění nakonec podvolili vůli zahraničních velmocí, které měly díky své autoritě a zájmům o vypořádání se s těšínskou otázkou na vyřešení sporu rozhodující vliv.

Klíčová role zahraničních mocností, kterou jsem stanovil jako jednotící prvek obou zkoumaných období se tak potvrdila, stejně tak jako legitimizace nároků ČSR a Polska na dané území s využitím rozdílných státoprávních přístupů. Paralel mezi sledovanými časovými úseky se však našlo více (například akcentování nepostradatelnosti oblastního průmyslu pro Československo zdejšími elitami nebo diametrálně odlišné role parlamentu a vlády ČSR).

Zvolené téma je natolik obsáhlé, že jej nelze vyčerpat v rámci bakalářské práce, a proto je zde prostor další výzkum. Především pro období sporu po druhé světové válce není v českém badatelském prostředí příliš dostupných publikací, které by se problematikou podrobněji zabývaly. Proto také čtvrtá kapitola této práce vychází z velké části ze zjištění učiněných Jiřím Friedlem v publikaci Rozpačité spojení: československo-polské vztahy v letech 1945-1949, jež jako jediná detailně shrnuje informace o vývoji československo-polských vztahů po druhé světové válce zjištěné důkladným studiem archiválií.

Detailnější pohled na postoje politických stran by mohlo přinést studium dobového tisku, zvláště když alespoň v prvním období sporu každá ze stran vydávala vlastní stranické periodikum. V rámci studie však došlo v tomto směru k podnětnému zjištění, že politické strany a jejich představitelé pronášeli navenek silná prohlášení o svých postojích k těšínské otázce (např. v Národním shromáždění), ale za zavřenými dveřmi (např. při tajných schůzích vlád) byly jejich výroky často o dost střídmější, a tak je otázkou, do jaké míry je pro posouzení reálných postojů politických stran relevantní dobový tisk, který ve velké míře sloužil spíše k propagandě politických stran a osobností a sváděl s polským tiskem pomyslnou bitvu o nejsenzáčnější články proti druhému národu.

Podobně by se mohl další výzkum zabírat vlivem těšínské otázky na volební kampaně v Československu. Samozřejmě se také nabízí rozšíření výzkumu politických aspektů sporu o Těšínsko do dalších let, kterým se tato práce nevěnovala, a to jak pro případ Československa, tak třeba i Polska, kde se rovněž nabízí otázka po jednotě, respektive pluralitě přístupů politických stran na polské straně.

Seznam pramenů a literatury

BÍLEK, Jan (ed.). *Korespondence T.G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005

BÍLEK, Jiří. Vojenské aspekty čs.-polského sporu o těšínsko v roce 1945: Vyhrocení situace v červnu 1945. In: *Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády České republiky*. 1999, roč. 48, č. 2

BORÁK, Mečislav. České Slezsko 1938-1945. In: GAWRECKI, Dan. (ed.), *Dějiny Českého Slezska 1740-2000 II*. Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, Opava, 2003

BORÁK, Mečislav. Polská menšina v České republice. In: GABAL, Ivan (ed.). *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, 1999

DAVIES, Norman. *Bílý orel, rudá hvězda: polsko-sovětská válka 1919-1920 a "zázrak nad Vislou"*. Praha: BB/art, 2006.

DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002

DEJMEK, Jindřich a KOLÁŘ, František a NĚMEČEK, Jan (eds.). *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001, 1. sv.

DEJMEK, Jindřich; KOLÁŘ, František a NĚMEČEK, Jan (eds.). *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011, 2. sv.

DMOWSKI, Roman. *Polityka polska i odbudowanie państwa*. Warszawa: Nortom, 2009

FRIEDL, Jiří. Češi a Poláci na Těšínsku během parlamentních voleb v roce 1946. In: *Slovanský přehled: Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe* [online]. roč. 98, č. 3-4, 2012 [cit. 12. 4. 2016]. Dostupný z: <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/slovansky-prehled-3-4-2012.pdf>.

FRIEDL, Jiří. Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945-1949. In: FRIEDL, Jiří a JIRÁSEK, Zdeněk. *Rozpačité spojení: československo-polské vztahy v letech 1945-1949*. Praha: Aleš Skřivan, 2008

FRIEDL, Jiří (ed.). *Zaolzie w świetle szczytów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie: 1945-1949*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2007

GAWRECKÁ, Marie. *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1919-1938*. Opava: Slezská univerzita, 2004

GAWRECKI, Dan. *Studie o Těšínsku: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938* [online]. Český Těšín: Muzeum Těšínska, 1999 [cit. 26. 11. 2015].

Dostupný z:

https://www.researchgate.net/publication/39752448_Studie_o_Tesinsku_15_Dan_Gawrecki_Politicke_a_narodnostni_pomery_v_Tesinskem_Slezsku_1918-1938

GAWRECKI, Dan. Těšínsko v období mezi světovými válkami (1918-1938). In: BORÁK, Mečislav a GAWRECKI, Dan (eds.). *Nástin dějin Těšínska*. Praha: Výbor pro územní správu a národnosti České národní rady, 1992

HÁJKOVÁ, Dagmar; ŠEDIVÝ, Ivan; QUAGLIATOVÁ, Vlasta a VAŠEK, Richard (eds.). *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1918-1937*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2013

HARNA, Josef. Republikánská strana ve vládách a v parlamentu první Československé republiky. Konflikt partikulárních a obecných zájmů. In: Rašticová, Blanka (ed.): *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami* [online]. Uherské Hradiště: Studie Slováckého muzea, 2008 [cit. 29. 2. 2016]. Dostupný z: www.slovackemuzeum.cz/doc/313/element/4475/download

CHMIELEWSKI, Edward. *The Polish question in the Russian State Duma*. Knoxville: University of Tennessee Press, 1970

KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne 1945–1948*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990

KAPLAN, Karel (ed.). Moskevská jednání o Těšínsku v červnu 1945 (komentované dokumenty). *Časopis Slezského zemského muzea*, 50, série B, č. 1, 2001

KAPLAN, Karel; ŠPIRITOVÁ, Alexandra (eds.). *ČSR a SSSR 1945–1948: Dokumenty mezivládních jednání*. Brno: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 1996

KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí koruny české*, svazek XIII. Praha: Paseka, 2000

KUMANIESKI, Kazimierz W. *Odbudowa państwowości polskiej*, Kraków, Warszawa, 1924

KVĚTINA Jan. Masarykova interpretace mesianismu: polská otázka jako alternativní smysl národní existence. Příspěvek na konferenci *Česká otázka a dnešní doba*, 3. - 4. 11. 2015, Pardubice, v tisku

JANÁK, Dušan; PROKOP, Radim a KROL, Jiří. Základní rysy vývoje československého Těšínska po roce 1945. In: BORÁK, Mečislav a GAWRECKI, Dan (eds.). *Nástin dějin Těšínska*. Praha: Výbor pro územní správu a národnosti České národní rady, 1992

JELÍNEK, Petr. *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*. Opava: Matice slezská, 2009

KALETA, Petr: Tomáš Garrigue Masaryk a polská problematika, In: DOUBEK, Vratislav a KVĚTINA, Jan (eds.). *Korespondence T. G. Masaryk – Slované: Poláci, Rusové a Ukrajinci (1883-1917)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2015

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Cesta Demokracie, I*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2003

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Cesta Demokracie, IV*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1997

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Korespondence: T.G. Masaryk - Slované*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2015

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918*. Praha: Orbis, 1925

NĚMEČEK, Jan. *Od spojení k roztržce*. Praha: Academia, 2003

NOWAK, Krzysztof. *První nezávislost: Poláci v Těšínském Slezsku v roce 1918*. Cieszyn: Biuro Promocji i Informacji, 2008

OSÓBKA-MORAWSKI, Edward. *Dziennik polityczny 1943–1948*. Gdańsk: Wydział Kształcenia Politycznego ZW ZSMP, 1981

PEHR, Michal. Československý parlament po druhé světové válce. In: DOUBEK, Vratislav a Martin POLÁŠEK (eds.): *Parlament v čase změny: případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*. Praha: Akropolis, 2011.

ROMPORTLOVÁ, Marta. Vztah k Polsku jako specifikum maďarské zahraniční politiky meziválečného období 1918-1938. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis* [online], C 32, 1985, [cit. 1. 3. 2016]. Dostupný z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/102473/C_Historica_32-1985-1_3.pdf?sequence=1

PALLAS, Ladislav. *Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku*. Ostrava: Profil, 1970

SZCZUREK, Jerzy. *Z wielkich dni Śląska Cieszyńskiego, V: O milicjach ludowych w latach 1918-1920*, Cieszyn: Nakładem Grupy Związku Powstańców Śląskich, 1933

PELC, Ferdinand. *O Těšínsko: vzpomínky a úvahy*. Slezská Ostrava: Slezská Matice osvěty lidové, 1928

SIWEK, Tadeusz; SZYMECZEK Józef a ZAHRADNIK, Stanislav. *Polská národní menšina v Československu 1945-1954*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001

STOLAŘÍK, Ivo, ŠTIKA, Jaroslav a TOMOLOVÁ, Věra. *Těšínsko*. 1. díl: Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997

SZELONG, Krzysztof. Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918 – 1920. In: *Těšínsko* [online], roč. XLIV, č. 1, 2001 [cit. 12. 3. 2016]. Dostupný z: http://www2.muzeumct.cz/obrazy/casopis_tesinsko/clanek%201_2001.pdf

TABOUIS, Genevieve. *Předehra k tragédii*. Praha: Svoboda, 1967

TENGLER, Ervín. *Těšínsko v historii a pověstech*. Slezská Ostrava: Učitelská jednota slezsko-ostravská, 1935

TRÁVNÍČEK, Dušan. *Územní vývoj někdejšího těšínského knížectví*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1969

UHLÍŘ, František. *Těšínské Slezsko*. Moravská Ostrava: Jos; Lukasík, 1946.

VALENTA, Jaroslav. *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1961

VALENTA, Jaroslav. Těšínská otázka 1918-1919. In: HORKA, František (ed.). *Ke vzniku ČSR: sborník statí k ohlasu Říjnové revoluce a ke vzniku ČSR*. Praha: Naše vojsko, 1958

VALENTA, Jaroslav a ŠTOVÍČEK, Ivan (eds.). *Československo-polská jednání o konfederaci a spojení 1939-1944: československé diplomatické dokumenty*. Praha: Karolinum, Historický ústav AVČR, 1995

ZAHRADNIK, Stanisław a RYCZYKOWSKI, Marek. *Korzenie Zaolzia*. Varšava: Polska Agencja Informacyjna, 1992

ZAHRADNIK, Stanislav. Nástin historického vývoje. In: KADŁUBIEC, Karol Daniel (ed.). *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995)*. Ostrava: FF Ostravské univerzity, 1997

ZARYCKI, Tomasz. Politics in the Periphery: Political Cleavages in Poland Interpreted in Their Historical and International Context. In: *Europe-Asia Studies*. roč. 52, č. 5. Jul., 2000

Kolektiv editorů: *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů v letech 1944-1948*. Praha: Academia, 1985

ŽÁČEK, Rudolf. *Projekt československo-polské konfederace v letech 1939-1943*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě, 2001

Internetové zdroje

Československé sčítání lidu 1930.

https://www.czso.cz/csu/sldb/ceskoslovenske_scitani_lidu_1930

HORNOVÁ, Alice. Protokol postupimské konference (2. srpna 1945). 2013.

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/protokol-postupimske-konference-2-srpna-1945/>

Mezinárodní smlouvy. http://www.ceskapolitika.cz/1_2smlouvy_a_dohody.htm

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Dokumenty českého a slovenského parlamentu. <https://www.psp.cz/eknih/index.htm>

Těšínsko z pohledu historické geografie. [online]

<http://www2.muzeumct.cz/tesin/tradice/historgeogr.php>

Uchwała Sejmu z dnia 14 marca 1919 r. o powołaniu kandydatów listy nr 1 i w 35-tym okręgu wyborczym na posłów do Sejmu Ustawodawczego. Internetowy system aktów prawých. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19190250242>

www.moderni-dejiny.cz

www.psp.cz

www.vlada.cz

Archivní prameny

AAVČR – Archiv Akademie věd České republiky

AMSZ – Archiw Ministerstwa Spraw Zagranicznych Warszawa

AMV – Archiv Ministerstva vnitra České republiky

AMZV – Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky

ANM - Archiv Národního muzea

APS – Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

NA – Národní archiv

Periodika

Československá demokracie

Głos Ludu

Nová svoboda

Rudé Právo

Těšínské noviny